

VERİ VE İSTATİSTİKLERLE
KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNE GÜNCEL BAKIŞ
ARAŞTIRMA RAPORU

RAPORU HAZIRLAYANLAR

Doç. Dr. Hakan BEKTAŞ

*İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü Öğretim Üyesi*

Doç. Dr. Billur ENGİN BALIN

*İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi*

Doç. Dr. Arif SALDANLI

*İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi*

Referans vermek için:

Bektaş, H., Engin Balın, B., & Saldanlı, A. (2024). *Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliğine Güncel Bakış*. İstanbul: Türkiye Halk Bankası

ISBN: 978-605-72719-2-1

Yayımlanma Tarihi: Eylül 2024

Tüm haklar saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın mekanik olarak, fotokopi yoluyla veya herhangi bir şekilde çoğaltılamaz. Eserin bazı bölümleri veya paragrafları, sadece araştırma veya özel çalışmalar amacıyla, yazarlara atıfta bulunarak kullanılabilir.

Raporda yer alan bilgiler Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin görüşlerini yansıtmaz ve yazılan sorumluluğu yazarlara aittir.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	
GRAFİK LİSTESİ	
YÖNETİCİ ÖZETİ	
1. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	1
1.2. Gelir Grupları Kapsamında Kadın Girişimciliğinin Küresel Gelişimi	3
1.3. Kadın Girişimciliğinin Ekonomik ve Toplumsal Önemi	6
2. TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
2.1. Kalkınma Planları ve Kadın Girişimciliği	8
2.2. Kadınların İş Gücü Piyasasındaki Yeri ve Kadın Girişimcilerin Durumu	11
2.3. Türkiye'de Kadın Girişimciliğini Destekleyen Kurumsal Yapı	13
2.3.1. Kadın Girişimciliğini Destekleyen Kamu Kurumları ve STK'lar	13
2.3.2. Kadın Girişimciliğini Destekleyen Finansal Kurumlar	15
3. VERİ VE İSTATİSTİKLERLE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ	19
3.1. Dünyada Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliği	19
3.2. Türkiye'de Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliği	32
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59
EKLER	69

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Bankaların Kadın Girişimcilere Sağladığı Destekler	16
Tablo 2. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (%) (2023)	22
Tablo 3. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (İlk 10 Ülke) (2023)	23
Tablo 4. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (Son 10 Ülke) (2023)	23
Tablo 5. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (%) (2023)	24
Tablo 6. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (İlk 10 Ülke) (%) (2023)	24
Tablo 7. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (Son 10 Ülke) (%) (2023)	25
Tablo 8. Kadınların İş Gücüne Dahil Olmama Nedenleri (2023)	33
Tablo 9. Kadın ve Erkek İş Gücü İstatistikleri (2018-2023)	33
Tablo 10. İşsizlik Oranı (Mart-Kasım 2020)	34
Tablo 11. Yıllar İtibarıyla İş Gücü Büyüklüğü (2018-2023)	35
Tablo 12. İstihdam Oranı (2018-2023)	35
Tablo 13. Sektörel Bazda İstihdam Oranı (%)	36
Tablo 14. Ekonomik Faaliyetlerin Cinsiyete Göre Yüzdesel Dağılımı	36
Tablo 15. 25-49 Yaş Grubundaki Kişilerin İstihdam Oranı (2022)	37
Tablo 16. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2023)	37
Tablo 17. İstihdam Edilen Kadınlar İçinde Kadın Girişimcilerin Payı (2020-2023)	38
Tablo 18. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2024)	38
Tablo 19. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumuna Göre Sayıları (2024) (1.000 Kişi)	38
Tablo 20. Kadın Girişimci Oranı (2020-2023)	39
Tablo 21. İBBS Düzey 2'ye Göre Kadın Girişimci Sayısı (2023)	39
Tablo 22. İstihdamda Olan Kadınların İşteki Duruma Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)	41
Tablo 23. Kadın Girişimcilerin İBBS Düzey 2'ye Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)	42
Tablo 24. Kadın Girişimcilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)	43
Tablo 25. Kadın Girişimcilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)	43
Tablo 26. En Son Tamamlanan Eğitim Seviyesine Göre Dağılım (Mikro Veri Seti, 2023)	44
Tablo 27. En Son Bitirilen Okuldan Mezun Olunan Bölüm (Mikro Veri Seti, 2023)	45
Tablo 28. İş Yerlerinin Ana Faaliyet Koduna Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)	46
Tablo 29. İş Yerinde Yapılan İşin Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO 08) Kapsamında Tanımı (Mikro Veri Seti, 2023)	47
Tablo 30. Çalışılan İş Yerinin Durumu (Mikro Veri Seti, 2023)	47
Tablo 31. İş Yerinde Çalışan Sayısı (Mikro Veri Seti, 2023)	48
Tablo 32. Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL) (2023)	49
Tablo 33. Aktif Sigortalı Sayısı (Aralık 2023)	49
Tablo 34. 4/1-b Kapsamında Aktif Zorunlu Sigortalı Kadınların İllere Göre Dağılımı (2023)	50
Tablo 35. Kadınlar Tarafından Kurulan Gerçek Kişi Ticari İşletmelerinin İllere Göre Dağılımı (%) (2023)	50
Tablo 36. Kurulan ve Kapanan İşletme Sayıları (2023)	51
Tablo 37. Sahibi Kadın Olan Gerçek Kişilere Ait Ticari İşletmelerin Sayısı (2020-2023)	51
Tablo 38. Mal veya Hizmet Satın Alma ya da Sipariş Verme Oranı (%) (2020-2024)	52
Tablo 39. E-Ticaret Hacmi ve İşlem Sayısı (2019-2023)	52
Tablo 40. E-Ticaretin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı (%) (2019-2023)	53
Tablo 41. E-Ticaretin Payı (%) (2019-2023)	53
Tablo 42. E-Ticaret Faaliyetinde Bulunan İşletmelerin En Çok Bulunduğu 3 İl (2023)	53
Tablo 43. E-Ticaret Faaliyetinde Bulunan Esnaf İşletmelerinin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2023)	54
Tablo 44. Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR) (2015-2020)	55
Tablo 45. Harcama Tipine Göre E-Ticaret Hacminin Dağılımı (%) (2023)	56

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Gelir Gruplarına Göre Kadının İş Gücü Piyasasındaki Yeri (%)	4
Grafik 2. Gelir Gruplarına Göre Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı/Erkeklerin İş Gücüne Katılım Oranı (%)	4
Grafik 3. Gelir Gruplarına Göre Kadın Girişimcilerin Kadın İstihdamı İçindeki Payı	5
Grafik 4. Gelir Gruplarına Göre Kadınların Girişimcilik Gösterge Puanı (Ölçek: 1-100)	6
Grafik 5. Türkiye'de Kadının İş Gücü Piyasasındaki Yeri	11
Grafik 6. Türkiye'de Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı/Erkeklerin İş Gücüne Katılım Oranı (%)	12
Grafik 7. Türkiye'de Kadın Girişimcilerin Kadın İstihdamı İçindeki Payı (%)	12
Grafik 8. İş Gücüne Katılım Oranı, Kadın (15+ Yaş Kadın Nüfus - %) (2023)	19
Grafik 9. İstihdamın Nüfusa Oranı, 15+, Kadın (%) (Modellenmiş ILO Tahmini) (2023)	20
Grafik 10. Kadınların İş Gücüne Katılım Oranının Erkeklerle Oranı (%) (Modellenmiş ILO Tahmini) (2023)	20
Grafik 11. Sektöre Göre İstihdam (%) (2022)	21
Grafik 12. Kadın Girişimcilerin Yaş Dağılımı (Bölgesel Farklılıklar) (2022)	26
Grafik 13. Yeni İşletme Kurma Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (2022)	27
Grafik 14. Çalışan Sayısı (%) (2022)	28
Grafik 15. Cinsiyet Bağlamında Pazar Odağı (Yerel, Ulusal ve Uluslararası) (%) (2022)	29
Grafik 16. İhracat Oranı %25'in Üzerinde Olan Girişimciler (2022)	30
Grafik 17. Cinsiyet Açısından Uluslararası Ticaret (%) (2022)	30
Grafik 18. Pazar ve Cinsiyet Açısından Uluslararası Ticaret (%) (2022)	31
Grafik 19. İBBS Düzey 2'de Kadın Girişimci Oranı (2023)	40
Grafik 20. En Son Tamamlanan Eğitim Seviyesine Göre Dağılım (%) (Mikro Veri Seti, 2023)	44

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor, kadın girişimciliğinin dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimini, ekonomik ve toplumsal önemini, veri ve istatistiklerle mevcut görünümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Raporun birinci bölümünde girişimcilik kavramının tarihsel kökenlerinden hareketle, kadın girişimciliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiş olup; kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, kadın girişimciliğinin güçlenmesinin iktisadi büyüme ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Takip eden bölümde Türkiye'de kadın girişimciliğinin tarihsel gelişimi kalkınma planları bağlamında ele alınmış ve kadın girişimciliğini destekleyen kurumsal yapı incelenmiştir. Raporun üçüncü bölümünde ise dünyada ve Türkiye'de kadın girişimciliğinin mevcut durumu veri ve istatistikler ışığında değerlendirilmiştir. Kadınların girişimcilik faaliyetlerinin veriye dayalı izlenmesi, kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal katkılarının daha iyi anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak, hem küresel düzeyde hem de Türkiye'de, girişimciliğin farklı boyutlarına ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış veri eksikliği, kadın girişimciliğinin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, raporda kadın girişimciliğinin mevcut görünümü kamuya açık ikincil kaynaklardan derlenen sınırlı düzeydeki cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerle kısıtlı kalmıştır. Söz konusu veri ve istatistiklerle hazırlanan raporun değerlendirme ve sonuç kısmında toplumda kadının güçlenmesi ve kadın girişimciliğinin yaygınlaşması amacıyla politika yapıcılara ve karar alıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Toplumda kadının güçlenmesini ve kadın girişimciliğinin desteklenmesini odağına alan ürün ve hizmetler sunan Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye teşekkür eder, bu araştırma raporunun tüm paydaşlar için faydalı olmasını dileriz.

Doç. Dr. Hakan BEKTAŞ
Araştırma Koordinatörü

1. Kadın Girişimciliğinin Tarihsel Gelişimi

Kadın girişimciliği, tarih boyunca toplumsal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak şekillenmiş, kadının toplumdaki rolünün evrimiyle derin bir bağlantı içinde olmuştur. Sanayi Devrimi'nden itibaren hızla değişen ekonomik yapı ve toplumsal cinsiyet normları, kadınların iş dünyasında daha aktif roller üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Ancak, kadın girişimciliği uzun bir süre boyunca ihmal edilmiş bir araştırma alanı olarak kalmıştır. Bu bölümde, girişimcilik kavramının evrimi ve kadın girişimciliğinin ortaya çıkışı, gelir gruplarına göre kadın girişimciliğinin küresel gelişimi ve bu gelişimin ekonomik ve toplumsal önemi konuları ele alınmaktadır. Kadın girişimciliğinin günümüzde ulaştığı noktaya kadar geçirdiği evreler bağlamında bu alanın gelişiminde belirleyici olan temel dinamiklere odaklanılmaktadır.

1.1. Girişimcilik Kavramı ve Kadın Girişimciliğinin Ortaya Çıkışı

Fransızca kökenli girişimci (*entrepreneur*) kelimesi bir işi üstlenen inisiyatif alan kişi anlamına gelmektedir. İktisat literatüründe girişimci figürünü açıkça ortaya koyan ve tanımlayan ilk akademisyen Richard Cantillon olarak kabul edilmektedir (Long, 1983: 48). Cantillon (1755) girişimciliği her türlü serbest meslek olarak tanımlamıştır. Cantillon girişimciliğin doğasında var olan belirsizliği vurgularken girişimciyi bilinmeyen bir fiyata satmak için bilinen bir fiyattan ham madde satın alan kişi olarak tasvir etmiş; belirsiz gelirleri ve taşıdıkları riskler nedeniyle onları ücretli çalışanlardan ayırmıştır. Klasik İktisat Ekolü'nün kurucuları arasında yer alan Jean Baptiste Say, Sanayi Devrimi'nin getirdiği koşulları da dikkate alarak Cantillon'un girişimcilik kavramını genişletmiştir. Say (1847), başarılı girişimcilerin sadece belirsizliğe katlanmakla kalmayıp, aynı zamanda sermayeyi güvence altına alma, bilinçli kararlar verme, kaynakları etkin bir şekilde yönetme ve üretim ve pazar taleplerinin karmaşıklıklarını yönlendirme becerisi de dahil olmak üzere bir dizi beceriye sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Long, 1983: 48-49). Diğer taraftan Say, 14. yüzyıl tüccarlarını Batı kültürünün ilk girişimcileri olarak nitelendirirken kadın tüccarları da bu terime dahil etmesi bağlamında önem arz etmektedir (Loza, 2011:36).

En basit tanımıyla kadın girişimciliği, kadınlar tarafından yaratılan ve yönetilen işletmeleri kapsamakla birlikte, tanımlar akademik yaklaşımlara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin girişimcilik faaliyetlerinde yenilikçiliğin ve risk almanın rolünü vurgulayan geleneksel Schumpeteryan yaklaşıma göre kadın girişimciler yeni bir girişim yaratmak için kaynakları harekete geçirmekte ve girişimde bulunurken risk üstlenmektedir (Humbert ve Brindley, 2015). Söz konusu riskler, bir iş kurmanın duygusal ve psikolojik yükü gibi kişisel olabileceği kadar, bir girişimi finanse etmek için kişisel birikimleri yatırmak veya borç almak gibi finansal riskler de olabilir. Bu yaklaşım, girişimci ruhu cesaret ve yaratıcılıkla özdeşleştirir; yenilik yapma ve risk alma becerisi girişimci kimliğinin merkezinde yer alır.

Öte yandan, bazı akademisyenler inovasyon ve risk almanın ötesine geçerek işletme sahipliğini ve serbest mesleği girişimcilik ortamının ayrılmaz parçaları olarak içeren daha geniş bir tanıma savunmaktadır (Dolinsky vd., 1993; Marlow, 2002; Welch vd., 2008; Hughes vd., 2012; Santos vd., 2018; Hechaverría vd., 2018; Deng vd., 2020). Bu tanım, girişimciliğin yalnızca yeni bir şey yaratmakla ilgili olmadığını, aynı zamanda bir işi zaman içinde yönetmek ve sürdürmekle de ilgili olduğunu kabul etmektedir. Bu daha geniş tanıma göre ister kendi işlerini kurmuş ister miras yoluyla devralmış olsunlar, işletme sahibi olan ve işleten kadınlar da girişimci olarak kabul

edilmektedir. Buna serbest meslek sahibi olan, küçük ölçekli işletmeleri yöneten veya aile işletmelerini yöneten kadınlar da dahildir. Bu şekilde, bir işletmenin günlük operasyonları, finansal yönetimi, müşteri ilişkileri ve uzun vadeli iş planlaması girişimcilik faaliyetleri içerisinde yer almaktadır.

Resmî belgelerde yapılan kadın girişimci tanımlarında da geniş kapsamlı tanımdan hareket edildiği görülmektedir. Örneğin İngiltere’de kadınlara ait bir işletme *“Bir veya daha fazla kadının ya tamamen ya da çoğunluk hissesine sahip olduğu bir işletme.”* olarak tanımlanırken, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise *“Asıl sahibin veya hissedarların çoğunluğunun kadın olduğu ve kadın sahiplerin/hissedarların işletmenin en az %51’ine sahip olduğu işletme.”* şeklinde tanımlanmaktadır (McAdam, 2013: 30). Ülkemizde ise kadın girişimciliğine ilişkin ortak ve standart bir tanım belirlenmesi amacıyla Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından Kadın Girişimci-Temel Tanımlar ve Genel Kurallar Kriteri oluşturulmuştur. Buna göre kadın mülkiyetindeki işletme *“Bir veya daha fazla kadının işletme mülkiyetinin en az %50’sine sahip olduğu işletmedir.”* Kadın liderliğindeki işletme ise *“Mülkiyetinin en az %25’inin kadın(lar)a ve yönetim ve kontrolün bir veya daha fazla kadına ait olduğu, eğer varsa yönetim kurulunun en az üçte birinin kadınlardan oluştuğu işletme olup bir kadının işletmenin yasal belgelerini ve mali hesaplarını imzalama yetkisi olduğu ve kadın(lar)ın mülkiyetinde olmayan veya kadın(lar)ın liderliğinde olmayan işletmelerden bağımsız olarak işletilen işletme.”* olarak tanımlanmaktadır (TSE, 2022: 1).

Girişimcilik, akademik yazında ilk olarak 18. yüzyılda kullanılmış olsa da doğrudan bu alanda yapılan çalışmaların yoğunlaşmaya başlaması günümüzden 40 yıl öncesine tekabül etmektedir. Bu noktada, Peter Drucker’ın (1985) *İnovasyon ve Girişimcilik* başlıklı kitabı işletme yazınında konuya ilişkin farkındalığı önemli ölçüde arttırdığı için önemlidir. Buna karşın kadın girişimciliği konusu akademik araştırmalarda çok daha uzun süre göz ardı edilmiştir. 1980’lerin sonu ve 1990’ların başına kadar, çalışmalar genellikle sadece erkek girişimcilere odaklanmış, yapılan çalışmalarda katılımcılar cinsiyetlerine göre ayrılmamış ya da sadece az sayıda profesyonel kadın örnekleri dikkate alınmıştır (Loza, 2011: 29). O dönemde akademisyenler arasında hâkim olan inanç, erkek ve kadın girişimcilerin temelde benzer olduğu ve bu nedenle ayrı bir çalışma alanına ihtiyaç olmadığı yönündeydi (Bastida, 2021: 21). Bu bakış açısı, kadın girişimciliğinin giderek ayrı bir araştırma alanı olarak kabul edildiği 2000’li yılların başına kadar devam etmiştir. Kadın girişimciliğine ilginin artmasını sağlayan önemli bir dönüm noktası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından 1997’de düzenlenen Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)’de Kadın Girişimciler konulu konferanstır. Bu konferansta kadınların girişimcilik bağlamında karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılması ve kadın işletme sahipleri için eşitlikçi bir rekabet ortamı yaratılmasının gelişen girişimcilik sektörü ve ulusal büyüme stratejileri için hayati önem taşıdığı vurgulanmıştır (OECD, 1998).

Kadın girişimciliğinin tarihsel gelişimi, elbette kadının iktisadi ve sosyal hayattaki değişen ve gelişen rolü ile yakından bağlantılıdır. Tarih boyunca kadınlar, toplumların çeşitli alanlarında önemli roller üstlenmiş ve hatta iktidar pozisyonlarına kadar yükselmişlerdir. Japonya’daki kadın imparatorlar, Antik Mısır’daki kraliçeler ve çok tanrılı dinlerin tanrıçaları buna örnek gösterilebilir. Mısır’da ve Sümerler’de kadınların aktif ekonomik rolleri olduğu gibi, Japonya’da da mülkiyet sahibi olma haklarına sahiptirler (Freedman, 2002: 68). Ancak bu örneklerin ötesinde, kadınların statüsü tarih boyunca genellikle erkeklerin egemenliği altında kalmıştır. Özellikle Antik Yunan gibi medeniyetlerde, kadınlar irrasyonellikle ve ailevi sorumluluklarla ilişkilendirilirken, erkekler akılcılıkla ve kamusal yaşamla ilişkilendirilmiştir (Carraro, 2019: 39). Bu tarihsel toplumsal

yapılar, cinsiyetler arasında güçlü bir ayrım yaratmış ve kadınların potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmelerini engellemiştir. Özellikle girişimcilik gibi alanlarda, kadınların lider olarak rollerinin küçümsenmesine ve yeteneklerinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Kadınların bağımsızlık mücadelesi, eğitim hakkı, kariyer seçiminde özgürlük ve toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri, yüzyıllar boyunca süregelmiştir. Sanayi Devrimi ile kadınların toplumsal rollerinde belirgin değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde orta sınıf kadınların evi çekip çevirmesi ve çocuklara bakması gerektiği düşünülüyordu. Ancak alt sınıflar söz konusu olduğunda durum farklılaşıyordu. Erkeklerin maaşları çoğu zaman ailenin giderlerini karşılamaya yetmediği için kadınların zorunlu olarak iş gücü piyasasına katılımı söz konusu idi (James, 2006: 343). 19. yüzyılın ortalarında bu durum kısmen değişmiştir. Ticaretin genişlemesi daha fazla iş gücü istihdam edilmesini gerekli kılmış ve böylece genç kadınlar iş gücü piyasasına girebilmiştir. Ancak, hâkim zihniyet değişmeden kalmıştır. Kadınların hâlâ işlerine ek olarak algılanan ev içi sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerekiyordu ki bu işler için aldıkları maaşlar erkeklerden daha düşüktü (Galindo vd., 2012: 10).

20. yüzyıl, kadın girişimciliğinin önemli bir olgu olarak ortaya çıktığı bir dönemdir. Özellikle 1970'lerden itibaren dünya genelinde kadın girişimciliğinde ciddi bir büyüme yaşanmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kadınların sahip olduğu işletmelerin sayısı 1972 ile 2018 yılları arasında 31 kat artarak 402.000'den 2018'de 12,3 milyona yükselmiştir. Oransal olarak tüm işletmeler içerisinde kadınların sahip olduğu işletmelerin payı 1972'de %4,6 iken, 2018'de bu oran %40'a yükselmiştir (American Express, 2018: 3). 1970'lerde Fırsat Eşitliği Mevzuatı'nın, ABD'de kadınların iş dünyasında ilerlemesinde önemli bir kaynak olduğu ileri sürülebilir. Özellikle, bankaların kredi verirken kadınlara karşı ayrımcılık yapmasını yasaklayan Eşit Kredi Fırsatı Yasası (1975) ve Kadın İş Sahipliği Yasası (1988) ile kadınların ekonomik gelişimini teşvik etmek üzere oluşturulan komisyon kadın girişimcilerin sayısının artmasını destekleyen unsurlar olmuştur (Rinaldi ve Tagliazucchi, 2021: 755).

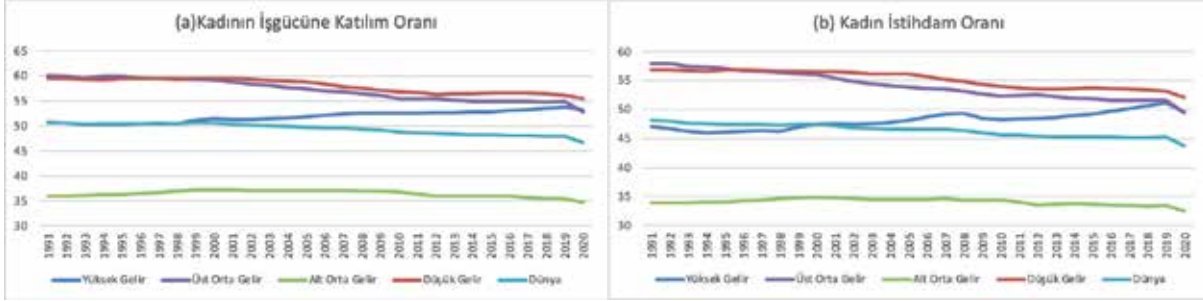
1.2. Gelir Grupları Kapsamında Kadın Girişimciliğinin Küresel Gelişimi

Çalışmanın bu kısmında kadın girişimciliğinin küresel gelişimi, ülkelerin gelir durumlarına göre sınıflandırılmasını temel alan veri ve istatistikler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede, kadınların çalışma hayatına katılımı ile girişimcilik düzeyleri arasındaki bağlantıyı göstermek amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Bankası verilerinden yararlanılmıştır. İlgili değişkenler için veri sağlanabilen en eski yıl 1991 yılıdır. Bu bağlamda, ilk olarak kadının iş gücüne katılımını gösteren veriler yorumlanmıştır. Veriler her bir ülke için ayrı ayrı derlenebilse de yorumlamayı kolaylaştırabilmek amacıyla Dünya Bankası tarafından yapılan gelir grupları sınıflandırmasına göre sunulmaktadır. Bu gelir grupları içine aldıkları ülkelerin gelişmişlik durumları hakkında da bilgi vermesi anlamında önemlidir. Bahsi geçen gelir grupları içerisinde bulunan ülkelerin listesi Ek-1'de sunulmaktadır.

Grafik 1(a) gelir gruplarına göre kadınların iş gücüne katılım oranını (İş gücü tanımı içerisinde bulunan kadınların 15 yaş üstü kadın nüfusu içindeki payını) göstermektedir. Grafik 1b ise gelir gruplarına göre kadınların istihdam oranını (İstihdam edilen kadınların 15 yaş üstü toplam nüfus içindeki payını) göstermektedir. Beklendiği üzere, kadınların iş gücüne katılım oranları ile istihdam oranları arasında belirgin bir ilişki gözlemlenmektedir, ancak farklı gelir grupları arasında bu ilişkinin doğası değişkenlik göstermektedir. Düşük gelir grubunda kadının iş gücü piyasasındaki

rolü diğer tüm gelir gruplarına göre daha yüksek olmakla birlikte azalma eğilimindedir. Buna karşın yüksek gelir grubunda kadının iş gücü piyasasındaki rolü sürekli bir artış trendi içerisindedir. Alt orta gelir grubunda ise düşük düzeyde görece bir istikrar söz konusudur.

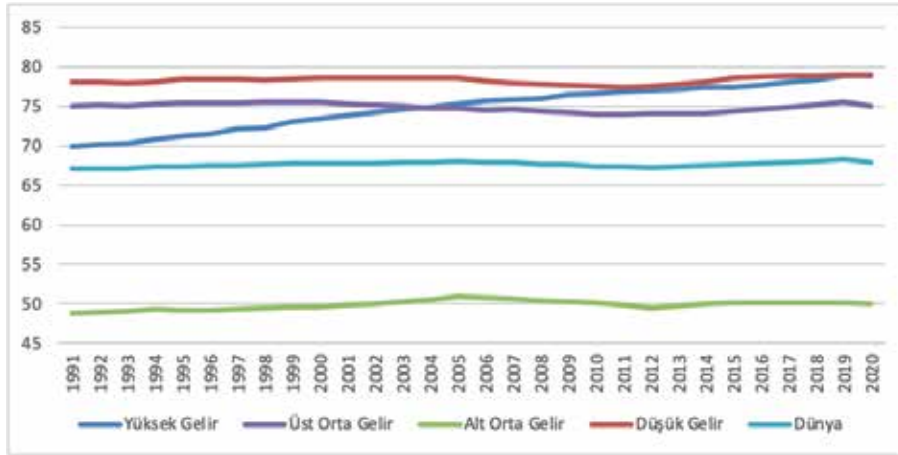
Grafik 1. Gelir Gruplarına Göre Kadının İş Gücü Piyasasındaki Yeri (%)

Kaynak: (a) Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı (b) Dünya Bankası, Toplumsal Cinsiyet Veri Tabanı

Grafik 2, 1991-2020 yılları arasında farklı gelir gruplarındaki kadınların iş gücüne katılım oranının erkeklerin iş gücüne katılım oranına oranını göstermektedir. Bu oranın yükselmesi, kadınların iş gücüne katılım oranının erkeklerinkine yaklaştığı anlamını taşır. Oranın 1 (%100) olması mutlak eşitlik demektir. Diğer tüm gelir gruplarına kıyasla düşük gelirli ülkelerde ilgili oranın en yüksek seviyede (%78 civarı) yer alması dikkat çekicidir. Bir başka önemli sonuç da yüksek gelirli ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranının, erkeklerin iş gücüne katılım oranına göre yıllar içinde kademeli olarak artıyor olmasıdır. 1991'de %69,9 olan bu oran, 2020'de %79'a yükselmiştir. Alt ve üst orta gelirli ülkelerde ise kadınların iş gücüne katılımı erkeklerin oldukça gerisinde kalmıştır.

Grafik 2. Gelir Gruplarına Göre Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı/Erkeklerin İş Gücüne Katılım Oranı (%)

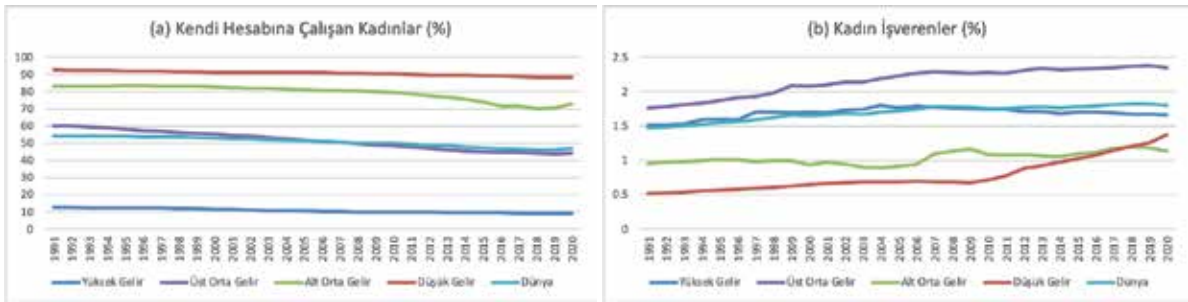
Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı

Gelişmekte olan ülkelerde, kadınların girişimcilik faaliyetlerine katılımının daha yüksek olduğu görülür. Bu ülkelerdeki kadınlar, kamu ve özel sektördeki sınırlı iş fırsatları nedeniyle kendi işlerini kurmayı tercih ederler. Buna karşılık, daha gelişmiş ülkelerde kadın girişimciliği, genellikle cinsiyet eşitliğinin daha yaygın olduğu ülkelerde daha fazla gelişme gösterir (Bahmani vd., 2012: 47). Grafik 3 bu durumu açıkça göstermektedir.

Grafik 3(a) gelir gruplarına göre kendi hesabına çalışan kadınların, kadın istihdamı içerisindeki payını göstermektedir. Bu veri, kendi hesabına veya bir ya da birkaç ortakla veya kooperatif bünyesinde çalışarak, ücretin doğrudan üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen kâra bağlı olduğu “serbest meslek işleri” olarak tanımlanan türde işlerde çalışan kişileri temsil etmektedir. Dolayısıyla bu veri, çalışmanın başında verilen geniş anlamda girişimcilik tanımına karşılık gelmektedir. Kendi hesabına çalışanlar; (i) işverenler, (ii) kendi hesabına çalışanlar, (iii) üretici kooperatifleri üyeleri ve (iv) aile işçileri olmak üzere dört alt kategoriden oluşmaktadır. Grafik 3(b) bu alt kategorilerden biri olan kadın işverenlerin kadın istihdamı içerisindeki payını göstermektedir. İşverenler, kendi hesabına veya bir ya da birkaç ortakla birlikte çalışan “serbest meslek işleri” olarak tanımlanan türde işlere sahip olan ve bu sıfatla kendileri için çalışan bir veya daha fazla kişiyi sürekli olarak istihdam eden kişilerdir.

İlgili veriler incelendiğinde, düşük gelirli ülkelerde kadınların kendi hesabına çalışma oranı %92,5 gibi oldukça yüksek bir oranda başlamıştır. 2020 yılında bu oran %88,2 olarak gerçekleşerek hafif bir düşüş kaydetmiş olsa da düşük gelirli ülkeler dünya genelinde kendi hesabına çalışan kadınların payının en yüksek olduğu grup olma özelliğini korumaktadır. Bu durum, düşük gelirli ülkelerdeki kadınların iş gücü piyasasında karşılaştıkları sınırlı fırsatlar nedeniyle kendi işlerini kurarak ekonomik faaliyetlere katılma eğiliminde olduklarının açık bir göstergesidir.

Grafik 3. Gelir Gruplarına Göre Kadın Girişimcilerin Kadın İstihdamı İçindeki Payı

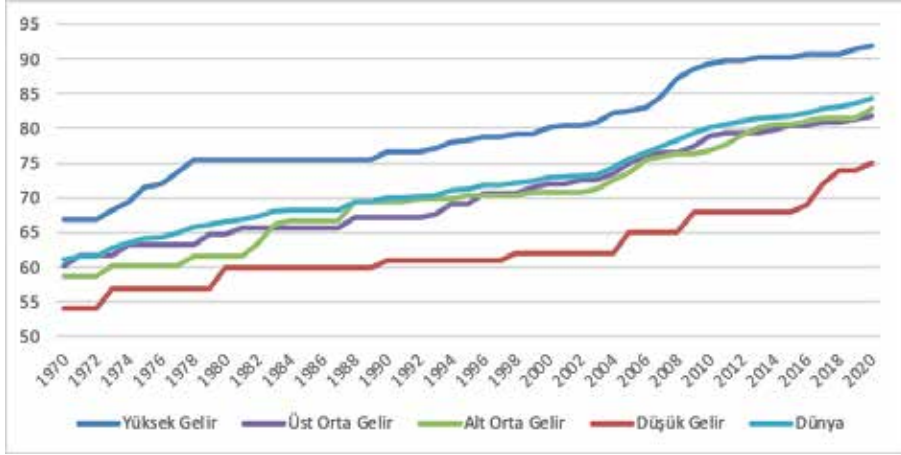
Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Bankası Toplumsal Cinsiyet Veri Tabanı

Düşük gelirli ülkelerde işveren statüsündeki kadınların payına bakıldığında ise özellikle 2010 sonrası ciddi bir artış eğilimine girmekle birlikte alt sıralarda konumlandığı dikkat çekmektedir. Düşük gelirli ülkelerde kadınlar, genellikle geçimlerini sağlamak için kendi işlerini kurarak ekonomik hayata katılmak zorunda kalmaktadır. Ancak, işveren statüsüne geçmek, yani başka insanları istihdam edebilmek, daha fazla sermaye, bilgi, beceri ve sosyal desteği gerektirmektedir. Düşük gelirli ülkelerde bu kaynaklara erişimin kısıtlı olması nedeniyle, kadınlar genellikle kendi işlerini büyütme ve işveren olma noktasına gelemeyen geçimlik faaliyetlerde kalmaya devam etmektedir. Beklendiği üzere, kadın işverenlerin payının en yüksek olduğu gelir grupları ise üst orta ve yüksek gelir gruplarıdır.

Kadın girişimcilerle ilgili uzun dönemli bakılabilecek bir başka ölçüt de Dünya Bankası tarafından oluşturulan girişimcilik gösterge puanıdır. Girişimcilik gösterge puanı, 1'den 100'e kadar bir ölçek kullanarak, kadınların iş dünyasında girişimcilik yapabilme kapasitelerini ve bu alandaki hukuki engelleri değerlendirir¹. Puanın yükselmesi, kadın girişimciliği önündeki hukuki ve düzenleyici engellerin azaldığı anlamına gelir.

(1) Puan hesaplanırken dört verinin basit ortalaması alınarak elde edilen değer 1 ile 100 arasında ölçeklendirilmektedir: (i) Bir kadın bir erkekle aynı şekilde sözleşme imzalayabilir (1=evet; 0=hayır), (ii) Bir kadın, bir erkekle aynı şekilde iş kurabilir (1=evet; 0=hayır), (iii) Bir kadın bir erkekle aynı şekilde banka hesabı açabilir (1=evet; 0=hayır), (iv) Yasa, krediye erişimde cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır (1=evet; 0=hayır). Bu veri Dünya Bankası tarafından toplanan "Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk" verisi içerisinde 190 ülkede 2000'den fazla katılımcıya uygulanan standart anketler yoluyla toplanmaktadır. Veri ile ilgili detaylı bilgiye <https://wbi.worldbank.org/en/wbi> bağlantısından erişilebilir.

Grafik 4. Gelir Gruplarına Göre Kadınların Girişimcilik Gösterge Puanı (Ölçek: 1-100)

Kaynak: Dünya Bankası Toplumsal Cinsiyet Veri Tabanı

Grafik 4, veri aralığı olan 1970 ile 2020 arasında tüm gelir gruplarında girişimcilik gösterge puanının önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Bu dönemde dünya ortalaması 61,18 puandan 84,34 puana yükselmiştir. Bu genel iyileşmenin önemli bir kısmının yüksek gelirli ülkelerde kadın girişimciliğine yönelik koşullardaki gelişmeden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yüksek gelirli ülkelerde 1970'te 66,95 olan girişimcilik gösterge puanı 2020'de 91,95'e yükselmiştir. Bu artış yüksek gelirli ülkelerde, kadınların iş kurma ve yürütme süreçlerinde hukuki ve düzenleyici engellerin önemli ölçüde azaldığının bir göstergesidir. Düşük gelirli ülkelerde ise girişimcilik gösterge puanı 1970'te 54 gibi oldukça düşük bir seviyede başlamış ve 2020'de ancak 75'e ulaşmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerde, kadınların girişimcilik yapma olanaklarının sınırlı olduğu, hukuki engellerin ve düzenleyici zorlukların daha yaygın olduğu düşünülebilir.

1.3. Kadın Girişimciliğinin Ekonomik ve Toplumsal Önemi

Kadınlar küresel nüfusun yarısını ve iş gücünün ise yaklaşık %40'ını temsil etmektedir. Küresel ekonomideki önemli yerlerine karşın, kadınların girişimcilik potansiyellerinin büyük ölçüde kullanılmadığı görülmektedir. İş gücü piyasasında kadınların ve özellikle de kadın girişimcilerin desteklenmesi birçok faydayı beraberinde getirmektedir. Kadınlara yönelik mesleki gelişim fırsatlarının artırılması, küresel yoksulluk riskinin azaltılmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) ilki olan "Yoksulluğa Son" başlığı altında yer alan dördüncü hedef (SKA 1.4) 2030'a kadar özellikle yoksullar ve kırılgan durumdaki insanlar olmak üzere, bütün erkeklerin ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerinde kontrol kurabilme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikro finansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda, SKA 1b, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığına sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

Dünyanın birçok yerinde, özellikle de düşük gelirli bölgelerde girişimcilik, kadınların finansal bağımsızlıklarını elde etmeleri ve ailelerini desteklemeleri için hayati bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar iş kurup büyütürken yoksulluk döngüsünü kırabilir, başkaları, özellikle de başka kadınlar için istihdam fırsatları yaratabilir ve toplumlarının iktisadi kalkınmasına katkıda bulunabilir. Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından 2022 yılında hazırlanan *Support for Female*

Entrepreneurs başlıklı araştırma, kadın liderliğindeki firmaların özellikle Orta Asya ile Orta ve Doğu Avrupa'da daha fazla kadın istihdam ettiğini ortaya koymaktadır. Aynı eğilimin Avrupa Birliği'nde (AB) de geçerli olduğu EIB'nin 2020 yılında *start up* ve *scale up*'lara ilişkin yaptığı özel araştırmada teyit edilmiştir. Dolayısıyla, kadınların liderliğindeki işletmeler, iş gücündeki cinsiyete dayalı istihdam farklarını azaltarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve daha geniş anlamda sosyal eşitlikleri desteklemektedir (SKA 5 ve 10). Bu durum, daha kapsayıcı bir büyümenin teşvik edilmesine ve toplumsal refahın yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

Kadın girişimciliği, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemesi anlamında değil, aynı zamanda güçlü bir toplumsal değişim aracı olarak da ön plana çıkmaktadır. Daha fazla kadının girişimcilik alanına yönlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen, yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayan ve sosyal kapsayıcılığı artıran bir sosyal dönüşüm hamlesidir. "Cinsiyet Eşitliği" başlığını taşıyan SKA 5 kapsamında, kadınların ekonomik kaynaklar üzerinde eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak reformların gerçekleştirilmesi önemli bir yer tutmaktadır (SKA 5a). Hales ve Birdthistle'in (2024: 5) belirttiği gibi, aile şirketleri kadın girişimciliğinin desteklenmesinde önemli bir rol oynayabilir; bu şirketler, kadın girişimcilere eğitim, finansmana erişim ve iş geliştirme kaynakları sunarak onları destekleyebilir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların savunuculuğunu yapmak, birçok aile şirketinin üstlendiği bir misyon olarak da öne çıkmaktadır.

Sekizinci SKA olan "İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" amacı altında yer alan hedeflerden biri (SKA 8.3) girişimciliğin, yaratıcılığın ve yenilikçiliğin teşvik edilmesini, üretim faaliyetlerinin desteklenmesini ve mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal hizmetlere erişim yoluyla büyümesinin teşvik edilmesini önermektedir. Yapılan araştırmalar, kadın girişimciliğinin ülkelerin iktisadi kalkınmasını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Minniti ve Arenius, 2003; Ayogu ve Agu, 2015; Kelley vd., 2017; Hechavarria vd., 2018; Sajjad vd., 2020). Kadın girişimciler istihdam yaratarak, yenilikçiliği teşvik ederek ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı yönlendirerek ekonomik büyümeye kayda değer katkılarda bulunurlar. Örneğin bir çalışma, kadınların ekonomiye erkeklerle eşit oranda katılmaları halinde 2025 yılına kadar küresel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)'nın %26 oranında artabileceğini öne sürmektedir (Meunier vd., 2017: 2).

Daha fazla kadının girişimciliğe yönlendirilmesi, sadece ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda güçlü bir sosyal değişim itici gücüdür. EIB'in 2022 yılı araştırması, kadın girişimcilerin toplumsal kalkınma ve sosyal uyuma olan katkılarını vurgulamakta ve bu girişimlerin sosyal etkilerini ön plana çıkarmaktadır. Araştırma, kadın liderliğindeki işletmelerin çalışanlarına yatırım yapma, eğitim sağlama ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu işletmelerin eğitim, sağlık hizmetleri ve çevresel sürdürülebilirlik gibi toplumsal ihtiyaçları doğrudan ele alan sektörlerle odaklanma eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Kadınların girişimcilik gücünün artması hem nicelik hem de nitelik olarak, işletmelerin ve toplumların karşılaştığı zorluklara farklı bakış açıları ve yenilikçi çözümler getirmektedir. Bu çeşitlilik, küresel ekonomiyi güçlendirmekte, kapsayıcı büyümeyi teşvik etmekte ve daha dirençli toplumların inşa edilmesine yardımcı olmaktadır.

2. Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de kadın girişimciliğinin tarihsel gelişimi, kalkınma planları çerçevesinde şekillenen politikalarla derin bir bağlantı içindedir. Türkiye’de 1990’lı yıllardan günümüze tüm hükümetler kadın istihdamını artırmanın yollarından biri olarak, kadın girişimciliğini farklı programlarla desteklemiştir. Bu bölümde, kalkınma planları ve kadın girişimciliği arasındaki ilişki, kadınların iş gücü piyasasındaki yeri ve girişimcilik faaliyetlerine katılım durumu ile birlikte incelenmektedir. Ayrıca, Türkiye’de kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal önemine dair değerlendirmeler de yapılmaktadır.

2.1. Kalkınma Planları ve Kadın Girişimciliği

Türkiye’de kadın girişimciliğinin tarihsel gelişimi incelenirken yararlanılabilecek en önemli kaynak kalkınma planlarıdır. Türkiye’de iktisadi, sosyal ve toplumsal gelişmeyi sağlayacak uzun vadeli stratejiler, politikalar ve hedefler belirlemek amacıyla 1963 yılından bu yana kalkınma planları hazırlanmaktadır. Kalkınma planlarında kadınların rolü, zaman içinde önemli değişimlere uğramıştır. İlk dönem kalkınma planlarında, kadın ifadesi çoğunlukla demografik veriler içerisinde yer alırken, girişimci kavramı ise Arapça karşılığı olan müteşebbis şeklinde ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin genel olarak kullanılmıştır. İlk kalkınma planlarında kadınlar daha çok ev kadını ve anne olarak toplumsal rolleriyle ele alınmış, meslek liseleri ve kız sanat enstitüleri aracılığıyla kadın iş gücünün ekonomiyeye kazandırılması niyeti beyan edilse de somut hedefler belirtilmemiştir.

6. Kalkınma Planı’ndan (1990-1994) itibaren kadınların iş gücüne katılımını artırmak, eğitim seviyelerini yükseltmek ve mesleki eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmalarını sağlamak amacıyla çeşitli politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle 6. Kalkınma Planı’nda, kadınların tarım dışı sektörlerde istihdamının yaygınlaştırılması, çalışma hayatında karşılaştıkları zorlukların giderilmesi ve çocuk bakımı gibi hizmetlerin artırılması gibi konulara yer verilmiştir. Planın hedefleriyle uyumlu olarak 1990 yılında Türk Medeni Kanunu’nda evli kadının çalışması ve ticarethane açması için gerekli “koca izni” şartının kaldırılması kadın girişimciliğinin önündeki hukuki engellerin azaltılması yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilebilmektedir (Çakıcı, 2004: 3).

7. Kalkınma Planı’nda (1996-2000) girişimcilik kavramı daha geniş bir şekilde ele alınmış, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi yönünde bazı adımlar atılmıştır. Kalkınma Planı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından yeni girişimcilerin eğitimi, projelerine finansman sağlanması ve danışmanlık hizmetleri sunulması amacıyla bir program hazırlanmasını öngörmektedir. Bu plan, bilim ve teknoloji altyapısına yapılacak yatırımların finansman kaynaklarının temin edilmesi, araştırma-geliştirme (ar-ge) teşviklerinin düzenlenmesi ve yaratıcı girişimciliğin desteklenmesi gibi konulara odaklanmaktadır. Ayrıca, kadın-erkek eşitliğinin birçok yerde vurgulandığı bu planda, kadınların toplumsal statüsünün yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının artırılması için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik alanlarında göstergelerin iyileştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yasal açıdan kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi de planın önemli hedefleri arasında yer almaktadır.

8. Kalkınma Planı (2001-2005) ile birlikte kadınların ekonomik kalkınmaya entegrasyonu amacıyla çeşitli projeler hazırlanmış ve merkezler kurulmuş, kadınların girişimcilik ve el emeğini değerlendirmeleri için yeni fırsatlar yaratılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölgesi'nde yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermek için Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) ile kadınların statüsünü yükseltmek ve kalkınma sürecine entegrasyonlarını sağlamak amacıyla Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kurulmuştur. Ayrıca, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle, kadınların ayrı bir şekilde gelir vergisi mükellefi olmaları sağlanmıştır. 8. Kalkınma Planı'ndan itibaren kadın girişimciliği kavramı daha belirgin hale gelmiş, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımının artırılması ve sosyal statülerinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

9. Kalkınma Planı (2007-2013), kadın girişimciliğine yönelik bütüncül bir destek programı uygulanmasını öngörmüş ve kadın girişimcilerin desteklenmesi, verimlilik ve yenilik odaklı girişimcilik politikaları ile birlikte ele alınmıştır. Ayrıca, kadınlara yönelik istihdam teşviklerinin etkinleştirilmesi, çocuk bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kadın girişimcilere yönelik özel programların hayata geçirilmesi gibi somut adımlar bu planın önemli bileşenleri olmuştur. 9. Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda 2008 yılında hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı içerisinde kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik stratejiler de bulunmaktadır. Bu stratejiler Ek-2 Tablo 1'de sunulmuştur.

10. Kalkınma Planı (2014-2018) ile girişimciliğin geliştirilmesine yönelik çok sayıda politika belirlenmiştir. İş gücü piyasasının etkinleştirilmesi programı kapsamında, kadınların iş gücüne ve istihdama katılımının artırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde, kadın girişimcilere yönelik özel bir destek programı ilk kez uygulanmış ve kadın girişimciliğine öncelik verilmiştir. Kadınlara yönelik istihdam teşvikleri, çocuk bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve girişimcilik eğitimlerinin kapsamlı bir şekilde desteklenmesi gibi konular bu planda öne çıkmıştır.

11. Kalkınma Planı (2019-2023), kadınların iktisadi faaliyetlerinin geliştirilmesi ve girişimcilik alanında daha fazla rol almalarını teşvik etmek amacıyla çeşitli destek ve danışmanlık hizmetlerini içermektedir. Kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde rehberlik hizmeti sunulacağı ve bu alandaki desteklerin kadınlara öncelik vereceği belirtilmiştir (Madde 600.3: 140). Ayrıca, kadınların dijital ortamlar üzerindeki ekonomik faaliyetlerinin güçlendirilmesi amacıyla çeşitli mekanizmaların oluşturulacağı, kadın girişimcilerin e-ticarete daha etkin olmaları için eğitim programları ve seminerler düzenleneceği ifade edilmiştir (Madde 600.4: 140). Kırsal kesimde kadın girişimciliğinin artırılması için destek mekanizmaları sağlanacağı da planda belirtilen başka bir husustur (Madde 600.9: 140). 11. Kalkınma Planı öncesinde, Türk planlama tarihinde ilk olmak üzere "Kadının Kalkınmadaki Rolü" başlıklı bir Özel İhtisas Komisyon (ÖİK) Raporu oluşturulmuştur. Bu rapor kadın girişimciliği üzerine daha detaylı bir bakış açısı sunmaktadır.

Raporda, kadın girişimcilerin karşılaştığı önemli engeller arasında finansmana erişim zorlukları, kadın girişimciliğini caydıran toplumsal normlar ve teknoloji ile yenilik gibi yüksek büyüme potansiyeli olan sektörlerdeki kadınların düşük temsili gibi unsurlar sıralanmaktadır. Kadın girişimcilerin desteklenmesi için önerilen politikalar arasında, finansmana erişimin iyileştirilmesi, hedefe yönelik eğitim ve mentorluk programları sunulması ile destekleyici ve düzenleyici bir ortam oluşturulması bulunmaktadır. Ayrıca, kadınların pazar ve finansmana erişimde pozitif ayrımcılığa tabi tutulması gerektiği de vurgulanmaktadır. Raporda, kooperatifler, özellikle kırsal

bölgelerde kadın girişimcileri güçlendirmek için önemli platformlar olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanda kurulan kadın kooperatiflerinin, bu bölgelerdeki kadınların iktisadi hayata katılımlarını artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu ileri sürülmektedir. Kırsaldaki kadınların gizli girişimciliklerinin açığa çıkartılması ve kayıt dışı çalışmanın azaltılması için kadın kooperatiflerinin desteklenmesi kritik öneme sahiptir. Bu kooperatiflerin sürdürülebilirliğini sağlamak için finansman, yönetim, iş geliştirme, tasarım ve pazarlama konularında destek verilmesi önerilmektedir.

11. Kalkınma Planı, gerek ÖİK Raporu içinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uygulama ve politika bütünlüğünü oluşturan maddelerin planda hiçbir yerde bulunmaması (Belet, 2022) gerekse kadınların istihdam sorunlarının çözümünü yalnızca girişimcilik ve kooperatifçilikle sınırlandırması ve geniş kitlelere yönelik istihdam politikalarını ihmal etmesi nedeniyle (KEİG, 2019) eleştirilere de maruz kalmıştır.

11. Kalkınma Planı döneminde, kadın girişimciliği ile ilgili politika tedbirleri oluşturan iki belgeden daha söz etmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi 2014-2023 dönemini kapsayan Ulusal İstihdam Stratejisi belgesidir. Bu belgede, kadın girişimciler, özel politika gerektiren grupların istihdamının arttırılması ekseninde ele alınmıştır. Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında kadın girişimcilere yönelik politikalar Ek-2 Tablo 2'de sunulmaktadır. Aynı dönemde kadın girişimciliği ile ilgili bir başka politika belgesi ise 2018-2023 dönemini kapsayan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'dır. Plan kapsamında kadın girişimciliğini ve kadınların ekonomik konumlarını güçlendirmek için bir dizi strateji belirlenmiştir. Bu stratejiler hem kırsal hem de kentsel bölgelerde kadınların ekonomik katılımını arttırmayı ve girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Planda kadın girişimciliği ile ilgili strateji ve faaliyetler Ek-2 Tablo 3'te sunulmaktadır.

12. Kalkınma Planı'nda (2024-2028), 2028 yılı sonuna kadar kadınların iş gücüne katılım oranının %40,1'e, kadın istihdam oranının %36,2'ye yükseltilmesi hedeflenmektedir. Planda, kadın girişimciliği bağlamında üç madde bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kadınların iş gücüne katılımlarını artırmak amacıyla girişimcilik, finansal ve dijital okuryazarlık gibi alanlarda kapsamlı programların yaygınlaştırılmasına ilişkindir (Madde 728.2: 172). Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen kadın üretici ve girişimcilerin hayata yeniden katılmaları için özel programlar ve projeler geliştirilmesi öngörülmüştür (Madde 728.5: 172). Kırsal alanda kadın girişimciliğinin ve teknoloji okuryazarlığının artırılması, kadınlara yönelik sosyal alanların oluşturulması ve tarım işçisi olarak çalışan kadınların kayıtlı hale getirilmesi için çalışmalar yapılacağı belirtilmektedir (Madde 728.6: 172). 11. Kalkınma Planı'nda olduğu gibi, 12. Kalkınma Planı'nda da Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK oluşturulmuş, ancak bu raporun yazıldığı tarih itibarıyla herhangi bir ÖİK raporu kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

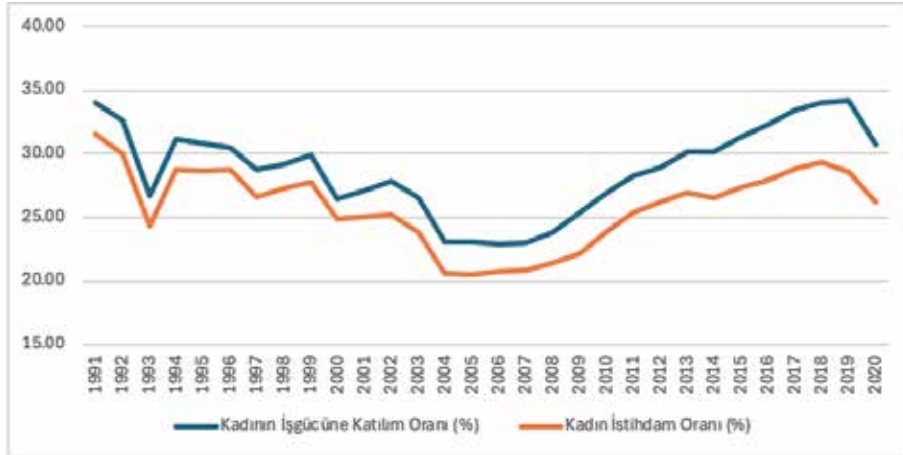
Kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik irade 2024-2026 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program'da da ortaya koyulmakta ve "Dijital ve yeşil dönüşümle değişen iş gücü piyasasına kadınların tam, eşit, güvenceli ve etkin katılımlarının sağlanması ve bu kapsamda ihtiyaç duyulacak yeni beceri ve yeteneklerin kadınlara ve kız çocuklarına kazandırılması için özel programlar geliştirilecek ve kadınların iş gücüne katılımlarını arttıracak girişimcilik, finansal okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlarda programlar, kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacaktır." ifadesine yer verilmektedir (Madde 13: 20).

Son olarak, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan 2024-2028 dönemini kapsayan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda 5 politika eksenine (Eğitim, sağlık, ekonomi, liderlik ve karar alma mekanizmalarına katılım, çevre ve iklim değişikliği) içerisinde kadın girişimciliği ekonomideki rolü altında ele alınan dört stratejiden biridir. 2018-2023 dönemini kapsayan aynı başlıklı plan kadın kooperatifleri ve genel girişimcilik destekleri üzerine odaklanırken, 2024-2028 planında kadın girişimciler için dijital araçlara erişimin kolaylaştırılması ve çalışanlara gerekli teknolojik yetkinliklerin kazandırılması ön planda tutulmuş ve kadın teknoloji girişimcilerine yönelik özel çalışmalar yapılması hedeflenmiştir. Diğer yandan plan, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli art arda yaşanan iki büyük deprem sonrasında, bölgede faaliyet gösteren kadın girişimcilerin desteklenmesine özel bir vurgu yapmaktadır. Yeni planda ayrıca kadın girişimciliğini desteklemek için uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılması da hedeflenmektedir. Planda yer alan kadın girişimciliği ile ilgili strateji ve faaliyetler Ek-2 Tablo 4'te sunulmaktadır.

2.2. Kadınların İş Gücü Piyasasındaki Yeri ve Kadın Girişimcilerin Durumu

Kalkınma planlarında kadının iktisadi hayattaki rolü ve özel olarak da kadın girişimciliği ile ilgili değerlendirmelere dayanarak, dünyadaki trendle uyumlu olarak Türkiye'de de konunun 1990'lardan itibaren gündeme geldiği ancak 2000'lerden itibaren daha detaylı olarak ele alındığı söylenebilir. Grafik 5 iş gücüne katılım oranı ve istihdam oranı verileri ile Türkiye'de kadının iş gücü piyasasındaki yerini konumlandırmaktadır.

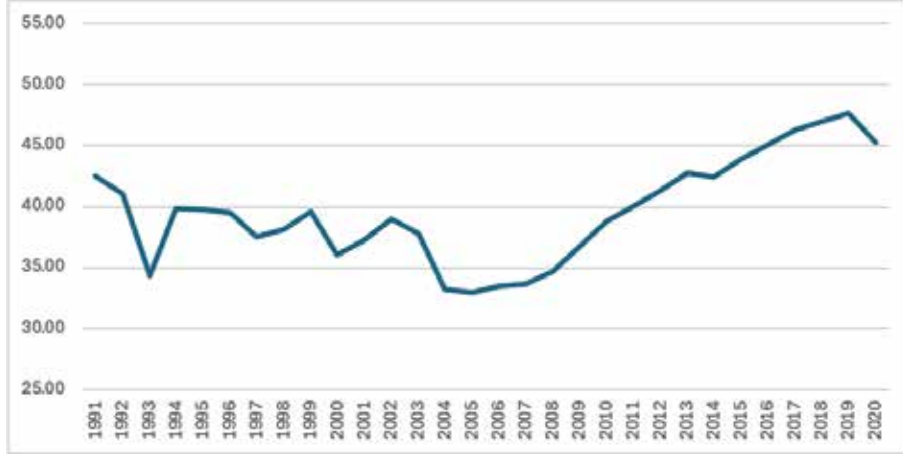
Grafik 5. Türkiye'de Kadının İş Gücü Piyasasındaki Yeri

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı

Grafik 5'te görüldüğü üzere, kadınların iş gücüne katılım oranı ve istihdam oranı 1991-2004 döneminde dalgalı seyretmekle birlikte bir düşüş trendi içindeyken, 2005 sonrasında bir artış trendine girmiştir. Bu durum, kalkınma planları incelenirken ortaya koyulan politika değişikliklerinin etkisini göstermektedir. Yine de dönem boyunca %20-35 aralığında seyreden oranlar dünya ortalaması olan %50-55 aralığının oldukça altındadır. Diğer taraftan Grafik 5'ten çıkarılabilecek bir sonuç da kadın iş gücünün ekonomik krizlere duyarlılığıdır. İktisadi kriz yaşanan 1994 ve 2008 yılları ile COVID-19 pandemisinin yaşandığı 2020 yıllarında hem iş gücüne katılım oranı hem de istihdam oranlarındaki düşüş göze çarpmaktadır.

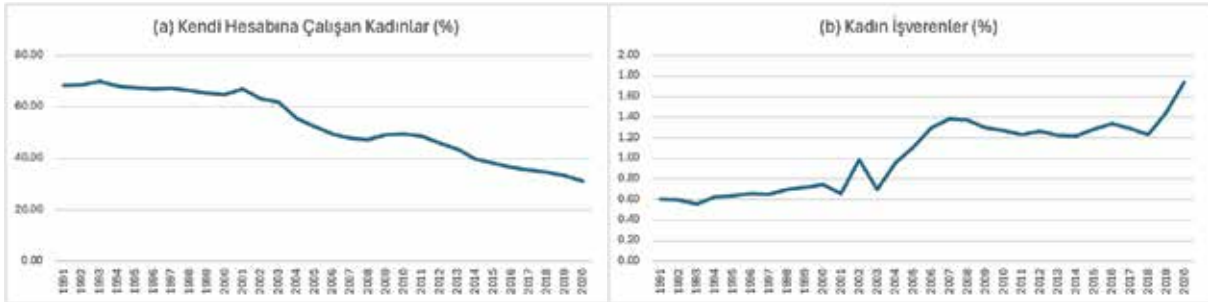
Grafik 6. Türkiye’de Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı/Erkeklerin İş Gücüne Katılım Oranı (%)

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı

Grafik 6, kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılım oranlarını göreceli olarak göstermektedir. Grafik 5'te izlenen dalgalı seyir bu grafikte de görülmektedir. Kadın iş gücü katılım oranının erkek iş gücü katılım oranına oranı 1991-2020 döneminde %30-50 aralığında dalgalanmaktadır ve bu oranlar aynı dönemin dünya ortalaması olan %60'ın oldukça altında kalmaktadır. Yine Grafik 5'e benzer şekilde, Grafik 6'da da kriz etkileri net bir şekilde görülmektedir. Kriz dönemlerinde düşen oranlar, iş gücü piyasasındaki kadınların erkeklere oranla daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

Grafik 7. Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Kadın İstihdamı İçindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası, Toplumsal Cinsiyet Veri Tabanı

Grafik 7, Türkiye’de kadın girişimcilerin 1991-2020 arasındaki durumunu ortaya koymaktadır. 1990’ların başında %68,39 gibi oldukça yüksek bir seviyede olan kendi hesabına çalışan kadınların kadın istihdamı içindeki payı, yıllar içinde kademeli olarak azalmış ve özellikle 2000’li yıllardan sonra daha belirgin bir düşüş eğilimi göstermiştir. 2020 yılında dünyada kendi hesabına çalışan kadınların oranı %47,02 olarak gerçekleşirken, bu oran Türkiye’de %31,06’dır. Grafik 5’te görülen 2005 sonrasında kadının iş gücüne katılım oranındaki artış, Grafik 7’de görülen kendi hesabına çalışan kadınların oranındaki azalış ile birlikte değerlendirildiğinde, kadınların girişimci olmak yerine iş gücü piyasasında formel iş olanaklarına yönelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kadın işverenlerin durumuna bakıldığında ise daha olumlu bir tabloyla karşılaşılır. Kadın işveren oranı, 1990’ların başlarında oldukça düşük kalsa da 2000’li yıllarla birlikte artış göstermiştir. 2002 yılında %0,99, 2006 yılında %1,30 seviyelerine ulaşan oran, yıllar içinde kademeli olarak artmaya devam etmiştir. 2020 yılına gelindiğinde kadın işveren oranı %1,75 olarak gerçekleşmiştir ki bu oran aynı yıl dünya ortalaması olan %1,79’a oldukça yakındır. Bu eğilim kadınların iş dünyasında daha fazla yer almaya başladığını göstermektedir. Son olarak; Türkiye’nin girişimcilik gösterge

puanı, verinin toplandığı 1970 yılından itibaren hiçbir değişim göstermeyerek 75 olarak kalmaya devam etmiştir.

2.3. Türkiye’de Kadın Girişimciliğini Destekleyen Kurumsal Yapı

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadın girişimciliği, ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından kritik bir rol oynamaktadır. Kadınların girişimcilik potansiyelinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi, sadece bireysel refahı artırmakla kalmamakta, aynı zamanda ülkenin ekonomik dinamiklerini güçlendirmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, çeşitli kurumsal ve finansal yapıların katkılarıyla mümkün kılınmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve finansal kuruluşlar, kadın girişimcilere sağladıkları desteklerle onların iş dünyasında daha güçlü bir yer edinmelerini ve sürdürülebilir başarı elde etmelerini sağlamaktadır.

2.3.1. Kadın Girişimciliğini Destekleyen Kamu Kurumları ve STK’lar

Kamu kurumları, Türkiye’de kadın girişimciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına önemli destek mekanizmaları oluşturarak, kadınların iş dünyasındaki etkinliklerini artırmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan, Türkiye’de kadın girişimciliğinin desteklenmesinde sivil toplum kuruluşlarının rolü de oldukça önemlidir. Bu kuruluşlar, kadınların iş dünyasında daha fazla yer almasını sağlamak, girişimcilik potansiyellerini ortaya çıkarmak ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli projeler ve programlar yürütmektedir. Bu kısımda Türkiye’de kadın girişimciliğini destekleyen başlıca kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ele alınmaktadır.

1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulmuş olan **Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)**, günümüzde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bünyesinde faaliyetlerine devam etmekte ve kadın girişimcilerin finansmana erişimi konusunda yaptığı ortaklıklarla çalışmalarını sürdürmektedir. KSGM, kadının sosyal yaşamın her alanında güçlendirilmesi ve kadın istihdamının artırılması hedefiyle birçok çalışmaya destek vermiş ve bu şekilde kadın girişimciliğinin geliştirilmesi konusunda etkili olmuştur. KSGM, 1995 yılında başladığı Küçük Girişimcilik Projesi kapsamında 7 ilde gerçekleştirilen anketler ile kadın girişimcilerin finansal hizmetlere ulaşmasını kolaylaştırmaya yönelik politika önerileri getirmiştir (Takay vd., 2014). Son olarak, 2021 yılında KSGM koordinatörlüğünde başlatılan ve AB ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen *Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi Projesi* ile kadın girişimciliğinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen kadın kooperatiflerinin teknik kapasitesinin artırılması, iş birlikleri geliştirilmesi ve kooperatifçiliğe ilişkin bilimsel çalışmalar yapılması hedeflenmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı faaliyet gösteren **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)**, 2009 yılından bu yana Türkiye’deki tüm KOBİ’leri destekleme misyonu doğrultusunda hizmet vermektedir. KOSGEB, aralarında kadınların da bulunduğu girişimcilere iş kurma sürecinde finansal destek sunmakta ve *Başarılı Kadın Girişimci* ödülü verilmesi gibi motivasyon artırıcı unsurları da içeren farklı etkinliklerle kadın girişimciliğini teşvik etmektedir. Özellikle *Girişimci Destek Programı* kapsamında, girişimcilerin iş kurma ve geliştirme süreçlerinde karşılaştıkları finansal zorlukların aşılmasına yönelik hibe, kredi ve eğitim destekleri sağlanırken kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), kadın girişimciliğini ve kadınların iş gücüne katılımını desteklemek amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. *Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi (KİPAP)*, imalat sektöründe faaliyet gösteren işverenlere kadınları istihdam etme konusunda destek sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Proje kapsamında, kadınlar için ücret, prim ve vergi ödemeleri yapılmakta ve çocuk bakım desteği de sunulmaktadır. *Her Meslekte Kadın Eli Projesi*, kadınların iş gücü piyasasında az temsil edildikleri ya da hiç yer almadıkları mesleklerde istihdam edilmesini teşvik etmektedir. AB ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilen *Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (WOMEN-UP)* ile kadın işverenlere ve kadın işçilere yönelik hibe destekleri sunulmaktadır. Özellikle genç işletmelere destek verilmekte ve kadın işverenlerin maliyetlerinin bir kısmı karşılanmaktadır. Diğer taraftan *Girişimcilik Eğitim Programları* kapsamında, İŞKUR kadınlara yönelik çeşitli eğitimler düzenlemekte ve bu eğitimler sonucunda kadın girişimcilere KOSGEB gibi kurumlarla iş birliği içinde girişimcilik desteği sağlanmaktadır.

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), 2002 yılında Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun Cenevre'de düzenlediği bir toplantıya Türkiye'den katılan kadın girişimcilerin girişimiyle kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine katkıda bulunmayı hedefleyen projeler yürütmektedir. 2004 yılından itibaren yürüttüğü *Avrupa Birliği Yolunda Kadın Projesi*, *Kadın Girişimci Geliştirme Merkezi-KAGİMER*, *Genç Kadınlar Staj Projesi* ve *Kadın Fonu* gibi projelerle kadın girişimcilere destek sağlamıştır. Ulusal düzeyde ses getiren *Kadın Girişimcilik ve Liderlik Zirvesi*, *Geleceğe Yatırım Yapın Konferansı* ve *Avrupa Kadın Girişimcileri Mentor Ağı Projesi* gibi çalışmalarla Türkiye'de kadın girişimciliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Kadın Girişimci Buluşmaları ve Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışması gibi etkinliklerle kadın girişimciliğinin güçlenmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. KAGİDER, başlangıçta AB projeleri ve bölgesel faaliyetler ile çalışmalarına başlamış, son dönemde ise ulusal ve küresel ölçekte projeler yürütmeye başlamıştır. Misyonu, kadınların iş gücüne katılımını artırmak, girişimciliği teşvik etmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak üzerine odaklanmıştır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Kadın Girişimciler Kurulu, 2007 yılında kurulmuş olup, Türkiye genelinde kadın girişimciliğini güçlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Kurul, kadınların girişimcilik ekosistemine katılımını artırmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda kadınların bilgi ve beceri düzeylerini artırmak, girişimcilik kültürünü yaymak ve kadın girişimcilerin finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla bankalar ve finansal kuruluşlarla iş birlikleri yapmaktadır. 2023 yılı itibarıyla 81 ilde faaliyet gösteren ve 7.000 üyesi bulunan kurul, kadın girişimciliğinin yaygınlaşması ve başarılı kadın girişimcilerin hikâyelerinin duyurulması amacıyla "Türkiye'nin Girişimci Kadın Gücü" gibi ulusal çapta önemli projeleri hayata geçirmiştir. Kurul, ayrıca KOSGEB ile iş birliği yaparak, ülke genelinde uygulamalı girişimcilik eğitimleri düzenlemekte ve kadınların iş dünyasında daha donanımlı hale gelmeleri için destek sağlamaktadır (TOBB, 2023).

1986 yılında kurulan **Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)** kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmelerine katkı sağlamak amacıyla kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. KEDV, özellikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınların kendi işlerini kurmaları ve girişimcilik becerilerini geliştirmeleri için eğitimler ve mikro kredi imkânları sunmaktadır. Vakıf, kadınların kooperatifler kurarak ekonomik bağımsızlık kazanmalarına da destek olmaktadır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından 2024 yılında hayata geçirilen **TİM WINGS**, kadın girişimcileri uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek düzeye getirmeyi amaçlayan bir projedir. TİM WINGS, kadın girişimcilere ihracat süreçleri hakkında eğitimler vermekte, uluslararası arenada varlık göstermelerine destek olmaktadır. TİM WINGS çatısı altında, Türk Eximbank, İhracatı Geliştirme (İGE) A.Ş. ve TSE ile bir ilk olarak başlatılan “İhracatta Kadını Destekleme Projesi” kapsamında, girişimci belgesi olan kadın ihracatçılar için 13 milyar liralık finansman destek paketi açıklamıştır.

2.3.2. Kadın Girişimciliğini Destekleyen Finansal Kurumlar

Kadın girişimciliğini desteklemek, iktisadi kalkınmada ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, Türkiye'deki bankalar ve finansal kurumlar, kadın girişimcilerin karşılaştıkları finansal engelleri aşmalarına yardımcı olmak amacıyla çeşitli kredi, finansman ve danışmanlık programları geliştirmiştir. Uluslararası finansal kurumlar öncülüğünde yürütülen projelerden yerel bankaların sunduğu özel kredi paketlerine kadar uzanan bu finansal destekler, kadınların iş dünyasında daha güçlü bir yer edinmelerini ve sürdürülebilir başarıya ulaşmalarını teşvik etmektedir.

Kredi Garanti Fonu (KGF), 1991 yılında Türkiye'de kadın ve genç girişimcilerin finansmana erişim sorunlarına çözüm sunmak amacıyla kurulmuştur. Kadın girişimcilerin bankalardan kredi alırken karşılaştıkları ek teminat talebi, girişimcilik faaliyetlerinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmek ve kadın girişimciliğini geliştirmek amacıyla, KGF kredi garanti hizmetleri sunmaktadır. KGF, bu fonksiyonlarıyla Türkiye'de kadınların ekonomik hayata katılımını teşvik ederek toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır. KGF, bir kamu kurumu olmamakla birlikte, kamu-özel sektör ortaklığıyla faaliyet gösteren bir anonim şirkettir. Fon, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) gibi kamu kurumlarının yanı sıra, çeşitli bankalar ve finansal kuruluşların ortaklığında çalışmaktadır.

Türkiye Halk Bankası A.Ş., 1995 yılında ilk Girişimci Bilgilendirme Merkezi'ni kurarak girişimcilik alanında önemli bir yenilik yapmış ve 2007 yılında, kadın girişimcilerin kendi işlerini kurmalarına destek sağlayan ilk kamu bankası olmuştur (Hanişoğlu ve Özgür, 2021: 39). Günümüzde birçok kamusal ve özel sermayeli banka kadın girişimciliğinin desteklenmesi yönünde çeşitli araçlar geliştirmiş durumdadır. Tablo 1, Türkiye Bankalar Birliği verilerinden hareketle, Türkiye'deki bankaların kadın girişimciler için sunduğu finansal ürün ve hizmetleri detaylandırmaktadır. Tabloya göre bankaların kadın girişimcilere yönelik farklı kredi ve finansman paketleri geliştirdiği görülmektedir. Bu paketler, kadın girişimcilerin finansmana erişimini kolaylaştırarak, ekonomik katılımlarını artırmayı hedeflemektedir. Çeşitli bankalar, kadın girişimcilere özel olarak düşük faiz oranları, kredi dosya masraflarında indirimler ve e-ticaret platformlarıyla iş birlikleri gibi avantajlar sunmaktadır. Ayrıca, bankalar bu girişimcilere yönelik eğitim ve mentorluk programlarıyla da destek sağlamaktadır.

Tablo 1. Bankaların Kadın Girişimcilere Sağladığı Destekler

Banka	Ürün/Paket Adı	Ürün/Paket İçeriği
Akbank T.A.Ş.	Kadın KOBİ Paketi	EBRD TurWiB Projesi kapsamında kadın girişimcilere kredi ve bankacılık hizmetlerinde avantajlar sağlanmaktadır.
Alternatifbank A.Ş.	Hepsiburada Girişimci Kadınlara Özel Paket	Hepsiburada iş ortağı kadınlara özel sağladığı avantajlı kredi fiyatlarına ek olarak, dış ticaret, EFT, havale, çek karnesi gibi bankacılık ürünlerinden alınan ücret ve komisyonlarda istisnalar sunulmaktadır.
Anadolubank A.Ş.	Kadın Girişimci Paketi	(i) Kadın girişimcilere özel faiz oranları (ii) Kredi tahsis ücretlerinde %50 indirim (iii) Kadın girişimcilere özel POS komisyon oranları (iv) Ücretsiz mobil POS kullanımı (v) Teminat mektuplarında özel komisyon oranları
DenizBank A.Ş.	TurWiB - Kadın İşletmelerine Finansman ve Danışmanlık Desteği Programı	Firma yönetim ve faaliyetlerinde aktif katılımı bulunan kadın imalatçı-ihracatçı müşterilere 9,6 milyon TL'ye, diğer kadın işletmelerine ise azami 5 milyon TL'ye kadar %80 oranında KGF kefaleti sağlanmaktadır.
	Diğer	(i) Kredi talebi olan kadın işletmeler için içeriğinde farklı avantajlar bulunan (Çek, senet, SWIFT ücreti vs.) ve 3 taksitte geri ödenebilen paketler (ii) KOBİ-Tek Robot Listesi içerisinde yer alan kadın girişimciler için ipotekli limitten %20 daha fazla olacak şekilde KGF limitleri (iii) Kadın girişimcilerin POS komisyon oranında indirim
Şekerbank T.A.Ş.	Kapsayıcılık ve Kadın Bankacılığı	Mikrofinansman kredileri, kadın girişimciler, kadın esnaf ve profesyoneller, kadın üreticiler, üretici kadın kooperatifleri ve hissedar ve şirket yöneticisi kadınlar için özel kurgulanmış kredilendirme modelleri ve ürünler sunulmaktadır.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Kadın Patrona Özel	(i) TEB Kadın Akademisi başlığı altında eğitim faaliyetleri (ii) Hepsiburada platformu üzerinden satış yapan kadın girişimcilere sunulan özel avantajlar
Türk Eximbank		(i) QNB Finansbank, Türkiye İş Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Türk Ekonomi Bankası ve DenizBank aracılığı ile kullanılacak SÖİK-Döviz Kredilerinde 0,25 puan indirim uygulanmaktadır. (ii) Dünya Bankası fonundan sağlanan 500 milyon euro kaynağın %10'u "Kadın Katılımı" tanımına giren ihracatçı firmalara kullanılmaktadır. (iii) Azami 2 yılı geri ödemesiz azami 8 yıla kadar işletme sermayesi veya yatırım amaçlı kullanılabilen kredide kadın katılımı sağlayan firmalara 0,10 puan faiz indirimi uygulanmaktadır.

Banka	Ürün/Paket Adı	Ürün/Paket İçeriği
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Hepsiburada Kadın Girişimci İş Birliği	Hepsiburada platformunda satış yapan ve bu satışların ödemelerini Garanti BBVA hesapları aracılığıyla gerçekleştiren kadın girişimci KOBİ'lere çeşitli avantajlar sunulmaktadır.
	Kadın Girişimci Destek Programı	(i) Kadın Girişimci Yarışması (ii) Türkiye Kadın Girişimci Akademisi (iii) Ticaretin Kadınları Platformu
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Kadın Girişimci Kredileri	(i) Kadın Girişimci Kredisi (ii) Büyüyen Kadın İhracatçı Kredisi (iii) Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumları Destek Paketi (iv) Kadın Girişimcilere Sıfır Faizli Esnaf Kredisi (v) Kadın Kooperatifleri Destek Paketi
	Üreten Kadınlara Özel Kredi Kartı, Mevduat ve Sigorta Ürünleri	(i) Halkbank Üreten Kadınlar Değişken Fon (ii) Paraf Üreten Kadın Kredi Kartı (iii) Kadın Girişimcilere Özel Katkı Paylı BES (iv) Girişimci Kadınlara Özel Riskli Hastalıklar Sigortası
	Hepsiburada Kadın Girişimci İş Birliği	Gerçek kişi kadın girişimciler ile şirket sermayesinde kadın ortakların sahip olduğu hisse payı minimum %51 olan tüzel kişi işletmelere yönelik nakit kredi, POS, havale/EFT, çek karnesi, ticari kredi kartı, kiralık kasa, BES ve sigorta alanlarında avantajlar sunmaktadır.
	İhracatta Kadın İzi Projesi	Kadın girişimcilerin ihracattaki payını arttırmayı hedefleyen proje kapsamında çeşitli alanlarda eğitim verilmesi ve uygulanan program kapsamında başarılı olan kadın girişimcilere e-ihracat yazılımı ve entegrasyonu hediye edilmektedir.
	Üreten Kadınlar	(i) Üreten Kadınlar Akademisi (ii) Üreten Kadınlar Yarışması
Türkiye İş Bankası A.Ş.	EBRD TurWiB Kadın Destek Paketi	Kadın girişimci kriterlerini sağlayan işletmelere tek seferde veya farklı krediler kapsamında uygun faiz imkânları ile kullandırım yapılmaktadır.
	Pazarama Hizmet Komisyonunda İndirim Kampanyası	Pazarama'da mağaza açan girişimci kadınlara Türkiye İş Bankası'na özel, 30 gün bekleme ve KDV dahil %7 hizmet komisyonu avantajı
	Diğer	(i) Arya Kadın Yatırım Platformu İş Birliği ile kadın girişimcilere yönelik çeşitli seminer ve eğitimler düzenlenmektedir. (ii) TÜRKONFED tarafından ve Banka sponsorluğunda yürütülen Girişimde Kadın Gücü Projesi ile girişimci kadınlar eğitim, mentorluk gibi programlarla desteklenmektedir

Banka	Ürün/Paket Adı	Ürün/Paket İçeriği
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ile KOSGEB arasında imzalanan protokol kapsamında ve Salgın Destek Kredisi kapsamında Kadın Girişimcilere ayrıcalıklı kredi desteği sağlandığı belirtilmektedir.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Kadın Girişimci Kredisi	Kadın girişimci kredisi ile kısa ve orta vadeli işletme sermayesi ihtiyacı, kredi dosya masrafında %50 indirim imkânı ile sunulmaktadır.
	Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü	Hepsiburada'da sanal mağaza açıp satış yapan ve alacakları ödemelerini ilgili banka hesaplarına taşıyan kadın girişimcilere çeşitli avantajlar sunulmaktadır.
	İhracatta Kadını Destekleme Paketi	İGE tarafından sağlanan %80 teminat desteği ile program şartlarına uygun olan KOBİ kadın girişimcilerine avantajlı faiz oranları ile 24 aya varan vade ile kredi desteği sağlanmaktadır.
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Kadın Girişimci Finansmanı	Kadın girişimciler, 1.000.000 TL'ye kadar, 36 aya varan vadede aylık eşit taksit ödemeli veya 6 ay anapara ve kâr payı ödemesiz dönemli toplam 36 ay finansmandan indirimli kâr payı oranları ile yararlanabilmektedir.
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.		(i) Kadın girişimcilere özel olarak daha uygun limitler, kâr oranları ve masraf/komisyon oranları. (ii) Kadın girişimcilere, KOSGEB ve KGF iş birlikleri ile destek finansmanları uygun kâr oranları ve ödeme koşulları ile sunulmaktadır.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği web sayfasındaki verilerden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) öncülüğünde oluşturulan *İş Hayatında Kadınlara Finansman ve Danışmanlık Programı*'nin Türkiye ayağı (TurWiB), kadın girişimcilerin finansmana erişimini artırmayı, işlerini büyütmelerini teşvik etmeyi ve kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği, T.C. Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Aile Bakanlığı, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Kredi Garanti Fonu (KGF) ortaklığında finanse edilen program, yerel bankalarla iş birliği yaparak kadın girişimcilere uygun koşullarda kredi ve finansman olanakları sunmaktadır.

Programın ilk bölümü 2014-2019 yılları arasında hayata geçirilmiş ve bu süreçte katılımcı bankalara 300 milyon euro kredi sağlanmıştır. Katılımcı bankaların (QNB Finansbank, TEB, Garanti Bankası, VakıfBank ve Türkiye İş Bankası) kredi limitlerini kendi fonlarıyla birleştirmesiyle 2017 sonu itibarıyla 12.000'den fazla kadın liderliğindeki KOBİ'ye toplam 417 milyon euro kredi kullanılmıştır (EBRD, 2015). Bu kredilerin %40'ı (kredi hacminin %32'si) finansmana erişimde zorluk yaşayan, ilk kez kredi alan ve yeni kurulan şirketlere sağlanarak, kadın girişimcilerin önündeki finansal engellerin aşılması hedeflenmiştir. Ayrıca, program çerçevesinde sağlanan finansmanın %66'sı İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki şehirlere yönlendirilerek bölgesel eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmiştir. TurWiB programından yararlanan kadın liderliğindeki

firmaların performansları incelendiğinde; bu firmaların satışlarının %1,3 kârlarının ise %8,2 oranında arttığı belirtilmektedir (EBRD, 2023). Halen uygulanmakta olan programın ikinci bölümü (TurWiB II) ise 2018 yılında devreye girmiş olup, bu kapsamda katılımcı bankalara² 600 milyon euro kredi kullanılmaktadır.

3. Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliği

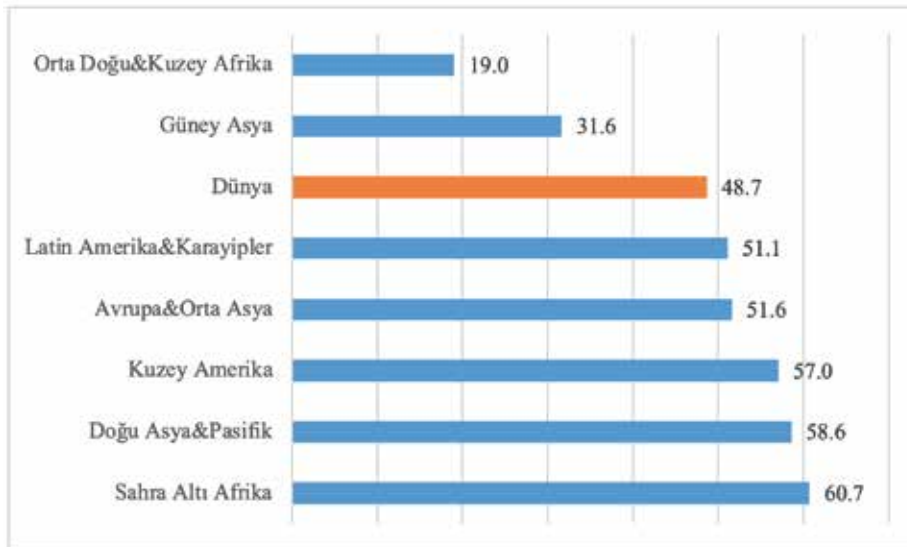
Çalışmanın bu bölümünde, dünyada ve Türkiye’de kadın girişimciliğinin mevcut durumu veri ve istatistikler ışığında ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle küresel düzeyde kadın girişimciliğine odaklanılmış ardından da Türkiye özelinde veri ve istatistikler sunulmuştur.

3.1. Dünyada Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliği

Kadınların girişimcilik faaliyetlerinin ölçülmesi, kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal katkılarının daha iyi anlaşılması açısından oldukça kritik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte girişimciliğin çeşitli boyutlarına ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin eksikliği, kadın girişimciliğinin küresel boyutta analizinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Örneğin girişimcilikteki cinsiyet farklılıkları sınırlı biçimde ele alınabilmektedir. Küresel düzeyde veri eksikliğinin temel sebeplerinin başında ülke düzeyinde yetersiz ve standartlaştırılmamış verilerin sunulması gelmektedir. Buna karşın birçok uluslararası kurum veri ve istatistiklerin toplanması yönünde önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Çalışmanın bu kısmında uluslararası kurumların veri tabanları ve araştırmaları üzerinden dünyada veri ve istatistiklerle kadın girişimciliği mercek altına alınmıştır.

2023 yılı verilerine göre dünyada kadın ve erkek nüfusu neredeyse birbirine eşittir. Toplam nüfus 8,02 milyar olup erkek nüfusu 4,04 milyar iken kadın nüfusu 3,99 milyardır. Ancak bu nüfus dengesine rağmen, kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklerden oldukça geride kalmaktadır. Dünya genelinde tüm kadınların yaklaşık yarısı iş gücüne katılmaktadır; fakat bu oran bölgesel farklılıklar göstermektedir. Grafik 8’de dünyada ve belirli bölgelerde 15 yaş ve üstü kadınların iş gücüne katılım oranları sunulmaktadır.

Grafik 8. İş Gücüne Katılım Oranı, Kadın (15+ Yaş Kadın Nüfus - %) (2023)

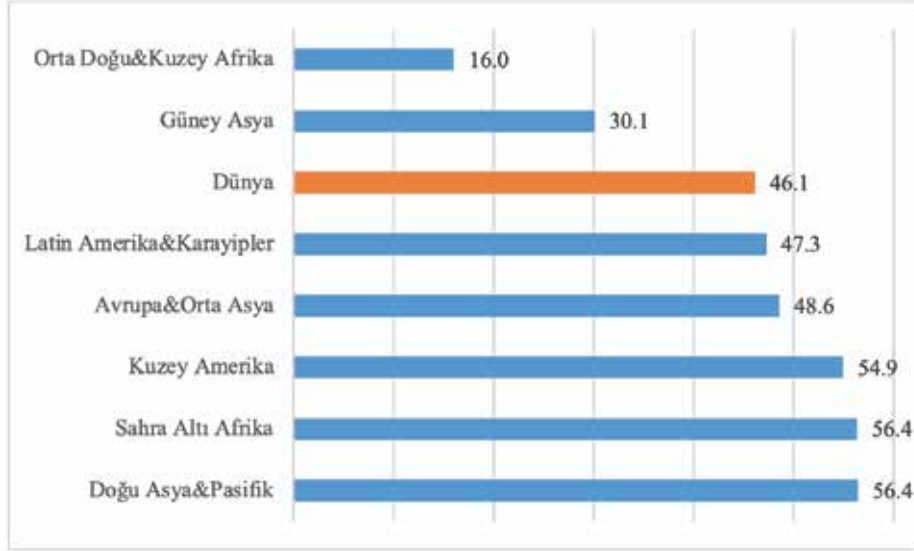

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri

(2) Hâlihazırda ING Bank, Türk Ekonomi Bankası, Türkiye İş Bankası, QNB Finansbank, Yapı Kredi Bankası, Akbank ve Denizbank katılımcı bankalardır.

Grafik 8 incelendiğinde birçok bölgenin küresel ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Orta Doğu & Kuzey Afrika ile Güney Asya bölgelerinde kadınların iş gücüne katılımının çok düşük olduğu gözlemlenmektedir. Sahra Altı Afrika, Doğu Asya & Pasifik ve Kuzey Amerika ise kadınların iş gücüne katılımının en yüksek olduğu bölgelerdir.

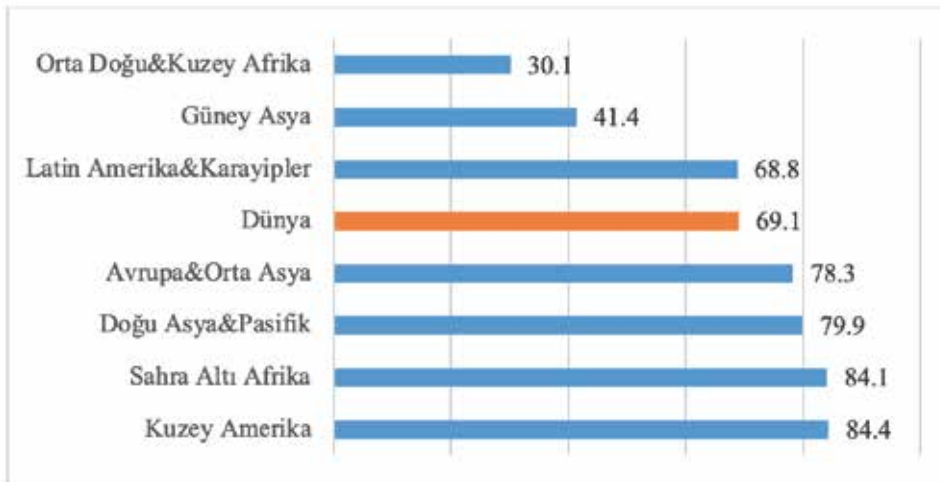
Grafik 9. İstihdamın Nüfusa Oranı, 15+, Kadın (%) (Modellenmiş ILO Tahmini) (2023)

Kaynak: Dünya Bankası, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri

Kadınların iş gücüne katılımı ile ilgili bir başka önemli gösterge kadınların istihdam oranıdır. Grafik 9’da sunulan ILO’nun ülkeler ve bölgeler arasında karşılaştırılabilirliği artırmak için çeşitli veri kaynaklarını uyumlaştırdıktan sonra ürettiği modellemelerine dayanan verilere göre, dünya genelinde genel bir eğilim olarak erkeklerin istihdam oranı kadınlara kıyasla daha yüksektir. Özellikle iş gücüne katılım oranlarının düşük olduğu bölgelerde (Orta Doğu & Kuzey Afrika ve Güney Asya), istihdam oranlarında da benzer cinsiyet farkları gözlemlenmektedir. Bu durum, söz konusu bölgelerde kadınların iş gücünde daha az temsil edildiği ve iş imkânlarına erişimde zorluklar yaşadığı anlamına gelmektedir.

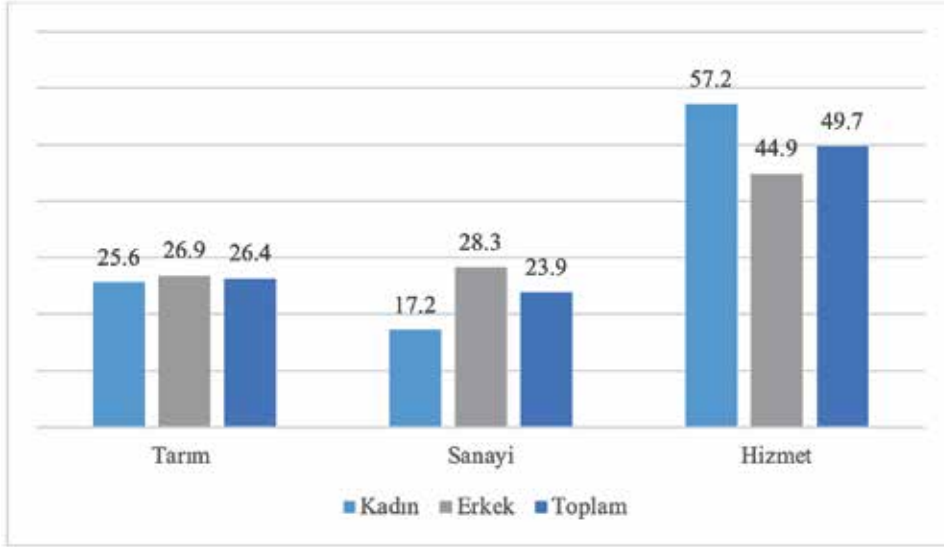
Grafik 10. Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Erkeklerle Oranı (%) (Modellenmiş ILO Tahmini) (2023)

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri

Grafik 10, ILO'nun modellemelerine dayanan iş gücüne katılım oranlarındaki kadın-erkek oranını göstermektedir. Oranın 100 olması iş gücüne katılımında cinsiyet eşitliği olduğu anlamında gelmektedir. Grafiğe göre, birçok bölge dünya ortalamasının üzerinde ve 100'e daha yakın durumdayken Latin Amerika & Karayipler, Güney Asya, Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgelerinde kadınların iş gücüne katılım oranının erkekler oranı dünya ortalamasının altında olup; özellikle Güney Asya ve Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgeleri eşitlik durumunu ifade eden %100'den oldukça uzaktır. Bu bölgelerde kadınların iş gücüne katılım oranı cinsiyet eşitliğinden uzak olup, eşitlik sağlanması için daha fazla politika geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Grafik 11. Sektöre Göre İstihdam (%) (2022)

Kaynak: Dünya Bankası, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri

Grafik 11, sektörlere göre kadın istihdam oranlarını göstermektedir. Buna göre dünya genelinde hizmet sektöründe istihdamın yoğun olduğu görülmektedir (%49,7). Bunu sırasıyla tarım ve sanayi sektörleri takip etmektedir (%26,4 ve %23,9). Tarım ve sanayi sektöründe istihdam edilen erkeklerin oranı birbirine oldukça yakınken kadınların tarım sektöründe istihdamı daha yükündür. Sanayi sektörü kadınlar ve erkekler açısından istihdam farkının en fazla olduğu sektördür. Genel olarak kadınların tarım ve sanayi gibi sektörlerde daha düşük oranlarda temsil edildiği söylenebilmektedir. Kadınların iş gücü dağılımındaki dengesizlik, belirli sektörlerde cinsiyet temelli ayrışmaların sürdüğünü ve kadınların ekonomik katkılarının sınırlandığını ortaya koyan bir değişkendir.

Kadın girişimciliğine ilişkin veriler incelendiğinde makro çerçevede ele alınan iş piyasasındaki farklılıkların bir yansımasının girişimcilik alanında görüldüğü belirtilebilmektedir. Bu verilerin elde edildiği kaynakların başında ülkeler ve zamanlar bakımından uyumlaştırılmış ve cinsiyete göre ayrıştırılmış kapsamlı kadın girişimciliği göstergeleri sunan Dünya Bankası gelmektedir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle Dünya Bankası tarafından periyodik olarak gerçekleştirilen ve 159 ülke için 219.000'den fazla ankete dayanan İşletme Anketi (World Bank Enterprise Survey) çalışması incelenmektedir. Bu kapsamda öncelikle sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranı göstergesine ilişkin veri ele alınmaktadır.

Dünya genelinde tüm işletmelerin yaklaşık üçte birinin sahipleri arasında kadın bulunmaktadır. Düşük gelirli ülkelerde her dört işletmeden birinin sahibi kadındır. Orta veya yüksek gelirli ülkelerde ise kadın girişimcilerin oranı sırasıyla %36 ve %37 düzeyindedir. Tablo 2 incelendiğinde, bölgesel olarak sahipleri arasında kadın bulunan işletmeler yüzdesinde belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. Dünya genelinde kadınların işletme sahipliği oranı %33,7 olarak gerçekleşmektedir. Latin Amerika & Karayipler ile Doğu Asya & Pasifik ülkeleri, sırasıyla %47,4 ve %44,2 oranlarıyla en yüksek kadın işletme sahipliği oranlarına sahip bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

OECD üyeleri için bu oran %40,2 iken, AB ortalaması %39,5 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla OECD ve AB ortalamaları dünya ortalamasının üzerindedir. En düşük oranlara sahip bölgeler ise sırasıyla %17,4 ile Orta Doğu & Kuzey Afrika ve %12,6 ile Güney Asya'dır.

Tablo 2. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (%) (2023)

Bölge Adı	Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (%)
Latin Amerika & Karayipler	47,4
Doğu Asya & Pasifik	44,2
OECD Üyeleri	40,2
Avrupa Birliği	39,5
Avrupa & Orta Asya	34,1
Tüm Ülkeler	33,7
Sahra Altı Afrika	29,9
Orta Doğu & Kuzey Afrika	17,4
Güney Asya	12,6

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veri Tabanı

Ülke bazında gerçekleştirilen son yıl anketlerinden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, anketin gerçekleştirildiği son yıl verilerine dayanarak yapılan sıralamada Güney Amerika ülkeleri Ekvator ve Bolivya'nın sırasıyla %70,4 ve %68,6 kadın işletme sahipliği oranlarıyla 159 ülke arasında ilk iki sırayı aldığı görülmektedir. İlk 10 sırada yer alan ülkelere bakıldığında, özellikle Çin ve Endonezya gibi nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ülkelerin dikkat çektiği gözlemlenmektedir.

Tablo 3. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (İlk 10 Ülke) (2023)

Ülke Adı	Sahipleri Arasında Kadın Bulunma (%)
Ekvator	70,4
Bolivya	68,6
Tonga	65,3
Tayland	64,4
Çin	64,2
Paraguay	63,4
Kolombiya	62,5
İspanya	61,8
Seyşeller	60,6
Endonezya	59,4

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veritabanı

Sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranlarına göre yapılan sıralamada son 10 sırada yer alan ülkeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. İlk sıralarda yer alan ülkeler açısından ekonomik büyüme ve gelişmişlik ile sahipleri arasında kadın bulunma yüzdesi arasında belirgin bir ilişki bulunmaz iken son sıralarda yer alan ülkelerin genel karakteristik özelliği olarak ekonomik gelişme düzeylerinin genellikle düşük olduğu görülmektedir. Türkiye için yapılan son araştırma 2019 yılında gerçekleştirilmiş olup, ilgili yıl için sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranı %11,3 olarak belirtilmiştir.

Tablo 4. Sahipleri Arasında Kadın Olan İşletme Oranı (Son 10 Ülke) (2023)

Ülke Adı	Sahipleri Arasında Kadın Bulunma (%)
Kosova	7,3
Bangladeş	6,7
Yemen	6,6
Mısır	5,2
Pakistan	4,9
Suudi Arabistan	4,9
Eritre	4,2
Hindistan	3,9
Irak	3,8
Afganistan	2,2

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veri Tabanı

Dünya Bankası'nın işletme anketinden elde edilen veriler kullanılarak oluşturulan bölgesel sonuçlar Tablo 5'te yer almaktadır. Sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranına benzer şekilde, çoğunluğu kadınlara ait işletmelerin oranında da bölgesel olarak belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Dünyada çoğunluğu kadınlara ait işletmelerin oranı ortalama %15,1'dir.

Ancak, sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranı en yüksek bölge olan Latin Amerika & Karayipler, çoğunluğu kadınlara ait olan işletme oranında %18,7 ile ikinci sırada yer alırken, Doğu Asya & Pasifik bölgesi %25,7 oran ile bu sıralamanın ilk sırasında bulunmaktadır.

Tablo 5. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (%) (2023)

Bölge Adı	Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı
Doğu Asya & Pasifik	25,7
Latin Amerika & Karayipler	18,7
Tüm Ülkeler	15,1
Sahra Altı Afrika	14,6
Avrupa & Orta Asya	13,2
Güney Asya	7,9
Orta Doğu & Kuzey Afrika	4,1

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veri Tabanı

Ülke bazlı olarak gerçekleştirilen son yıl anketlerine göre çoğunluğu kadınlara ait işletmelerin en yüksek orana sahip olduğu on ülke Tablo 6'da gösterilmektedir. Sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranına göre ilk 10 sırada yer alan ülkelerden Endonezya çoğunluğu kadınlara ait olan işletme oranında da %52,9 ile ilk sırada yer alırken, Tayland %33,4 ile yedinci sırada yer almaktadır. Listede ilk 10 sırada yer alan diğer ülkeler ise sahipleri arasında kadın bulunan işletme oranı listesine göre farklılaşmaktadır.

Tablo 6. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (İlk 10 Ülke) (%) (2023)

Ülke Adı	Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı
Endonezya	52,9
Bolivya	41,6
Laos	35,5
Orta Afrika Cumhuriyeti	35,1
Kamboçya	33,8
Myanmar	33,5
Tayland	33,4
Bhutan	32,8
Moğolistan	32,7
Ruanda	27,2

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veri Tabanı

Çoğunluğu kadınlara ait olan işletme oranı kriterine göre 159 ülke arasında son 10 sırada yer alan ülkeler ve değerleri Tablo 7'de gösterilmektedir. Fas, Yemen ve Afganistan %1'in altında çoğunluğu kadınlara ait olan firma oranı ile son 3 sırayı paylaşmaktadır. Aynı anket verilerine göre Türkiye için yapılan son araştırma 2019 yılında gerçekleştirilmiş olup, ilgili yıl için çoğunluğu kadınlara ait

olan firma oranı %3,9 olarak belirtilmiştir. Sahipleri arasında kadın bulunan işletme kriterine göre son sırada yer alan ülkeler ile çoğunluğu kadınlara ait olan firma oranında son sıralarda yer alan ülkelerin genellikle aynı olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun sosyal ve kültürel etkilerin yanı sıra düşük ekonomik büyüme ve gelişmişlik düzeyleri ile ilişkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Tablo 7. Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı (Son 10 Ülke) (%) (2023)

Ülke Adı	Çoğunluğu Kadınlara Ait Olan İşletme Oranı
Eritre	3,1
Bangladeş	2,5
Sudan	2,3
Mısır	2,3
Moritanya	2,2
Pakistan	2,1
Hindistan	1,8
Fas	0,7
Yemen	0,6
Afganistan	0,5

Kaynak: Dünya Bankası, İşletme Anketi Veri Tabanı

Dünya Bankası, kadın girişimcilik düzeylerine ilişkin sunduğu veri ile önemli bir kaynak olarak ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte girişimcilik düzeyi ötesinde kadın girişimciliğinin spesifik alanlarına odaklanan ve alanların izlenmesi özelinde çalışmalar yapan uluslararası kuruluşların başında Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor-GEM) gelmektedir. 1999 yılında kurulan Küresel Girişimcilik Monitörü, dünyanın farklı coğrafyalarından akademisyenler, girişimciler ve politika yapımcıları içeren ulusal ekiplerin oluşturduğu bir konsorsiyum olup girişimcilik alanında küresel ölçekte anketler gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla Küresel Girişimcilik Monitörü verileri doğrudan girişimcilerden toplanmakta ve girişimcilerin demografik özellikleri, motivasyonları ve girişimciliğe yönelik tutumları gibi farklı göstergeleri ortaya koymaktadır.

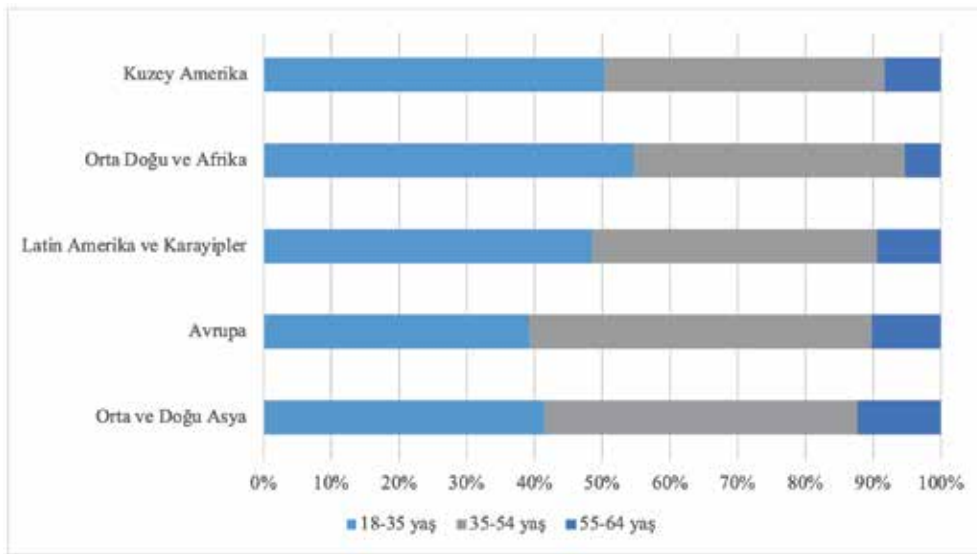
Küresel Girişimcilik Monitörü'nün en güncel çalışması olan ve 2023 yılında gerçekleştirdiği Yetişkin Nüfus Anketi (Adult Population Survey-APS) ve Ulusal Uzman Anketi (National Expert Survey-NES) sonuçlarını sunduğu 2023/2024 Küresel Raporu, daha önceki raporlara benzer şekilde erkek ve kadın girişimcilik seviyeleri arasındaki farkların varlığını vurgulamakla birlikte yıllar içinde farkın daraldığına dikkat çekmektedir. Söz konusu girişimcilik seviyesi farkını erken aşamadaki kadın girişimcilerin erkek girişimcilere oranı üzerinden ölçen Küresel Girişimcilik Monitörü, 2001 ve 2023 yılları arasında Küresel Girişimcilik Monitörü'ne 5 veya daha fazla kez katılan 74 ekonominin 57'sinde yeni iş kuran veya işleten kadınların erkeklere oranının düzenli olarak yükseldiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Hindistan'da 2001 yılında her bir kadına karşılık 3 erkek yeni iş kurarken, 2022 yılında yeni iş kuran kadın ve erkeklerin sayısı neredeyse eşitlenmiştir. Suudi Arabistan'da 2009 yılında her bir kadın için 10 erkek iş kurarken 2023 yılında her 10 erkeğe karşılık 8'den fazla kadın yeni iş kurmuştur (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2024: 25). Özellikle yeni iş kuran kadın ve erkek girişimciler arasındaki farkın azaldığından söz

edilebilse de küresel raporun dikkat çektiği bir diğer nokta, kadın ve erkek girişimciler arasındaki eşitsizliğin yeni iş kuranlara kıyasla hâlihazırda kurulu işlere sahip olanlarda çok daha yaygın olmasıdır. Bu bulgu, erkek girişimcilerle kıyaslandığında daha az sayıda kadının yeni işlerden kurulu işlere başarılı şekilde geçiş yaptığını işaret etmesi açısından önem taşımaktadır (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2024: 74). Buradan hareketle kadın girişimcilerin işlerini sürdürmelerinin önündeki engellerin daha iyi anlaşılması ve kadın girişimciliğine yönelik desteklerin bu doğrultuda planlanması gerekliliğinin altı çizilmelidir.

Küresel Girişimcilik Monitörü, küresel raporlar dışında tematik araştırma ve raporlar hazırlamaktadır. Bunların başında Kadın Girişimciliği Raporu gelmektedir. Bu kapsamda hazırlanan en güncel çalışma “GEM 2022/23 Kadın Girişimciliği Raporu: Önyargılara ve Basmakalıp Düşüncelere Meydan Okumak” başlığıyla yayımlanmıştır. Söz konusu rapor 49 ülkede, 5 bölgede (Asya Pasifik, Avrupa, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Afrika) ve 3 gelir düzeyinde (Yüksek gelirli, orta gelirli ve düşük gelirli) kadın girişimciliğine ilişkin anket yoluyla toplanan verinin trend analizini sunmaktadır. Rapor, 4 temel tema çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu temalar, girişimcilik yaşam döngüsü boyunca kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farklılıkları, yapısal yanlılığın temel göstergeleri olarak sektöre ve işletme büyüklüğüne göre segmentasyon, yaş, eğitim, hane geliri ve potansiyel iş etkisine göre start-up trendleri, bölgeler ve gelir düzeyleri arasında temel farklılaştırıcılar olarak sürdürülebilirlik ve dijitalleşme şeklindedir (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 20).

2022/23 Kadın Girişimciliği Raporu verileri temelinde kadın girişimcilerin demografik özellikleri yaş, eğitim durumu ve hane halkı geliri göstergeleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Buna göre, küresel olarak kadın girişimciler, %46,2’si 18-35 yaş arasında ve %44,8’i 35-54 yaş arasında olmak üzere iki ana yaş kategorisine ayrılma eğilimindedir. Erken aşamadaki kadın girişimciler ortalama olarak erkeklerden biraz daha genç olma eğiliminde olup 55 yaşından sonra yeni iş kurma olasılıkları daha düşüktür.

Grafik 12. Kadın Girişimcilerin Yaş Dağılımı (Bölgesel Farklılıklar) (2022)

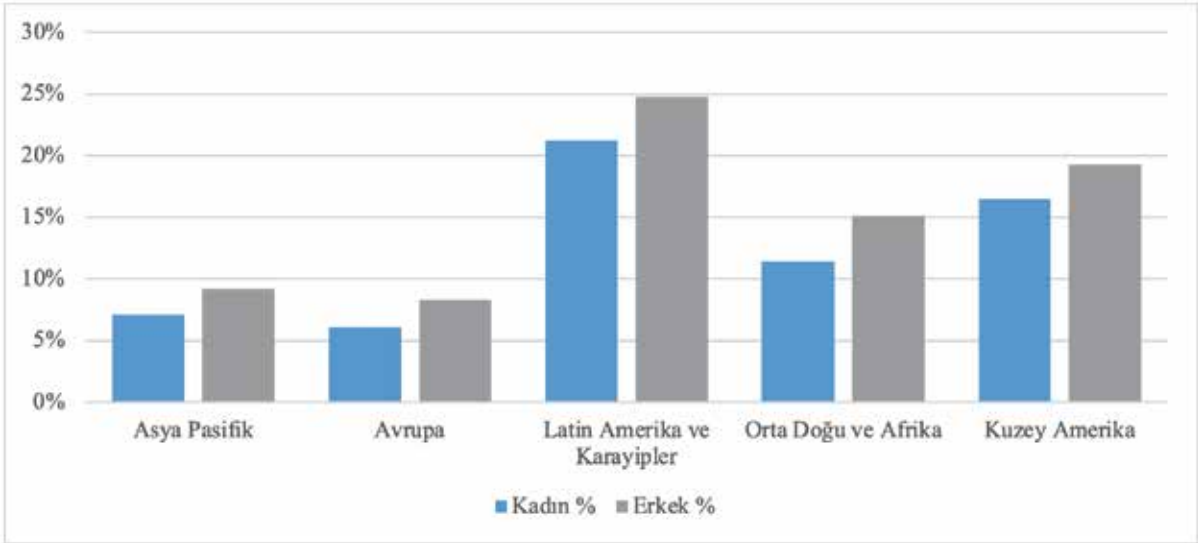
Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

Grafik 12’de sunulan kadın girişimcilerin yaş dağılımının bölgesel farklılıkları incelendiğinde Orta Doğu ve Afrika ile Kuzey Amerika bölgelerinde kadın girişimcilerin yarısından fazlasının (sırasıyla %54,6 ve %50,4) 18-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Buna karşın 55-64 yaş aralığındaki kadın girişimci oranının en yüksek olduğu bölgeler Orta ve Doğu Asya ile Avrupa’dır (sırasıyla %12,3 ve %10,2).

Eğitim göstergesi temelinde ise kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden daha eğitilmiş olma eğilimine dikkat çekilmektedir. Kadın ve erkek girişimcilerin çoğunluğu lise ve üzeri eğitime sahiptir. Kadın girişimcilerin lisansüstü eğitim düzeyleri erkek girişimcilerden daha yüksek ve ortaöğretim ve altı eğitim düzeyleri ise daha düşüktür. Hane halkı geliri göstergesinde, kadın girişimcilerin erkek girişimcilerle karşılaştırıldığında daha yoksul hanelerden gelme olasılığının daha yüksek olduğu işaret edilmektedir. Bununla birlikte düşük gelirli ülkelerde daha yoksul kadın girişimci bulunması beklenirken orta gelirli ülkelerde en yoksul hanelerden gelen kadın girişimcilerin oranı daha yüksektir (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 52-57).

Aynı rapora ait veriler kapsamında kadın girişimcilerin işletmelerine ilişkin özellikler de analize dahil edilmiştir. Buna göre, 2022 yılında kadınların küresel ölçekte yeni işletme kurma oranı %10,1 olarak gerçekleşmiştir. Erkekler için bu oran %12,7’dir. Oransal olarak bakıldığında, dünya genelinde her 9 erkeğe işletme sahibinden yaklaşık 4’ünü kadınlar oluşturmuştur.

Grafik 13. Yeni İşletme Kurma Oranı (Bölgesel Farklılıklar) (2022)

Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

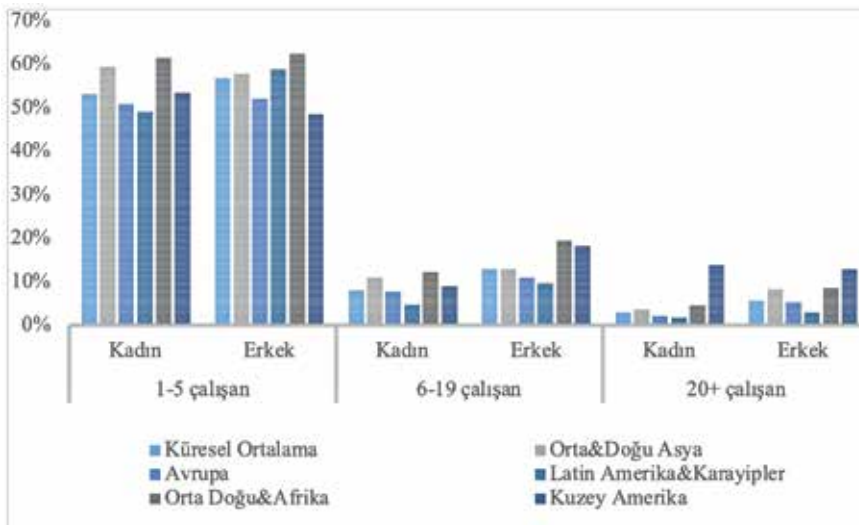
Grafik 13’te görüldüğü üzere tüm bölgelerde erkeklerin yeni işletme kurma oranı kadınlardan daha yüksektir. Latin Amerika ve Karayipler’de kadınlar en yüksek ortalama girişim faaliyeti oranına sahipken (%21,2) bunu Kuzey Amerika takip etmektedir (%16,5). Kadınların en düşük yeni işletme kurma oranına sahip olduğu bölgeler ise Asya Pasifik (%7,1) ve Avrupa’dır (%6,1). Bölgesel farklılıklar incelendiğinde kadınların yeni işletme kurma oranının değerlendirilmesi için bölgelerin gelir seviyesi dışındaki göstergelere başvurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin gelir düzeylerine göre farklılaşan yeni iş kurma oranlarının düşük gelirli ve orta gelirli ülkelerde daha yüksek gerçekleştiğinin altı çizilmelidir. Bu doğrultuda yüksek gelirli ülkelerde kadın girişimcilik oranlarının daha düşük olduğu ortaya konulmaktadır. Düşük gelirli

ülkelerdeki kadınların girişimcilik niyetleri de benzer şekilde yüksek gelirli ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. 2022 yılında, düşük gelirli ülkelerdeki kadınların girişim niyetleri %28,3, orta gelirli ülkelerdeki kadınların girişim niyetleri %19,7 ve yüksek gelirli ülkelerdeki kadınların girişim niyetleri %11 oranlarında ifade edilmiştir (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 24-25). Dolayısıyla düşük gelirli ülkelerde yeni iş kurma niyetine sahip olan ve yeni iş kuran kadınların oranı orta ve özellikle yüksek gelirli ülkelere kıyasla daha yüksektir.

Kadın ve erkek girişimciler arasındaki farklar, faaliyet gösterilen sektörlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zaman içinde yaşanan değişimlere rağmen, kadınlar birçok ülkede perakende satış ve kişisel hizmetler gibi geleneksel olarak kadınlarla özdeşleştirilen alanlarda faaliyet gösterme eğilimindedir. Bu durum, ekonomik faaliyetlerde kadın ve erkek egemen sektörler arasındaki belirli bir ayrımı yansıtmaktadır. Ancak, kadınların yoğun olduğu perakende satış gibi sektörlerde erkekler de önemli ölçüde temsil edilmektedir. Nitekim 2022 yılında, küresel ölçekte hem kadınlar hem de erkekler için en yaygın sektör toptan ve perakende sektörü olmuştur. Kadınlar ayrıca kamu, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler sektörlerinde de oldukça aktiftir ve bu sektörlerde erkeklerden daha yüksek bir oranla yer almaktadır. Sektörel farklılıklara ilişkin dikkat çekici bir diğer bulgu, kadınların Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) sektöründe erkeklere kıyasla çok daha az temsil edilmesidir; küresel çapta kadınların sadece %2,3'ü bu sektörde aktifken, erkeklerde bu oran %5,3'tür. Tarım sektörü de erkek egemenliğini sürdüren bir diğer alandır; her 10 erkekten biri bu sektörde faaliyet gösterirken, kadınlarda ise bu oran yaklaşık her 25 kadından biri şeklindedir (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 34-35). Dünya Bankası verileri incelendiğinde de küresel olarak kadın girişimcilerin ortalama %30'undan fazlasının geleneksel olarak kadınlara yönelik sektörlerde çalıştığı görülmektedir. Toplumsal normlar, çocuk bakımı, aile sorumlulukları, ev işleri ve güvenlik gibi faktörlerin daha fazla kadın girişimcinin daha büyük sektörlerde katılımını etkilediği düşünülmektedir.

İşletme büyüklüğü açısından kadın girişimciliği küresel ölçekte değerlendirildiğinde kadınların tek başına girişimci olarak faaliyet gösterme olasılığının erkeklerden daha yüksek olduğuna ve erkeklerin 4'te 1'ine kıyasla kadınların üçte birinden fazlasının bu statüye sahip olduğuna dikkat çekilmektedir.

Grafik 14. Çalışan Sayısı (%) (2022)

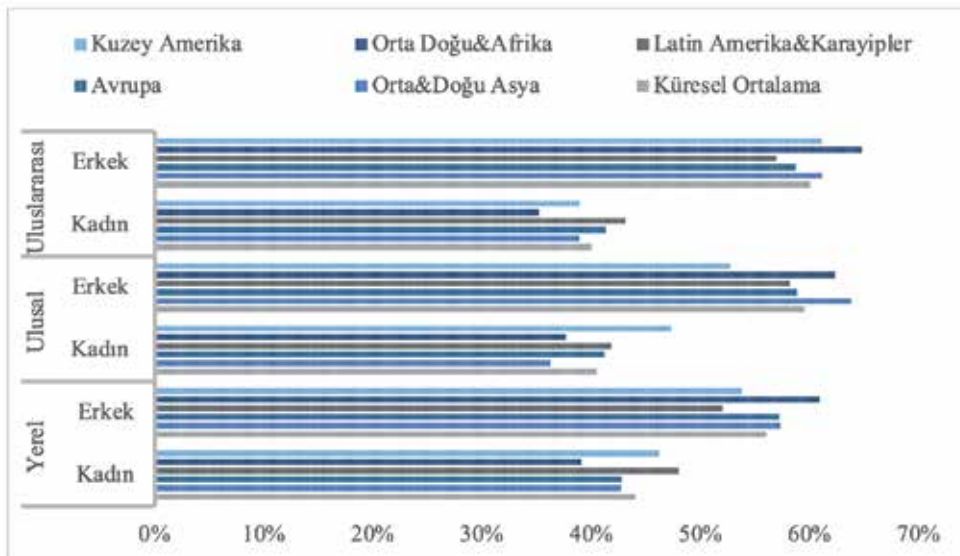
Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

Çalışan sayısı açısından bakıldığında her 10 kadın girişimciden birinin (%10,9) 6 veya daha fazla çalışanı olan bir işletme işlettiği görülmektedir. Kadın girişimcilerin çoğu (%53,1), erkeklerin çoğu gibi (%56,8) 1-5 çalışanı olan bir işletmeyi işletmektedir. Bu oran kadın ve erkek girişimcilerin benzer olduğu bir yönü vurgulamaktadır. 2022 yılında kadın girişimciler erken aşama şirketlerde 20 ve üstü çalışanı olan küresel girişimcilerin dörtte birinden fazlasını (%26,7) oluşturmuştur (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 34-35).

Küresel Girişimcilik Monitörü verilerinin de işaret ettiği üzere kadın ve erkek girişimciler arasındaki farklılıklar kapanma eğiliminde olmakla birlikte kadınların girişimcilik alanındaki temsili erkeklere oranla düşük kalmaya devam etmektedir. Bu durumun, ülkelerin gelir düzeylerine göre farklılaştığı ifade edilebilir. Bir diğer farklılaşma alanı ise bölgesel farklılıklardır ve bu farklılaşma genellikle kadının güçlenmesi ve cinsiyet eşitliğinin artması ile paralellik göstermemektedir. Örneğin Avrupa, girişimcilik niyetine sahip kadın oranı ve yeni iş kurma faaliyetleri açısından küresel olarak en düşük oranlara sahiptir. Bu durum büyük ölçüde refah devleti modeline ve ücretli istihdamı teşvik eden işyeri koşullarına dayanmaktadır. Buna karşın Avrupa'da kadınların özellikle BİT sektöründe iş kurma ile dijital dönüşüm ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları konularında farkındalık sahibi olma oranları oldukça yüksektir. Bir diğer uçta ise Latin Amerika ve Karayipler bulunmaktadır. Bu bölgede kadınların girişimcilik niyeti ve yeni iş kurma faaliyetleri oranları en yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir. Ancak bu bölgede birçok kadın yeni iş kurarken işini sürdürememektedir. Bu durum, cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olmasıyla da ilişkili olarak kadınların işlerini sürdürebilme ve büyütebilme konusunda karşılaştıkları zorluklar ile açıklanabilmektedir (Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023: 76).

Kadın girişimciliğinin dünyadaki görünümü kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer başlık uluslararası ticarettir. Öncelikle gerek uluslararası ticaretin aktörleri olan kadın girişimciler gerekse uluslararası ticarete yönelik sektörlerin iş gücü bakımından mevcut olan cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekilmesi gerekmektedir. İş gücü bağlamında kadınların emek yoğun üretimde ve düşük vasıflı işlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Kadın girişimciler açısından ise girişimler daha az ticaret yoğun sektörlerde ve küresel değer zincirlerinin düşük katma değerli bölümlerinde yoğunlaşmaktadır (Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü, 2020). Bu bağlamda mevcut durumun anlaşılması için Küresel Girişimcilik Monitörü'nün verileri incelenebilmektedir. Örneğin pazar odağı verisi hem potansiyel pazarın büyüklüğünü hem de girişimcinin büyüme hedefini işaret etmektedir. 2022 yılı verileri kapsamında kadın ve erkek girişimcilerin yerel, ulusal ve uluslararası pazarlardaki durumu incelendiğinde, kadın ve erkek girişimciler arasındaki farkın yerelden uluslararasına doğru açıldığı görülmektedir.

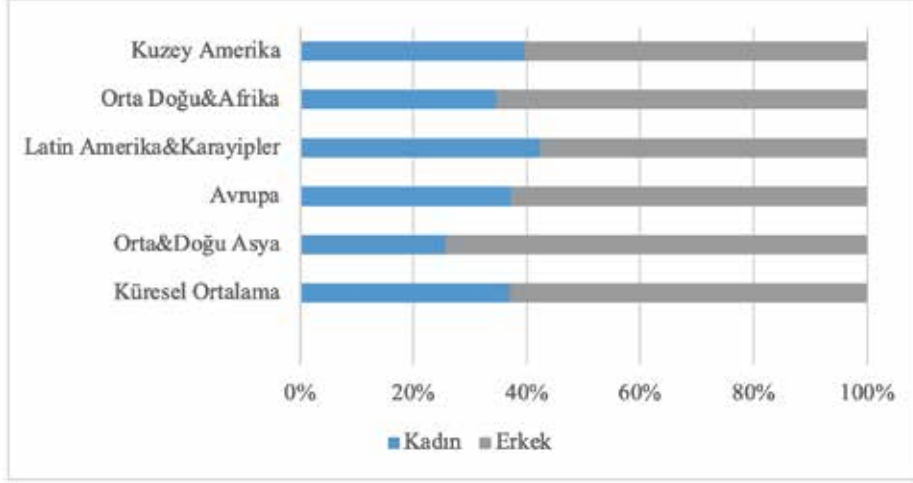
Grafik 15. Cinsiyet Bağlamında Pazar Odağı (Yerel, Ulusal ve Uluslararası) (%) (2022)

Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

Grafik 15'te görüldüğü üzere 2022 yılında kadınlar yerel işletmelerin %44'ünü oluştururken erkekler için bu oran %56 olarak gerçekleşmiştir. Ulusal pazara hizmet sunan kadın girişimcilerin oranı %40,5 iken erkek girişimcilerin oranı %59,5'tir. Son olarak kadın girişimciler uluslararası bir pazara hizmet veren girişimcilerin %40'ını oluştururken, erkek girişimciler %60'ını oluşturmuştur. Bölgesel olarak ise yerel pazarda kadın girişimcilerin varlığının daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası pazarda kadın girişimcilerin yoğun olduğu bölgeler ise Latin Amerika ve Karayipler (%43,1) ile Avrupa'dır (%41,3).

Grafik 16. İhracat Oranı %25'in Üzerinde Olan Girişimciler (2022)

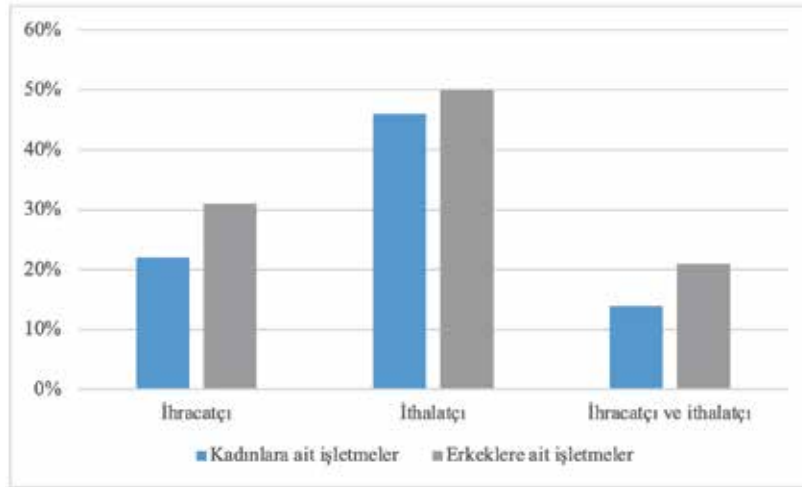

Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

Küresel Girişimcilik Monitörü verilerine göre ihracat oranı %25'in üzerinde olan kadın girişimcilerin oranı %37 iken erkek girişimcilerin oranı %63'tür. Bölgesel olarak bakıldığında sırasıyla Latin Amerika ve Karayipler (%42,4) ile Kuzey Amerika (%39,6) en yüksek ihracat oranına sahip kadın girişimci oranı ile ön plana çıkmaktadır.

Uluslararası Ticaret Merkezi verileri de kadın girişimcilere ait işletmelerin erkek girişimcilere ait işletmelerle karşılaştırıldığında uluslararası ticarete daha az katıldığını göstermektedir.

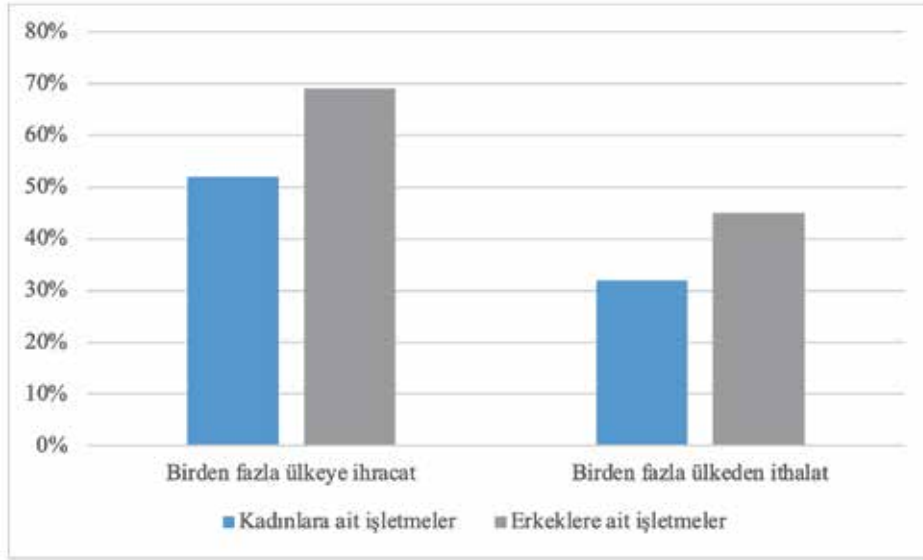
Grafik 17. Cinsiyet Açısından Uluslararası Ticaret (%) (2022)

Kaynak: Küresel Girişimcilik Monitörü, 2023

Erkek girişimcilere ait işletmelerin %31'i ihracat yaparken bu oran kadın girişimcilere ait işletmeler için %22'dir. İthalat oranları ise erkeklere ait işletmeler için %50, kadınlara ait işletmeler için %46'dır. Kadın girişimcilere ait işletmelerin %14'ü hem ithalat hem ihracat yapmaktadır. İhracat hedefleri ve kaynak pazarlar açısından da uluslararası ticarete cinsiyet farkı bulunmaktadır.

Grafik 18. Pazar ve Cinsiyet Açısından Uluslararası Ticaret (%) (2022)

Kaynak: Uluslararası Ticaret Merkezi, 2023

Kadınların yönettiği işletmelerin birden fazla ülkeye ihracat ya da ithalat yapma olasılığı daha düşüktür. Kadın girişimcilere ait ihracat yapan işletmelerin %52'si birden fazla ülkeye ihracat yaparken erkek girişimcilere ait ihracat yapan işletmeler için bu oran %69'dur. Uluslararası ticarete, özellikle de ihracatta kadın girişimciliğinin güçlenmesi ve cinsiyet farklarının önüne geçilmesi büyüme, kalkınma ve inovasyona önemli ekonomik faydalar sağlamaktadır. Bu açıdan kadın girişimciliğinin güçlenmesi yönünde potansiyellerin değerlendirilmesi gerekmektedir. COVID-19 pandemisi ile birlikte hızlı bir biçimde yoğunluğu artan e-ticaret ve dijital platformlar günümüzde yerel, ulusal ve uluslararası pazarlar açısından girişimcilğe yön vermekte ve aynı zamanda kadın girişimciliğinin güçlenmesi için büyük bir potansiyel taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD, 2024) tahminlerine göre 2021 yılında dünya GSYH'sinin yaklaşık %76'sını ve küresel mal ve hizmet ticaretinin %73'ünü temsil eden 43 gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomideki işletmeler tarafından 25 trilyon ABD dolarına yakın e-ticaret satışı gerçekleşmiş olup bu miktar COVID-19 pandemisi öncesine göre (2019) %15'lik bir artış göstermiştir. 2022 yılında bu değer %10 daha arttığı ve 27 trilyon ABD dolarına ulaştığı tahmin edilmektedir. 2019 yılında %16 olan küresel perakende ticarete e-ticaretin payı ise 2020 ve 2021 yıllarında %19 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için ticaretin kapsamını ve coğrafi erişimini çeşitlendirme açısından büyük bir öneme sahip e-ticaretteki büyüme dijitalleşme ve dijital dönüşümün teşvik edilmesini sağlamaktadır. Kadın girişimciliği açısından dijital teknolojiler mekan ve zamandan bağımsız çalışma imkanı sunarken, dijital alanda işlerini büyütme, yeni pazarlara erişme ve verimliliği artırma konusunda kadın ve erkeklere eşit fırsatlar sağlamaktadır. Örneğin 2025-2030 yılları arasında Afrika ve Güneydoğu Asya'daki kadın girişimcilerin e-ticaret pazarlarına sırasıyla ve yaklaşık olarak 14,5 milyar dolar ve 280 milyar dolar katkı sağlaması beklenmektedir (UNCTAD, 2022).

Küresel ekonomideki trendlerin ve bu kapsamdaki potansiyel dönüşümlerin tüm girişimcilere sunduğu eşit fırsatlar söz konusu olmasına karşın dünyada kadın girişimciliğinin görünümünün

erkek girişimciler ile karşılaştırıldığında desteklenmeye ve böylece güçlenmeye açık olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Kadınlara ait işletmeler tipik olarak küçüktür, daha düşük büyüme oranlarına ve daha yüksek kapanma oranlarına sahiptir. Kadın girişimciler sermaye eksikliği, toplumsal kısıtlamalar, sınırlı zaman ve beceriler gibi engellerle karşı karşıya olup ev ve iş sorumluluklarını dengelemekte zorlanmakta ve zaman yönetiminde, dolayısıyla işlerini büyütmede sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal katkıları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'yla yakın ilişkisi düşünüldüğünde eşitliğin sağlanması önündeki bütün bu faktörler ile mücadeleye hız kazandırılması ve kadın girişimciliğinin güçlenmesi yönündeki desteklerin artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Destekler kapsamında eğitim ve mentorluk programlarına ağırlık verilmesiyle kadın girişimcilerin ağ kurma fırsatlarının genişletilmesi ve finansmana erişimin kolaylaştırılması gibi stratejiler kadınların işletmelerini büyütme ve uluslararası pazarlara açılmaları için kritik öneme sahiptir.

3.2. Türkiye’de Veri ve İstatistiklerle Kadın Girişimciliği

Kadın girişimciliğinin yerel düzeydeki dinamiklerini anlamak ve bu alandaki eşitsizliklerin tarihsel gelişimini izleyebilmek, mevcut durumu doğru değerlendirebilmek, makro ve mikro eğilimler doğrultusunda planlama yapabilmek için ölçme ve izleme faaliyetleri kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, kadın girişimciliğine ilişkin izlenmesi gereken göstergelerin tanımlanması ve bu göstergelere dair veri üretilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaç duyulan göstergelere ilişkin uluslararası standartlara uygun olarak güncel, güvenilir, periyodik ve karşılaştırılabilir veri üretilmesi ve yayımlanması, kadın girişimciliğinin güçlenmesi ve sürdürülebilir kılınmasına ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de kadın girişimciliğinin genel görünümünü ortaya koymak amacıyla, ulusal düzeyde veri sunan kurum ve kuruluşların veri tabanları ve araştırmalarına dayalı veri ve istatistikler sunulacaktır.

Girişimcilik faaliyetlerini ve kadın girişimciliğini doğru bir şekilde değerlendirebilmek için öncelikle girişimci tanımının net bir şekilde yapılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ILO’nun Uluslararası İşteki Durum Sınıflaması’na (ICSE, 1993) ekonomik olarak aktif nüfusun istihdam durumuna göre sınıflandırılmasını sağlayan ve uluslararası karşılaştırmalara imkân tanıyan bir sistem sunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) da istihdam edilenleri ve daha önce bir işte çalışmış olanları ICSE-1993 işteki durum sınıflamasına uygun olarak sınıflandırmaktadır. Bu kapsamda girişimci sayısını doğru bir şekilde ölçebilmek için toplam istihdam içinde “kendi hesabına çalışan” ve “işveren” kategorisinde olan kişileri dikkate almak gerekmektedir. Bu doğrultuda TÜİK tarafından sunulan iş gücü istatistikleri mercek altına alınarak, kadın girişimcilere ilişkin demografik özellikler ve kadın girişimcilerin işletmelerine ait özellikler sunulacaktır.

TÜİK tarafından sunulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla toplam nüfusun %49,9’unu kadınlar oluşturmaktadır. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki bu oransal denge, 15 ile 64 yaş aralığında çalışma çağındaki nüfus açısından da geçerlidir. Ancak işsiz ve istihdamda olanların toplamı olarak tanımlanabilen iş gücüne ilişkin TÜİK istatistiklerine bakıldığında nüfustaki oransal dengenin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. 2023 yılı itibarıyla 85 milyon 372 bin 377 kişi olan toplam nüfusun %68,3’ü, diğer bir ifadeyle 58 milyon 337 bin 938’i çalışma çağındadır. Çalışma çağındaki kadın nüfusu 28 milyon 878 bin 685 kişi olup; sadece %40,9’u iş gücüne katılmıştır. Aynı yaş grubundaki erkeklerde ise bu oran %78’dir.

OECD üyesi ülkeler arasında kadın iş gücün katılma oranının en düşük olduğu ülke Türkiye'dir. OECD üyesi ülkelerde 2023 yılında kadınların iş gücüne katılma oranı ortalama %66,6 iken, erkekler için bu oran %80,8'dir. Türkiye'deki kadın iş gücüne katılma oranının OECD üyesi ülkelerin ortalamasının altında seyretmesi iş gücü piyasasında önemli bir potansiyelin atıl kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, hem ekonomik hem de toplumsal kalkınma açısından önemli bir kayıp meydana getirmektedir. TÜİK tarafından yayımlanan iş gücü istatistiklerine göre, kadınların iş gücüne dahil olmama nedenleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Kadınların İş Gücüne Dahil Olmama Nedenleri (2023)

İş Gücüne Dahil Olmama Nedeni	% Frekans
Ev işleriyle meşgul	42,9
Çalışamaz halde	17,5
Eğitim-Öğretim	11,6
Emekli	6,2
İşbaşı yapabilecek olup iş aramayanlar	4,7
İş bulma ümidi olmayanlar	4,6
İş arayıp işbaşı yapamayacak olanlar	0,3
Diğer	12,2
Toplam	100

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 8 incelendiğinde 2023 yılı itibarıyla 15 ve üzeri yaştaki iş gücüne dahil olmayan 21 milyon 198 bin kadının %42,9'unun ev işleriyle meşgul olma nedeniyle iş gücü piyasasına katılmadığını saptanmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkilediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Söz konusu tabloda iş gücüne dahil olmama nedenleri arasında çalışamaz halde olma ve eğitim-öğretim yanıtlarının da önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir.

Tablo 9'da yıllar itibarıyla kadın ve erkek iş gücü büyüklükleri ve iş gücüne katılım oranları sunulmuştur.

Tablo 9. Kadın ve Erkek İş Gücü İstatistikleri (2018-2023)

Yıl	Kadın İş Gücü (Bin)	Erkek İş Gücü (Bin)	Toplam İş Gücü (Bin)	İş Gücüne Katılma Oranı (%) (Kadın)	İş Gücüne Katılma Oranı (%) (Erkek)
2018	10.243	21.157	31.400	38,3	78,6
2019	10.457	21.215	31.672	38,7	78,2
2020	9.569	20.530	30.099	35,0	74,6
2021	10.314	21.486	31.800	37,3	76,9
2022	11.203	22.123	33.326	40,0	78,2
2023	11.555	22.292	33.847	40,9	78,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 9 incelendiğinde 2018 ile 2023 yılları arasında kadın ve erkek iş gücüne katılım oranları arasında önemli bir fark olduğu gözlenmektedir. Özellikle COVID-19 pandemisiyle mücadele kapsamında alınan tedbirlerin yoğun uygulandığı dönemde kadınların iş gücüne katılım oranı %35 düzeyine düşmüştür. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etmiştir (DSÖ, 2020). Pandeminin ilan edildiği gün Türkiye’de de ilk COVID-19 vakasının saptandığı duyurulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). COVID-19’un iş gücü istatistiklerine yansımaları görebilmek amacıyla Mart 2020 ile Kasım 2020 aralığında TÜİK tarafından yayımlanan iş gücü istatistiklerinde işsizlik oranları incelenmiş ve çalışma çağındaki nüfus için işsizlik oranları Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. İşsizlik Oranı (Mart-Kasım 2020)

Ay	İşsizlik Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%) (Kadın)	İşsizlik Oranı (%) (Erkek)
Mart	13,5	14,5	13,0
Nisan	13,1	13,5	13,0
Mayıs	13,2	13,5	13,0
Haziran	13,7	14,8	13,1
Temmuz	13,7	15,9	12,7
Ağustos	13,5	16,2	12,2
Eylül	12,9	16,0	11,4
Ekim	13,0	15,8	11,6
Kasım	13,1	15,3	12,2

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 10’da sunulan istatistikler, pandeminin ilan edilmesinin ardından kadın işsizlik oranındaki artışın erkeklere göre daha hızlı gerçekleştiğini göstermektedir. Özellikle Temmuz 2020’de kadın işsizlik oranı %16,2 ile zirve yapmıştır. Bu durum, pandeminin iş gücü piyasası üzerine etkilerinden kadınların daha olumsuz etkilendiği ve bu bağlamda kadın istihdamının daha kırılgan olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir (Durceylan Kaygusuz vd., 2023). Kadınların ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yoğunlaşmış olması, pandemi ile mücadele kapsamında alınan tedbirlerden kadın iş gücünün daha fazla etkilenmesine yol açmış olabilir. Bu kapsamda Tablo 11’de sunulan toplam iş gücü büyüklüğü içinde kadın ve erkek iş gücü büyüklüklerinin paylarına bakmak faydalı olmaktadır.

Tablo 11. Yıllar İtibarıyla İş Gücü Büyüklüğü (2018-2023)

Yıl	Kadın İş Gücü (Bin)	Erkek İş Gücü (Bin)	Toplam İş Gücü (Bin)	Kadın İş Gücünün Payı (%)	Erkek İş Gücünün Payı (%)
2018	10.243	21.157	31.400	32,6	67,4
2019	10.457	21.215	31.672	33,0	67,0
2020	9.569	20.530	30.099	31,8	68,2
2021	10.314	21.486	31.800	32,4	67,6
2022	11.203	22.123	33.326	33,6	66,4
2023	11.555	22.292	33.847	34,1	65,9

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 11 incelendiğinde 2018 ile 2023 yılları arasında iş gücü büyüklüğünün en düşük seviyesine 2020 yılında, 30 milyon 99 bin ile ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu dönemde COVID-19 pandemisinin etkisiyle toplam iş gücü sayısında yaşanan bu düşüş, özellikle kadın iş gücünün payında daha belirgin bir gerilemeye yol açmıştır. Tablo 11’deki “Kadın İş Gücü” başlıklı sütuna bakıldığında 2023 yılı itibarıyla toplam iş gücü içinde kadın iş gücünün payının %34,1 olduğunu görülmektedir. Bu oran, iş gücü piyasasındaki her üç kişiden yalnızca birinin kadın olduğu göstermektedir.

Kadınların iş gücüne katılım oranının düşük olması önemli bir sorun iken iş gücüne katılan kadınların istihdam oranları daha dikkat çekicidir. TÜİK tarafından yayımlanan iş gücü istatistikleri incelendiğinde kadın istihdam oranının erkeklerle kıyaslandığında oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çalışma çağındaki kadın ve erkek istihdam oranları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. İstihdam Oranı (2018-2023)

Yıl	İstihdam Oranı (%)	İstihdam Oranı (%) (Kadın)	İstihdam Oranı (%) (Erkek)
2018	52,0	32,9	70,9
2019	50,3	32,2	68,3
2020	47,5	29,7	65,2
2021	50,2	31,7	68,6
2022	52,9	34,5	71,1
2023	53,8	35,6	71,9

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 12 incelendiğinde TÜİK iş gücü istatistiklerine göre 2023 yılında 15 ile 64 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı %35,6 iken erkeklerde bu oran %71,9’dur. Buna göre iş gücü piyasasındaki her üç kadından yalnızca biri istihdam edilmektedir. Ayrıca 15 yaş ve üzeri nüfus için istihdam oranına bakıldığında, kadınlarda istihdam oranı %31,3 düzeyindeyken erkeklerde bu oran %65,7’dir. Söz konusu veri ve istatistikler iş gücü piyasasında cinsiyet bağlamında eşitsizliklerin olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilmektedir.

İstihdam edilenlerin sektöre göre dağılımı incelendiğinde, hem kadınların hem erkeklerin hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. 2023 yılına ilişkin TÜİK iş gücü istatistikleri başlığı altında sektörlere göre istihdam edilenler veri kümesine göre, sektörel bazda 15 yaş ve üzeri nüfusta istihdam edilenlerin yüzdesel dağılımı Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Sektörel Bazda İstihdam Oranı (%)

Sektörler					
Cinsiyet	Tarım (%)	Sanayi (%)	İnşaat (%)	Hizmetler (%)	Toplam (%)
Kadın	18,7	17,0	1,0	63,3	100,0
Erkek	13,0	23,3	8,9	54,9	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 13 incelediğinde 2023 yılında istihdamda olan 10 milyon 346 bin kadının %63,3'ünün hizmetler sektöründe çalıştığı anlaşılmaktadır. Kadınların en çok istihdam edildiği sektörler sırasıyla hizmetler, tarım, sanayi ve inşaat şeklindedir. Özellikle inşaat sektöründe kadınların payının sadece %1 olması, toplumsal cinsiyet rolleri ve sektörel cinsiyet ayrışmasının bir yansıması olarak yorumlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, kadınların hizmetler sektöründe yoğunlaşması, eğitim, sağlık ve perakende gibi kadınlarla özdeşleşmiş mesleklerin bu sektör içinde yer almasıyla açıklanabilir. Tablo 14'te ekonomik faaliyetlerin (NACE Rev.2) cinsiyete göre yüzdesel dağılımı yer almaktadır.

Tablo 14. Ekonomik Faaliyetlerin Cinsiyete Göre Yüzdesel Dağılımı

Ekonomik Faaliyetler (NACE Rev.2)	Kadın (%)	Erkek (%)
Tarım, Ormançılık ve Balıkçılık	18,7	13,0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	0,1	0,7
İmalat	16,5	21,2
Elektrik, Gaz, Buhar, Su Temini ve Kanalizasyon	0,4	1,3
İnşaat	1,0	8,9
Toptan ve Perakende Ticaret	12,1	15,5
Ulaştırma ve Depolama	1,7	6,5
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	5,5	5,8
Bilgi ve İletişim	0,9	1,0
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1,5	0,9
Gayrimenkul Faaliyetleri	0,7	1,4
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	3,9	2,7
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	4,3	3,2
Kamu Yönetimi ve Savunma	4,1	7,8
Eğitim	10,9	3,9
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	13,6	2,8
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	0,6	0,6
Diğer Hizmet Faaliyetleri	3,5	3,0
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 14 incelendiğinde istihdam edilen kadınların; %18,7'sinin "tarım", %16,5'inin "imalat",

%13,6'sının "insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri", %12,1'inin "toptan ve perakende ticaret" ve %10,9'unun "eğitim" olmak üzere beş ana alanda yoğunlaştığı saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle kadınların %71,8'inin söz konusu beş alanda istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu alanlardan "insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri" ve "eğitim", toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak daha fazla kadınlarla özdeşleşmiş olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın, erkekler daha geniş bir sektör yelpazesinde istihdam edilmektedir.

TÜİK tarafından yayımlanan "İstatistiklerle Aile, 2023" bülteninde sunulan cinsiyete göre 25-49 yaş grubunda olup hane halkında 3 yaşın altında çocuğu olan ve çocuğu olmayan kişilerin istihdam oranı incelendiğinde toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle istihdam oranının değişimi görülmektedir. Bu bağlamda sunulan istatistikler, Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15. 25-49 Yaş Grubundaki Kişilerin İstihdam Oranı (2022)

Hane Halkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olan 25-49 Yaş Grubundaki Kişilerin İstihdam Oranı		Hane Halkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olmayan 25-49 Yaş Grubundaki Kişilerin İstihdam Oranı	
Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)
28,0	90,5	56,2	77,8

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2023

Tablo 15'e göre 2022 yılında hane halkında üç yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranı %28 iken erkeklerde bu oran %90,5'tir. Kadınların iş gücüne katılım ve istihdam oranlarındaki düşük seviyeler, iş gücü piyasasında süregelen cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, kadınların sadece iş gücüne katılım ve istihdam oranlarının değil, istihdamdaki kadınların işteki durumlarının incelenmesi de büyük önem taşımaktadır. Özellikle kadınların işteki durumları, kadın girişimciliğinin mevcut durumunu ve potansiyelini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. TÜİK tarafından yayımlanan 2023 yılı son çeyreğine ilişkin 15 ve daha yukarı yaşta kişiler için istihdam edilenlerin işteki durumu Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2023)

İşteki Durum	Kadın (%)	Erkek (%)
Ücretli veya Yevmiyeli	73,6	71,1
Ücretsiz Aile İşçisi	15,3	3,5
Kendi Hesabına Çalışan	9,3	19,3
İşveren	1,8	6,1

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2023

Tablo 16 incelendiğinde istihdamdaki kadınların %73,6'sının ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı, kendi hesabına çalışan ve işveren durumunda bulunan kadınların oranlarının erkeklere kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. İşteki durum sınıflamasında girişimci olarak değerlendirilen "kendi hesabına çalışan" ve "işveren" kategorilerinde yer alan kadınların oranı %11,1 iken, erkeklerde bu oran %25,4 olarak hesaplanmıştır. Bu oranlar, istihdam edilen her 100 kadından 11'inin, erkeklerde ise istihdam edilen her 100 erkekten 25'inin girişimci olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, yıllar itibarıyla istihdam edilen kadınlar içinde kadın girişimcilerin payının seyri ise Tablo 17'de sunulmaktadır.

Tablo 17. İstihdam Edilen Kadınlar İçinde Kadın Girişimcilerin Payı (2020-2023)

Yıl	İstihdam Edilen Kadın Sayısı (Bin Kişi)	Kadın Girişimci Sayısı (Bin Kişi)	Kadın Girişimci Sayısı / İstihdam Edilen Kadın Sayısı (%)
2020	8.299	845	10,2
2021	9.005	977	10,8
2022	9.935	1.074	10,8
2023	10.346	1.147	11,1

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 17 incelendiğinde istihdamdaki kadınların içindeki kadın girişimci payının %10,2 ile %11,1 arasında değiştiği görülmektedir. 2024 yılında istihdam edilenlerin işteki durumu açısından dağılımı ise Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2024)

İşteki Durum	Kadın (%)	Erkek (%)
Ücretli veya Yevmiyeli	71,8	70,3
Ücretsiz Aile İşçisi	16,9	4,0
Kendi Hesabına Çalışan	9,6	19,7
İşveren	1,6	6,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 18 incelendiğinde, 2023 yılı son çeyreği ile karşılaştırıldığında istihdam edilenlerin işteki durumdaki kategorilerindeki yüzdesel dağılımın genel olarak benzer olduğu ancak özellikle “kendi hesabına çalışan” ve “ücretsiz aile işçisi” kategorilerinde artış yaşandığı gözlenmiştir.

Tablo 19. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumuna Göre Sayıları (2024) ((1.000 Kişi)

İşteki Durum	Kadın	Erkek	Erkek
Ücretli veya Yevmiyeli	7.800	15.353	23.153
Ücretsiz Aile İşçisi	1.836	868	2.705
Kendi Hesabına	1.044	4.303	5.347
İşveren	176	1.316	1.492
Toplam	10.856	21.840	32.696

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 19’a göre, 2024 yılı ikinci çeyreği itibarıyla Türkiye’de 6 milyon 839 bin girişimci olduğu anlaşılmaktadır. Bu veri, istihdam edilen toplam 32 milyon 696 bin kişinin %20,9’unun girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. Kadın girişimci sayısı ise 1 milyon 220 bin olup, toplam girişimcilerin %17,8’ini oluşturmaktadır. Bu orandan hareketle, Türkiye’de yaklaşık olarak her beş girişimciden birinin kadın olduğu söylenebilmektedir. Yıllar itibarıyla girişimciler içinde kadın girişimcilerin payının seyri ise Tablo 20’de sunulmaktadır.

Tablo 20. Kadın Girişimci Oranı (2020-2023)

Yıl	Girişimci Sayısı (Bin Kişi)	Kadın Girişimci Sayısı (Bin Kişi)	Kadın Girişimci Sayısı / Girişimci Sayısı (%)
2020	5.455	845	15,5
2021	5.965	977	16,4
2022	6.400	1.074	16,8
2023	6.586	1.147	17,4

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Tablo 20'de yıllık istatistikler kullanılarak girişimci sayısı, kadın girişimci sayısı ve girişimciler içindeki kadın girişimcilerin yüzdesel payına yer verilmiştir. Yıllık sonuçların yanı sıra çeyreklik sonuçlar incelendiğinde TÜİK tarafından yayımlanan Nisan-Haziran 2024 dönemini kapsayan ikinci çeyrek iş gücü istatistiklerine göre Türkiye'de toplam 6 milyon 839 bin girişimci bulunmaktadır; bu girişimcilerin 1 milyon 220 bini kadınlar oluşturmaktadır. Bu veriler kullanılarak girişimciler içinde kadın girişimcilerin oranı %17,8 olarak hesaplanmıştır. Kadın girişimcilerin bölgesel dağılımını anlayabilmek amacıyla TÜİK tarafından İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 2'ye göre sunduğu iş gücü istatistikleri incelenmiştir. 2023 yılı itibarıyla en fazla kadın girişimcinin bulunduğu bölge 257 bin kadın girişimci ile TR10 (İstanbul) olmuştur. TR10 (İstanbul) bölgesini sırasıyla TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir) bölgeleri takip etmektedir. Bölgesel kadın girişimci sayısına ilişkin veri kümesi Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21. İBBS Düzey 2'ye Göre Kadın Girişimci Sayısı (2023)

Bölge	Kadın Girişimci Sayısı (Bin Kişi)	Girişimci Sayısı (Bin Kişi)	Kadın Girişimci Oranı (%)
TR10 (İstanbul)	257	1.191	21,6
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	105	400	26,3
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	76	325	23,4
TR51 (Ankara)	72	345	20,9
TR31 (İzmir)	66	311	21,2

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

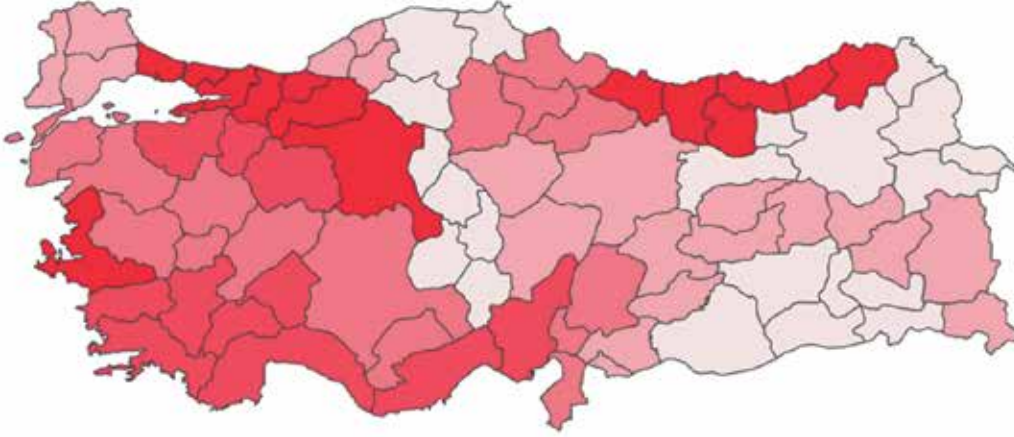
Tablo 21 incelendiğinde kadın girişimci sayısının en yüksek olduğu beş bölgeye ilişkin istatistikler görülmektedir. En fazla kadın girişimcinin bulunduğu TR10 (İstanbul) bölgesinde toplam girişimciler içinde kadın girişimcilerin payı %21,6'dır. Bunun yanı sıra İBBS Düzey 2 kapsamında 26 bölge içinde kadın girişimci oranının en yüksek olduğu bölgenin ise TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) olduğu saptanmıştır.

Kadın ve erkek bağlamında toplulaştırılmış TÜİK iş gücü istatistikleri incelendiğinde, İBBS Düzey 2 kapsamında TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) bölgesinde hizmet sektörünün payının %46,3, tarım sektörünün payının %35,9 ve sanayi sektörünün payının %17,9 olduğunu da belirtmek gerekmektedir. TÜİK istatistiklerine göre bölge düzeyinde cari fiyatlarla Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) hesaplamalarında TR90 Bölgesi, 2022 yılında toplam GSYH'den %1,8 pay almış olup; GSYH büyüklüğü 264 milyar 414 milyon 968 bin TL'dir.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017” bulgularına göre TR90 Bölgesi 26 bölge arasında sosyo-gelişmişlik endeksi açısından 17. sırada yer almaktadır. Bu bölgedeki en gelişmiş iller sırasıyla Trabzon ve Rize’dir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017).

Ayrıca 15 ve daha yukarı yaştakiler için bölgesel iş gücüne katılma ve istihdam oranları incelendiğinde, TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) bölgesinin %42,0 ile kadın iş gücüne katılma oranının en yüksek olduğu ikinci bölge ve %37,3 ile kadın istihdam oranının en yüksek olduğu üçüncü bölge olduğu tespit edilmiştir. Kadınların TR90 bölgesine ekonomik faaliyetlere katılımının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 19. İBBS Düzey 2’de Kadın Girişimci Oranı (2023)

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri

Grafik 19 incelendiğinde 2023 yılı itibarıyla en az kadın girişimcinin bulunduğu bölgenin 6 bin kişiyle TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgesi olduğu görülmektedir. Bu bölgede toplam 89 bin girişimci bulunmakta olup, kadın girişimcilerin oranı %6,7’dir.

Kadın girişimcilerin sadece bölgesel dağılımlarını incelemek kadın girişimciliğinin mevcut durumunu ve potansiyelini anlamak açısından tek başına yeterli değildir. Kadın girişimcilik faaliyetlerini etkileyen önemli faktörlerden biri de demografik özellikleridir. Bu bağlamda TÜİK tarafından yayımlanan İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti kullanılarak işveren ve kendi hesabına çalışan yani girişimci kadınların demografik özellikleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, kadın girişimcilerin toplumsal ve ekonomik süreçler içerisindeki profillerini ortaya çıkarmakta ve girişimcilik faaliyetlerinin hangi sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarda gerçekleştiğini anlamaya yardımcı olmaktadır.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen Hanehalkı İş Gücü Araştırması (HİA), nüfusun iş gücü açısından durumunu ortaya koymayı ve istihdamda olanlar ve işsizler hakkında veri toplayarak elde edilen bilgileri düzenli olarak kamuoyuyla paylaşmayı amaçlamaktadır. HİA, örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmekte olup; örnekleme birimi hane halkı adresleri, gözlem birimi ise hane halkı fertleridir. HİA yıllık sonuçları İBBS 1. Düzey ve 2. Düzey için verilebilmektedir. Ayrıca, iş gücü durumuna ilişkin sorular 15 ve daha yukarı yaştaki bireylere ait bilgileri içermektedir (TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023)

TÜİK HİA neticesinde elde edilen iş gücü istatistikleri mikro veri seti kullanılarak kadın girişimcilerin demografik özellikleri öncelikli olarak incelenmiştir. Bu aşamada veri kümesinde esas iş kısmında yer alan “ISTEKI_DURUM_K” kodlu “Bu yer, kuruluş veya iş yerindeki işteki durumunuz nedir?” sorusuna verilen “işveren” ve “kendi hesabına çalışan” yanıtları filtrelenerek, istihdamda olan 15 ve daha yukarı yaştaki kadın girişimcilerin cevapları analiz edilmiştir. Tablo 22’de istihdamda olan kadınların işteki durumu sorusuna verilen yanıtların dağılımı sunulmuştur.

Tablo 22. İstihdamda Olan Kadınların İşteki Duruma Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)

İşteki Durumu	Frekans	%Frekans
Ücretli, maaşlı	47.385	63,8
Ücretsiz Aile İşçisi	16.374	22,1
Kendi Hesabına Çalışan	7.619	10,3
Yevmiyeli (mevsimlik veya günübirlik işlerde çalışanlar)	1.728	2,3
İşveren	1.117	1,5
Toplam	74.223	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 22 incelendiğinde, örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilen HİA kapsamında iş gücü istatistikleri mikro veri setinde kadınların işteki durumu sorusuna 74.223 geçerli yanıt alınmıştır. Bu yanıtların 8.736'sının "işveren" ve "kendi hesabına çalışan" olduğu saptanmıştır. Buna göre, istihdamda olan kadınların %11,8'inin girişimci olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında, yalnızca kadın girişimcilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Söz konusu katılımcıların İBBS Düzey 2'ye göre yüzdesel dağılımı Tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 23. Kadın Girişimcilerin İBBS Düzey 2'ye Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 2)	%Frekans
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	13,0
TR10 (İstanbul)	8,1
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	7,4
TR32 (Denizli, Aydın, Muğla)	5,1
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	4,5
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	4,5
TR51 (Ankara)	4,5
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	4,3
TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan)	4,3
TR31 (İzmir)	4,2
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	4,0
TR52 (Konya, Karaman)	4,0
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	3,8
TR62 (Adana, Mersin)	3,4
TR21 (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli)	2,9
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	2,9
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	2,7
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	2,4
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	2,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	2,2
TR71 (Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kırıkkale, Kırşehir)	2,2
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	2,1
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	1,9
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	1,4
TRC3 (Siirt, Mardin, Batman, Şırnak)	1,2
TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)	0,8
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 23 incelendiğinde kadın girişimcilerin %13'ünün TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) Bölgesinden, %8,1'i TR10 (İstanbul) Bölgesinden ve %7,4'ü TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) Bölgesindedir. HİA kapsamında veri toplanan kadın girişimcilerin yaş özelliği açısından dağılımı Tablo 24'te yer almaktadır.

Tablo 24. Kadın Girişimcilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)

Yaş Grupları	%Frekans
15-19	0,3
20-24	2,6
25-29	7,7
30-34	9,6
35-39	13,6
40-44	16,7
45-49	15,0
50-54	11,9
55-59	9,4
60-64	6,7
65 yaş ve üzeri	6,5
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya katılan kadın girişimcilerin %54,9'unun 30 ile 49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Yaş değişkeninin medyanı (ortanca) ise 44 yıl olarak hesaplanmıştır. Bu veri, kadın girişimcilerin genellikle belirli bir deneyim ve birikim sürecinden sonra girişimcilik faaliyetlerine başladığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, TÜİK tarafından yayımlanan ADNKS sonuçlarına göre, 2023 yılında Türkiye'de ortalanca yaş 34 olup; kadınlarda ise 34,7'dir. Ayrıca TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA veri kümesinden hareketle 2023 yılında erkek girişimcilerin yaş ortalaması 50 yıl olarak hesaplanmıştır. Kadın girişimcilerin medeni durum sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin yüzdesel frekans dağılımı ise Tablo 25'te yer almaktadır.

Tablo 25. Kadın Girişimcilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)

Medeni Durum	%Frekans
Evli	69,9
Hiç evlenmedi	10,6
Eşi öldü	10,6
Boşandı	8,9
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 25'e göre, kadın girişimcilerin %69,9'unun evli olduğu görülmektedir. Bu oran, TÜİK tarafından yayımlanan 2023 yılı ADNKS verisine göre, Türkiye genelinde evli kadınların oranı olan %60,5 ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Bu bulgu, evli kadınların girişimcilik faaliyetlerine katılımının yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca HİA ile elde edilen veri kümesine göre kadın girişimcilerin ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu oran, TÜİK'in ADNKS sonuçlarına göre Türkiye genelinde 2023 yılında 3,14 kişidir. Dolayısıyla söz konusu orana ilişkin değer birbirine yakındır. Kadın girişimcilerin en son tamamladıkları eğitim seviyesine göre dağılımı ise Tablo 26'da yer almaktadır.

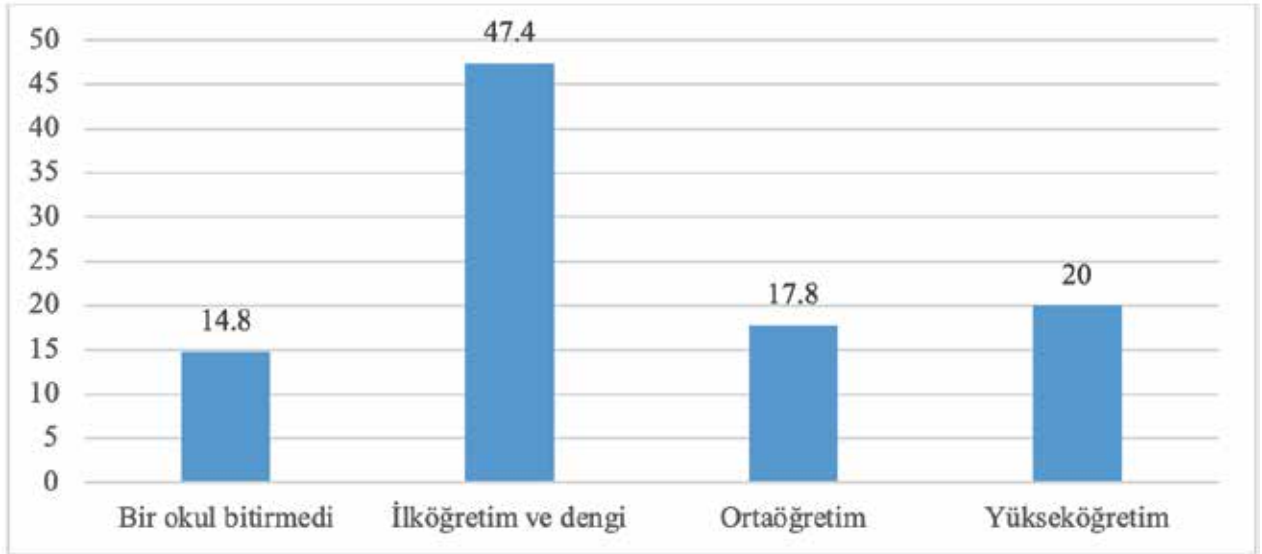
Tablo 26. En Son Tamamlanan Eğitim Seviyesine Göre Dağılım (Mikro Veri Seti, 2023)

En Son Tamamlanan Eğitim Seviyesi	%Frekans
Bir okul bitirmedi	14,8
İlkokul	35,9
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	11,5
Genel lise	11,3
Mesleki veya teknik lise	6,5
2 veya 3 yıllık yüksekokul	4,6
4 yıllık yüksekokul veya fakülte	12,0
5 veya 6 yıllık fakülte, Yüksek Lisans veya Doktora	3,4
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 26 incelendiğinde, kadın girişimcilerin %14,8'i herhangi bir okul bitirmemişken %35,9'u ilkokul mezunudur. Bu veri, kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun mezuniyet derecesinin üniversite altı olduğunu göstermektedir. En son tamamlanan eğitim bilgisini içeren tablonun basitleştirilmesi amacıyla yanıtlar sınıflandırılmış ve Grafik 20'de sunulmuştur.

Grafik 20. En Son Tamamlanan Eğitim Seviyesine Göre Dağılım (%) (Mikro Veri Seti, 2023)

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Grafik 20 incelendiğinde her beş kadın girişimciden birinin yükseköğretim mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra en son bitirilen okuldan mezun olunan bölüm bilgisi ise Tablo 27'de sunulmuştur.

Tablo 27. En Son Bitirilen Okuldan Mezun Olunan Bölüm (Mikro Veri Seti, 2023)

Bölüm	Mesleki veya Teknik Lise (%)	2 veya 3 Yıllık Yüksekokul (%)	4 Yıllık Yüksekokul veya Fakülte (%)	5 veya 6 Yıllık Fakülte, Yüksek Lisans ve Doktora (%)
İş ve Yönetim	25,8	35,1	21,5	10,9
İmalat ve İşleme	14,0	4,4	1,1	0,7
Refah (Sosyal Hizmetler)	14,0	3,7	0,4	1,4
Beşerî Bilimler	13,8	4,7	1,6	0,3
Kişisel Hizmetler	11,3	9,9	0,9	1,0
Sanat	8,5	7,7	5,3	3,1
Mühendislik ve Mühendislik İşleri	4,6	3,7	3,2	4,1
Sağlık	4,2	6,7	9,6	38,4
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	2,8	3,0	0,2	1,0
Mimarlık ve İnşaat	0,5	2,7	5,3	3,7
İş Sağlığı ve Ulaştırma Hizmetleri	0,4	1,0	0,2	0,0
Gazetecilik ve Enformasyon	0,2	0,2	0,7	1,7
Hukuk	0,0	3,2	19,3	6,8
Eğitim	0,0	7,4	11,7	6,8
Sosyal Bilimler ve Davranış Bilimleri	0,0	2,0	8,1	10,9
Diller	0,0	0,5	3,9	2,7
Fiziki Bilimler	0,0	0,0	2,2	0,7
Matematik ve İstatistik	0,0	0,0	1,9	0,7
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	0,0	2,7	1,9	0,0
Biyoloji, Çevre ve İlgili Birimler	0,0	0,0	0,9	3,7
Veterinerlik	0,0	0,7	0,0	1,4
Güvenlik Hizmetleri	0,0	0,7	0,0	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 27 incelendiğinde iş ve yönetim bölümünden mezuniyetin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda mesleki veya teknik lise bitirenlerin %25,8'inin, iki veya üç yıllık yüksekokul bitirenlerin %35,1'inin, dört yıllık yüksekokul veya fakülte bitirenlerin ise %21,5'inin iş ve yönetim bölümünden mezun olduğu anlaşılmaktadır.

Kadın girişimciler işletmelerine ilişkin özelliklere bakıldığında ise Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (NACE Rev.2) bağlamında iş yerlerinin ana faaliyet kodlarına göre dağılımı Tablo 28'de sunulmuştur.

Tablo 28. İş Yerlerinin Ana Faaliyet Koduna Göre Dağılımı (Mikro Veri Seti, 2023)

NACE Rev.2 Kodu	Tanım	% Frekans
01	Bitkisel ve Hayvansal Üretim ile Avcılık ve İlgili Hizmet Faaliyetleri	31,5
47	Perakende Ticaret (Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletler Hariç)	14,3
81	Binalar ile İlgili Hizmetler ve Çevre Düzenlemesi Faaliyetleri	10,1
13	Tekstil Ürünlerinin İmalatı	9,0
14	Giyim Eşyalarının İmalatı	5,9
96	Diğer Hizmet Faaliyetleri	4,3
56	Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri	3,5
69	Hukuk ve Muhasebe Faaliyetleri	3,3
85	Eğitim	1,8
46	Toptan Ticaret (Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletler Hariç)	1,1
95	Bilgisayarların, Kişisel Eşyaların ve Ev Eşyalarının Onarımı	1,1
74	Diğer Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	1,1
68	Gayrimenkul Faaliyetleri	1,0
	Diğer	8,6
	Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 28 incelendiğinde kadın girişimcilerin; %31,5'inin 01 kodlu "Bitkisel ve Hayvansal Üretim ile Avcılık ve İlgili Hizmet Faaliyetleri" alanında, %14,3'ünün 47 kodlu "Perakende Ticaret (Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletler Hariç)" alanında ve %10,1'inin 81 kodlu "Binalar ile İlgili Hizmetler ve Çevre Düzenlemesi Faaliyetleri" alanında faaliyet gösterdiği görülmektedir. Katılımcılara bu iş yerinde yaptıkları işi Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO08) bağlamında belirtmeleri istenmiş ve alınan yanıtlara Tablo 29'da yer verilmiştir.

Tablo 29. İş Yerinde Yapılan İşin Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO 08) Kapsamında Tanımı (Mikro Veri Seti, 2023)

ISCO 08 Kodu	Tanım	% Frekans
61	Pazara Yönelik Nitelikli Tarım Çalışanları	29,9
52	Satış Hizmetleri Veren Elemanlar	13,2
73	El Sanatları ve Basım ile İlgili İşlerde Çalışanlar	12,6
91	Temizlikçiler ve Yardımcılar	9,0
51	Kişisel Hizmetler Veren Elemanlar	5,8
75	Gıda İşleme, Ağaç İşleri, Giyim Eşyası ve Diğer Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	4,6
26	Hukuk, Sosyal ve Kültür ile İlgili Profesyonel Meslek Mensupları	4,0
14	Ağırlama, Perakende ve Diğer Hizmet Müdürleri	3,7
22	Sağlık Profesyonelleri	2,3
13	Üretim ve Uzmanlaşmış Hizmet Müdürleri	2,1
33	İş ve İdare ile İlgili Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	1,9
92	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörlerinde Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	1,6
23	Eğitim ile İlgili Profesyonel Meslek Mensupları	1,4
21	Bilim ve Mühendislik Alanlarındaki Profesyonel Meslek Mensupları	1,4
24	İş ve Yönetim ile İlgili Profesyonel Meslek Mensupları	1,1
	Diğer	5,4
	Toplam	100

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 29 incelendiğinde katılımcıların %29,9'unun "Pazara Yönelik Nitelikli Tarım Çalışanları" yanıtını verdiği görülmektedir. Bu bulgu, Tablo 28'de yer alan iş yerlerinin ana faaliyet koduna göre dağılımıyla da uyumludur.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA kapsamında katılımcılara çalıştıkları iş yerinin durumu sorulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 30'da sunulmuştur.

Tablo 30. Çalışılan İş Yerinin Durumu (Mikro Veri Seti, 2023)

İş Yerinin Durumu	% Frekans
Evde (Kendi veya Başkasının Evinde)	33,0
Sabit İş Yeri (Fabrika, Büro, Mağaza vb.)	31,5
Tarla, Bahçe	31,5
Seyyar veya Sabit Olmayan İş Yeri	3,0
Pazar Yeri	1,0
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 30'a göre kadın girişimcilerin %33'ünün evde (kendi veya başkasının evinde) çalıştığı görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcılara yöneltilen "İşinizin tamamını veya belli bir bölümünü evinizde gerçekleştiriyor musunuz?" sorusuna alınan yanıtlar incelendiğinde %17,2'sinin genellikle cevabının verdiği tespit edilmiştir. "Genellikle" yanıtını verenlerin %87'si ise "Evde (Kendi veya Başkasının Evinde)" yanıtını verenlerden oluşmaktadır.

Kadın girişimcilerin işletmelerinde çalışan sayılarına ilişkin dağılım ise Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31. İş Yerinde Çalışan Sayısı (Mikro Veri Seti, 2023)

Çalışan Sayısı	% Frekans
1-9	97,9
10-19	1,1
20-49	0,5
50-249	0,3
250 veya Daha Fazla Kişi	0,1
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2023

Tablo 31 incelendiğinde bir ile dokuz çalışan olan işletmelerin payının %97,9 olduğu görülmektedir. Çalışan sayısı açısından bu veri, kadın girişimcilerin işletmelerinin çoğunlukla mikro işletme kategorisinde faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır, zira mikro işletmeler 10 kişiden az çalışanı olan işletmeler olarak tanımlanmaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri incelendiğinde, 2022 yılında toplam girişim sayısının %90,6'sını mikro işletmelerin oluşturduğu görülmektedir.

"Bu işinizde hangi yıl çalışmaya başladınız?" sorusuna alınan yanıtlar incelendiğinde %29,1'inin 2021 ve sonrası olarak yanıt verdiği tespit edilmiştir. COVID-19 pandemisinin kadın girişimciliği üzerindeki etkisi değerlendirilirken bu dönemde uygulamaya alınan esnek çalışma modelleri ve dijitalleşmenin yaygınlaşmasının göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Çalışma şekli tam zamanlı olanların bir haftada genellikle kaç saat çalıştığı sorusuna alınan yanıtların %45,5'inin 35 ile 45 saat arasında olduğu saptanmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan iş gücü istatistikleri kapsamında istihdam edilenlerin fiili çalışma süreleri incelendiğinde, Aralık 2023'te haftalık ortalama fiili çalışma saati kadınlarda 39,9 iken erkeklerde 45,4'tür. Temmuz 2024'e gelindiğinde ise haftalık ortalama fiili çalışma saati kadınlarda 41 saate, erkeklerde ise 46 saate yükselmiştir.

"Çalıştığınızı belirttiğiniz bu işinize ek olarak başka bir işiniz var mı?" sorusuna alınan yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %97,3'ü tek işinin bu olduğunu ve bu işten başka bir işle uğraşmadığını belirtmiştir. Bu bulgu, girişimciliğin kadınlar için ana gelir kaynağı olduğunun göstergesidir.

TÜİK tarafından yayımlanan gelir dağılımı istatistikleri incelendiğinde 2023 yılında yıllık ortalama esas iş gelirleri (TL) cinsiyet ve işteki durum kırılımları açısından Tablo 32'de sunulmuştur.

Tablo 32. Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL) (2023)

İşteki Durumu	Kadın	Erkek
İşveren	292.366,72 TL	424.951,48 TL
Kendi Hesabına Çalışan	92.510,57 TL	119.735,18 TL

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023

Tablo 32’de “işveren” ve “kendi hesabına çalışan” statülerinde çalışan kadınlar ve erkekler için yıllık ortalama esas iş gelirleri kıyaslandığında erkekler lehine gelir farkı olduğu görülmektedir. TÜİK tarafından yayımlanan “İstatistiklerle Kadın, 2023” bülteni incelendiğinde de cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkının erkek lehine gerçekleştiği saptanmıştır.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA kapsamında elde edilen veri kümesi analiz edilirken kadın girişimciler arasında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)’na kayıtlı olmayanların oranı hesaplanmıştır. Soru formunda “KAYITLILIK” kodlu “Bu işinizden dolayı Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SGK) kayıtlı mısınız?” sorusuna “Hayır” yanıtı verenlerin oranının %66,2 olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, kadın girişimciler arasında kayıt dışı çalışmanın yüksek olduğunu göstermektedir. Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik açısından niteliği itibarıyla yasal işlerde çalışan kişilerin, çalışmalarını ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirmemesi ya da eksik bildirmesi durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bu durum, çalışanların sosyal güvenlik haklarından yoksun kalmalarına ve emeklilik, sağlık sigortası gibi uzun vadeli sosyal korumalardan faydalanamamalarına yol açabilmektedir (SGK, 2024a).

SGK tarafından yayımlanan istatistiklere göre 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye’deki toplam aktif sigortalı sayısı 25.358.022 kişi olup; sigorta türüne göre dağılımı Tablo 33’te sunulmuştur.

Tablo 33. Aktif Sigortalı Sayısı (Aralık 2023)

	Frekans	(%) Frekans
4/1-a	18.613.745	73,4
4/1-b	3.100.834	12,2
4/1-c	3.643.443	14,4
Toplam	25.358.022	100,0

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu Veri Uygulaması (2024b)

Tablo 33 incelendiğinde toplam aktif sigortalıların %73,4’ünün 4/1-a, %12,2’sinin 4/1-b ve %14,4’ünün 4/1-c statüsünde olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, TÜİK tarafından yayımlanan iş gücü istatistikleri incelendiğinde 2023 yılında esas işinden dolayı SGK’ya kayıtlı olmayanların oranının %26,1 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, kadınlarda %32,2 iken erkeklerde %23,1’dir. Bunun yanı sıra 2023 yılı son çeyreğine ilişkin iş gücü istatistiklerine göre işteki durumu açısından “işveren” statüsündeki kadınlarda kayıt dışılık oranı %8 iken “kendi hesabına çalışan” statüsünde kadınlarda bu oran %69,1’dir. Dolayısıyla Tablo 33’te sunulan toplam aktif sigortalı sayısı değerlendirilirken kayıt dışılık oranını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca, toplam aktif sigortalıların %12,2’sini 5510 sayılı Kanunun 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının b bendine göre sigortalı sayılanların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda SGK tarafından sunulan istatistikler incelendiğinde, 4/1-b aktif zorunlu sigortalı kadın sayısının (muhtarlar hariç) 705 bin 69 olduğu saptanmış ve bu sigortalıların illere göre dağılımı Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34. 4/1-b Kapsamında Aktif Zorunlu Sigortalı Kadınların İllere Göre Dağılımı (2023)

İl	% Frekans
İstanbul	19,9
Ankara	6,4
İzmir	6,3
Antalya	5,2
Bursa	3,9
Diğer	58,4
Toplam	100,0

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistik Yıllığı Sigortalı ve İş Yeri İstatistikleri, 2023

Tablo 34 incelendiğinde, 4/1-b kapsamında aktif sigortalı kadınların %19,9'unun İstanbul'da; %6,4'ünün Ankara'da ve %6,3'nün İzmir'de olduğu görülmektedir. Tablo 34'teki iller, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansı Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan araştırma kapsamında sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ilk üçü oluşturmaktadır. Kadınlar tarafından kurulan gerçek kişi ticari işletmelerinin illere göre dağılımı ise Tablo 35'te sunulmuştur.

Tablo 35. Kadınlar Tarafından Kurulan Gerçek Kişi Ticari İşletmelerinin İllere Göre Dağılımı (%) (2023)

İl	% Frekans
İstanbul	24,0
İzmir	8,6
Ankara	6,4
Antalya	4,8
Bursa	4,6
Diğer	51,6
Toplam	100,0

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu

Tablo 35 incelendiğinde kadınlar tarafından kurulan gerçek kişi ticari işletmelerinin %24'ünün İstanbul'da, %8,6'sının İzmir'de ve %6,4'ünün Ankara'da olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, 4/1-b kapsamında aktif zorunlu sigortalı kadın sayısı (muhtarlar hariç) ile kadınlar tarafından kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısının iller bazında benzer bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

2023 yılı SGK istatistiklerine göre, kadınlar tarafından kurulan gerçek ticari işletmelerde çalışan sigortalı kadın sayısı 439.896 kişi olup; bu çalışanların %25,2'si İstanbul'da, %8,7'si İzmir'de ve %6,9'u Ankara'da bulunmaktadır. Kadınlar tarafından kurulan gerçek ticari işletmelerde çalışan sigortalı erkek sayısı ise 671.246 kişidir. Söz konusu sigortalıların %24,1'i İstanbul'da, %8,0'ı İzmir'de ve %5,3'ü Ankara'da çalışmaktadır.

Kadın girişimciler tarafından kurulan işletmelerin sürdürülebilirliği kadınların güçlenmesi ve cinsiyet eşitliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Kadın girişimciliğinin sadece iktisadi alanda değil, kadınların toplumsal ve siyasal hayata daha etkin katılımları açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de kurulan girişimlerin hayatta kalma sürelerinin izlenmesi kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve kadının güçlenmesi açısından yol gösterici olmaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan 2022 yılına ilişkin Girişimcilik ve İş Demografisi istatistikleri incelendiğinde 2021 yılında doğan girişimlerin %75,3’ünün 2022 yılında hayatta kaldığı anlaşılmaktadır. 2020 yılında doğan girişimlerin bir yıllık hayatta kalma oranı %84,1 iken iki yıllık hayatta kalma oranı ise %68,2’dir. İllere göre 2020 yılında ölen girişimler incelendiğinde en yüksek payı %27,3 ile İstanbul’un aldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, illere göre 2020 yılında doğan girişimlerden en yüksek payı %25,0 ile İstanbul almış olup; 2022 yılında ise bu oran İstanbul için %26,8 olmuştur. Buna ek olarak, T.C. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü sunulan veri kümesinde gerçek kişilere ait ticari işletme sayısına bakıldığında 2023 yılında faaliyet gösteren 596.780 işletmenin; %17,9’unun kadınlara ve %82,1’inin erkeklere ait olduğu hesaplanmış ve gerçek kişilere ait ticari işletmelerin illere göre dağılımına bakıldığında her üç ticari işletmeden birinin İstanbul’da bulunduğu tespit edilmiştir. Aktif gerçek kişi ticari işletme sayısının yanı sıra ekonomik aktiviteyi anlayabilmek için gerçek kişilere ait ticari işletmeler bağlamında kurulan ve kapanan işletme sayıları Tablo 36’da sunulmuştur.

Tablo 36. Kurulan ve Kapanan İşletme Sayıları (2023)

	Kurulan İşletme Sayısı (Adet)	Kapanan İşletme Sayısı (Adet)
Kadın	3.527	7.557
Erkek	14.681	32.358
Toplam	18.208	40.059

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü

Tablo 36 incelendiğinde 2023 yılında net kurulan (kurulan – kapanan) işletme sayısının negatif olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, yıllar itibarıyla sahibi kadın olan gerçek kişilere ait ticari işletmelere ilişkin istatistikler ise Tablo 37’de sunulmuştur.

Tablo 37. Sahibi Kadın Olan Gerçek Kişilere Ait Ticari İşletmelerin Sayısı (2020-2023)

	Kurulan İşletme Sayısı (Adet)	Kapanan İşletme Sayısı (Adet)
2020	5.979	6.593
2021	6.071	8.085
2022	5.865	5.767
2023	3.527	7.557

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü

Tablo 37 incelendiğinde ele alınan veri dönemi bağlamında kurulan işletme sayısının en düşük olduğu yılın 2023 olduğu görülmektedir.

Kadınların iş gücüne ve istihdama katılma oranlarının yanı sıra “işveren” ve “kendi hesabına çalışan” statülerindeki kadın oranı ve sahibi kadın olan gerçek kişilere ait ticari işletme sayısının zaman periyodu boyunca artış göstermesi, ticarete kadınların payının yükseldiğini

göstermektedir. Ticarete kadınların payı artarken dijitalleşmenin etkisiyle elektronik ticaret (e-ticaret) alanında da kadın girişimcilerin faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu bağlamda DSÖ tarafından 11 Mart 2020 tarihinde COVID-19 pandemisi ilan edilmesiyle yaşamın tüm alanlarında önemli dönüştürücü etkisini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. COVID-19 çalışma yaşamındaki dönüşümü hızlandırdığı gibi işin geleceğine yönelik tartışmaların daha şiddetli biçimde yapılmasına neden olmuştur. COVID-19 ile mücadele kapsamında alınan önlemler neticesinde dijitalleşme süreci hızlanmış ve e-ticaret daha da yaygınlaşmıştır. COVID-19 ile mücadele kapsamında kısıtlamaların hafifletilmesine rağmen e-ticaret hacmi artmaya devam etmiştir. Bu bağlamda nüfusun; dijital becerileri (internet kullanımı gibi) ve internete erişim imkânı, e-ticaretin benimsenmesi ve büyümesini etkileyen önemli faktörlerden olmuştur. TÜİK tarafından gerçekleştirilen “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanımı Araştırması” sonuçları incelendiğinde internete erişimi olan hanelerin oranı 2014 yılında %60,2 iken 2020 yılında %90,7 düzeyine ulaşmıştır. Yine, 2014 yılında internet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan 16-74 yaş grubundaki bireylerin oranı 2014’te %16,6 iken %2020 yılında %36,5 düzeyine yükselmiştir. Söz konusu oranlar, e-ticaret hacminin büyümesine etki etmiştir. Cinsiyete göre son 12 ayda internet kullanan bireylerin internet üzerinden özel kullanım amacıyla mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme oranları ise yıllar itibarıyla Tablo 38’de sunulmuştur.

Tablo 38. Mal veya Hizmet Satın Alma ya da Sipariş Verme Oranı (%) (2020-2024)

Yıl	Kadın (%)	Erkek (%)	Toplam
2020	32,7	40,2	36,5
2021	40,3	48,3	44,3
2022	42,7	49,7	46,2
2023	46,6	52,4	49,5
2024	49,3	54,1	51,7

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2024

Tablo 38 incelendiğinde COVID-19 pandemisi ile internet üzerinden gerçekleştirilen faaliyetler önemli düzeyde artmış ve pandemiyle mücadele kapsamında alınan tedbirler hafifletilmesine rağmen söz konusu oranlar artmaya devam etmiştir. Tablo 39’da sunulan e-ticaret hacmi değişkenin büyüklüğünün seyri de bu durumu desteklemektedir.

Tablo 39. E-Ticaret Hacmi ve İşlem Sayısı (2019-2023)

Yıl	E-Ticaret Hacmi (Milyar TL)	E-Ticaret İşlem Sayısı (Milyar Adet)
2019	196,0	1,36
2020	226,2	2,30
2021	381,5	3,34
2022	800,7	4,79
2023	1.855,0	5,87

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 39'a göre e-ticaret hacmi 2023 yılında 1,85 trilyon TL'ye ve işlem sayısının 5,87 milyar adete ulaşmıştır. 2024 yılında ise e-ticaret hacminin 3,39 trilyon TL, işlem sayısının ise 6,67 milyar adet olacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra, 2023 yılında e-ticaretin GSYH içindeki %6,8 olarak gerçekleşmiş olup; bu göstergeye ilişkin oranlar Tablo 40'ta sunulmuştur.

Tablo 40. E-Ticaretin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı (%) (2019-2023)

Yıl	E-Ticaretin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı (%)
2019	2,7
2020	4,1
2021	5,1
2022	5,1
2023	6,8

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 40 incelendiğinde e-ticaretin GSYH içindeki payının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Bu durum genel ticaret içinde e-ticaretin payının da arttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir.

Tablo 41. E-Ticaretin Payı (%) (2019-2023)

Yıl	E-Ticaret/Genel Ticaret (%)	Perakende E-Ticaret / Perakende Ticaret (%)
2019	10,1	8,3
2020	16,3	15,8
2021	18,0	17,9
2022	18,3	16,7
2023	20,3	18,3

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 41 incelendiğinde e-ticaret hacminin genel ticaret hacmine oranının COVID-19 pandemisinin de etkisiyle yükselişe geçmiştir. E-ticaret yapan işletme sayısının illere göre dağılımı incelendiğinde ise İstanbul, Ankara ve İzmir şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır. Bu illere ait e-ticarete ilişkin göstergeler Tablo 42'de sunulmuştur.

Tablo 42. E-Ticaret Faaliyetinde Bulunan İşletmelerin En Çok Bulunduğu 3 İl (2023)

	E-Ticaret Yapan İşletme Sayısı (Adet)	E-Ticaret İşletmeleri / İldeki İşletme Sayısı (%)	Yurtiçi E-Ticaret / GSYH	İşletme Başına Düşen E-Ticaret Hacmi (Milyon TL)
İstanbul	218.543	19,1	12,9	4,8
Ankara	50.101	14,8	5,4	2,5
İzmir	42.053	15,0	6,8	2,8

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 42 incelendiğinde İstanbul'da her 5 işletmeden birinin e-ticaret işletmesi olduğu anlaşılmaktadır. T.C. Ticaret Bakanlığı 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de e-ticaret yapan kayıtlı işletme sayısı ise 559 bin 412 olup; e-ticaret faaliyetinde bulunan işletmelerin %76'sının şahıs işletmesi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de e-ticaret faaliyetinde bulunan esnaf işletmesi sahiplerinin %70,5'inin erkek, %29,5'inin kadın olduğu saptanmıştır.

Tablo 43. E-Ticaret Faaliyetinde Bulunan Esnaf İşletmelerinin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2023)

Yaş Grupları	Kadın (%)	Erkek (%)
15-19	0,1	0,1
20-24	4,6	5,8
25-29	14,9	15,3
30-34	17,4	16,5
35-39	15,7	15,5
40-44	15,7	14,1
45-49	12,5	10,1
50-54	8,5	7,0
55-59	4,7	6,0
60-64	3,0	4,6
65-69	1,7	2,7
70-74	0,8	1,4
75 yaş ve üzeri	0,4	0,9

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 43 incelendiğinde kadınların %48,8'inin 30 ile 44 yaş aralığında, erkeklerin ise %46,1'inin 30 ile 44 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

İşletmeler fiziki mağazalarının yanı sıra web siteleri ve e-ticaret pazar yerleri üzerinden tüketicilere alışveriş imkânı sunabilmektedir. E-ticaret pazar yerleri, işletmelere ve tüketicilere sunduğu teklifler ve kolaylıklar nedeniyle e-ticarette kritik bir rol oynamaktadır. Perakende ticarete gerçekleşen e-ticaret hacminin %74'ünün e-ticaret pazar yerlerinde olduğu saptanmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024a). Türkiye'de Amazon, Hepsiburada, Trendyol, N11 gibi birçok büyük e-ticaret pazar yeri faaliyet göstermektedir. Rekabet Kurumu tarafından yayımlanan "E-Pazar Yeri Platformları Sektör İncelemesi Nihai Raporu" incelendiğinde Trendyol'un 2019 yılında elde ettiği pazar liderliğini, 2020 yılında daha da pekiştirdiği ve pazarın oligopolistik yapısının güçlendiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda belirli sayıdaki işletmenin piyasadaki ekonomik aktivitesi (satış geliri, işlem hacmi vb.) ilişkin ölçüm yaparak yoğunlaşma oranını (CR) hesaplanması temel bir gösterge olmaktadır. Toplam işlem hacmi temelinde pazar paylarının ortaya konulmasıyla hesaplanan yoğunlaşma oranları Tablo 44'te sunulmuştur.

Tablo 44. Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR) (2015-2020)

Yıllar	CR2 (%)	CR4 (%)
2015	63,3	93,8
2016	67,1	92,1
2017	59,7	92,9
2018	56,1	91,4
2019	59,8	92,5
2020	70,1	93,9

Kaynak: Rekabet Kurumu, E-Pazar Yeri Platformları Sektör İncelemesi Nihai Raporu, 2022

Tablo 44 incelendiğinde 2020 yılı itibarıyla iki e-ticaret pazar yerinin, piyasa payının %70,1 olduğu anlaşılmaktadır. Rekabet Kurumu tarafından yayımlanan “E-Pazar Yeri Platformları Sektör İncelemesi Nihai Raporu” kapsamında Trendyol ve Hepsiburada’nın pazar payı en yüksek olan iki e-ticaret pazar yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu e-ticaret pazar yerlerine ilişkin veri ve istatistikler özellikle kadın girişimciliğine ilişkin veri ve istatistikler sunulmuştur. Trendyol için Politika Analiz Laboratuvarı (PAL) tarafından gerçekleştirilen araştırma neticesinde hazırlanan “Trendyol’un Türkiye Ekonomisine Etkileri (Nisan 2024)” başlıklı sunum dosyası incelendiğinde Trendyol’da 311 bin işletme ve 2 milyon bireysel satıcının 1,3 milyardan fazla ürün sattığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Trendyol’un kadınların ekonomiye katılımına etkisi incelendiğinde PAL tarafından gerçekleştirilen Trendyol Pazaryeri Satıcı Anketi ile toplanan veri kümesinden hareketle Trendyol satıcılarında kadın çalışan oranının %38 olduğu ve Trendyol satıcıları içindeki kadın girişimci payı 2021 yılında PAL tarafından gerçekleştirilen Trendyol Pazaryeri Satıcı Anketi sonucuna göre %28 olduğu anlaşılmıştır.

Kadın girişimcileri destekleyen ilk e-ticaret platformu olan Hepsiburada ise “Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü” programı ile e-ticaret dünyasındaki cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmayı ve ekonomide kadın istihdamını arttırmayı amaçlamaktadır (Hepsiburada, 2024).

Hepsiburada “Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü” programı kapsamında sunulan veri kümesine göre 2024 yılı birinci çeyreği itibarıyla sahibi kadın olan işletmelerin, tüm işletmeler içindeki payı ise %24 olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların sahibi olduğu işletmelerin kategorilere göre dağılımı incelendiğinde ise %19,2’sinin giyim, %7,4’ünün temel tüketim ve gıda, %6,9’unun ev tekstili mağazası, %5,7’sinin hırdavat, %5,7’sinin kozmetik ve %5,2’sinin takı ve mücevher alanlarında faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak, sahibi kadın olan işletmelerin %39,1’i İstanbul’da, %8,6’sı İzmir’de ve %8,4’ü Ankara’da bulunduğu saptanmıştır.

2021 yılında PAL tarafından gerçekleştirilen Trendyol Pazaryeri Satıcı Anketi sonucuna göre “Trendyol’un Türkiye Ekonomisine Etkileri (Nisan 2024)” başlıklı sunum dosyasındaki yer verilen kadın girişimci oranı %28 iken 2024 yılı birinci çeyreğinde Hepsiburada’da kadın girişimci oranı ise %24’tür. Dolayısıyla bu iki e-ticaret pazar yeri kapsamında e-ticaret pazar yerlerinde dört kişiden birinin kadın girişimci olduğu söylenebilmektedir.

E-ticaret pazar yerlerinin sunduğu olanaklarla sınır ötesi ticaret de gerçekleştirilebilmektedir. “Trendyol’un Türkiye Ekonomisine Etkileri (Nisan 2024)” başlıklı sunum dosyasında 58 bin

satıcının Trendyol üzerinden Körfez bölgesi, Avrupa ve Azerbaycan'a ihracata başladığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Trendyol'un elektronik ihracat tarafında da katkı sağladığı ve Trendyol aracılığıyla 637 milyon dolar tutarında ihracat gerçekleştiği ifade edilmiştir. Hepsiburada da sınır ötesi ticaret bağlamında satıcılarına olanaklar sunmaktadır. Söz konusu ticaretin büyüklüğünü anlayabilmek için T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından sunulan "Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü" başlıklı rapor incelendiğinde diğer ülkelerin Türkiye'den alımlarının payının sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda sunulan harcama tipine göre e-ticaret hacminin dağılımı Tablo 45'te sunulmuştur.

Tablo 45. Harcama Tipine Göre E-Ticaret Hacminin Dağılımı (%) (2023)

	% Frekans
Yurt İçi Harcamalar	93,4
Türkiye'nin Diğer Ülkelerden Alımları	3,7
Diğer Ülkelerin Türkiye'den Alımları	2,9
Toplam	100,0

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü, 2024

Tablo 45'e bakıldığında 2023 yılında diğer ülkelerin, ülkemiz e-ticaret sitelerinden yaptığı harcamaların payının %2,9 olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, e-ihracatın genel ihracat içindeki payını incelenmesi de değerlendirme yapabilmek için temel bir göstergedir. 2024-2028 yıllarını kapsayan "Ticaret Bakanlığı Stratejik Planı" incelendiğinde e-ihracatın genel ihracattaki payı, plan başlangıç döneminde (2023 yılında) %2,1 iken 2024 yılı hedefi %3,3 şeklinde öngörülmüştür. Söz konusu planda, "Stratejik Amaçlar ve Hedefler" kapsamında Hedef 4.4. kapsamında "E-ihracatın artırılmasını teminen şirketler, pazar yerleri ve perakende e-ticaret siteleri desteklenecek, Türkiye E-İhracat Platformu kurulacaktır." ifadesine yer verilmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024b). Dolayısıyla "Ticaret Bakanlığı Stratejik Planı" kapsamında 2028 yılında bu oranın %10'a çıkarılması hedeflenmektedir.

E-ihracat hacminin toplam ihracat içindeki payının şu an için sınırlı olmasına rağmen potansiyelinin yakın gelecekte ortaya çıkması beklenmektedir. E-ihracatın yanı sıra ihracat hacmine bakıldığında Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından yayımlanan istatistikler incelendiğinde 2023 yılı ihracatının 255 milyar 809 milyon dolara ulaştığı anlaşılmaktadır. Böylelikle küresel ihracattan Türkiye'nin aldığı pay Eylül 2023 itibarıyla %1,06 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, 2023 yılında ihracat yapan işletme sayısının 139.830 olduğu ve 2023 yılında ilk kez ihracat yapan işletme sayısının 38.574 olduğu ifade edilmiştir. 2023 yılında ilk kez ihracat yapan işletmelerin toplam ihracata katkıları ise 6,6 milyar dolar olmuştur (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024c). İhracatçıların cinsiyete göre dağılımı araştırıldığında ise TİM Resmi Yayın Organı "TİMReport"un Mart 2021'de yayımlanan 193. sayısında 2018 yılı itibarıyla toplam 71.000 ihracatçı işletme içindeki kadın ihracatçı payının %7,3 olduğu ve kadın ihracatçı sayısının 5.200 kişi olduğu tespit edilmiştir (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2021). Buna ek olarak, TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA sonucuna göre çalışan sayısı açısından kadın girişimcilerin işletmelerinin %97,3'ünün mikro ölçekli işletme olarak sayılabileceğinden mikro ölçekli girişimlerin ihracattaki payına bakmak faydalı olabilir. TÜİK tarafından yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler, 2022" bülteninde 2022 yılı toplam ihracatta, mikro ölçekli girişimlerin payı %2,4 iken büyük ölçekli girişimlerin payının %68,4 olduğu anlaşılmaktadır. 2022 yılında ihracat yapan mikro işletme sayısı 48.348 iken büyük ölçekli işletme sayısı 5.754'tür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu rapor, kadın girişimciliğinin hem dünyada hem de Türkiye bağlamında tarihsel gelişimini, mevcut durumunu ve toplumsal-ekonomik etkilerini veri ve istatistikler ışığında değerlendirmektedir. Kadın girişimciliği, ekonomik büyümeye ve toplumsal kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemesi anlamında değil, aynı zamanda güçlü bir toplumsal değişim aracı olarak da ön plana çıkmaktadır. Kadın girişimciliğinin yaygınlaşması, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen, yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayan ve sosyal kapsayıcılığı artıran bir sosyal dönüşüm hamlesidir. Ancak, hem küresel düzeyde hem de Türkiye’de kadın girişimciliğinin potansiyelini gerçekleştirmesi önünde birtakım engeller bulunmaktadır. Bu engellerin başında cinsiyete dayalı veri eksikliği, finansal ve kurumsal desteklerin yetersizliği ve toplumsal cinsiyet rollerine dair önyargılar gelmektedir.

Kadın girişimciliğinin izlenmesi ve analiz edilmesi, cinsiyete dayalı ayrıştırılmış verilerin eksikliği nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bu durum, girişimcilik faaliyetlerinin ölçülmesinde ve kadınların karşılaştığı zorlukların tam olarak anlaşılmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda kadın girişimciliğine ilişkin izlenmesi gereken göstergelerin tanımlanması ve bu göstergelere dair veri üretilmesi gerekmektedir. Yani, izlenmesi gereken göstergelere ilişkin uluslararası standartlara uygun olarak güncel, güvenilir, periyodik ve karşılaştırılabilir veri üretilmesi ve yayımlanması, kadın girişimciliğinin yaygınlaşması ve sürdürülebilir kılınması ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Böylelikle girişimcilik faaliyetlerinin daha etkili şekilde desteklenebilmesi için veriye dayalı politikaların geliştirilmesine olanak sağlanabilecektir.

Kadın girişimcilerin, erkek girişimcilere kıyasla finansman kaynaklarına erişimlerinde dezavantajlı durumda oldukları görülmektedir. Finansman kaynaklarına erişim, hem işletme kurma aşamasında hem de işletme faaliyetlerini sürdürürken karşılaşılan en önemli sorunlardan biridir. Kadın girişimcilere yönelik özel finansman modellerinin geliştirilmesi, finansal okuryazarlık eğitim programı ve finansal planlama konusunda mentorluk ve danışmanlık programlarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Nüfusun yarısını kadınların oluşturmasına rağmen nüfus dağılımındaki bu oransal dengenin, iş gücüne ve istihdama katılım oranları bağlamında ortadan kalktığı görülmektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşüklüğü ve geleneksel cinsiyet rolleri, kadın girişimciliğini sınırlayan diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır. Kadınların iş gücüne dahil olmama nedenleri incelendiğinde 2023 yılı TÜİK tarafından sunulan iş gücü istatistiklerine göre %42,9’unun ev işleriyle meşgul olma gerekçesini sunduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda TÜİK tarafından gerçekleştirilen “Zaman Kullanımı Araştırması” sonuçları da “hane halkı ve aile bakımı” faaliyeti için ayrılan sürenin kadınlarda daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kadın girişimciliğinin yaygınlaşması için iş ve aile yaşamını uyumlaştırmaya yönelik kreş ve bakım hizmetleri hususunda desteklerin sunulması önem arz etmektedir.

Kadın girişimciliğinin, ekonomik ve toplumsal katkıları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla yakın ilişkisi düşünüldüğünde eşitliğin sağlanması önündeki bütün bu faktörler ile mücadeleye hız kazandırılması ve kadın girişimciliğinin yaygınlaşmasına yönelik desteklerin artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda cinsiyete duyarlı veri toplanması, finansman kaynaklarına

erişim hususunda özel modellerin geliştirilmesi, eğitim ve mentörlük programlarının etkin bir şekilde desteklenmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle kadın girişimcilere yönelik daha kapsamlı destek programlarının uygulamaya alınması kadın girişimciliğinin yaygınlaşması ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynayacaktır. Çünkü kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, çeşitli kurumsal ve finansal yapıların katkılarıyla mümkün kılınmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve finansal kuruluşlar, kadın girişimcilere sağladıkları desteklerle kadınların iş gücü piyasasında daha güçlü bir yer edinmesine katkı sunacaktır. Sonuç olarak kadınların bireysel kazanımların yanı sıra toplumun genel refahına ve sürdürülebilir kalkınmaya olan desteğini de göz önünde bulundurarak kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve özellikle cinsiyete duyarlı veri eksikliği ile finansmana erişim gibi sorunların aşılabilmesi için birçok aktörün iş birliğinin bir gereklilik olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

American Express. (2018). *The state of women-owned businesses report*.

Erişim adresi: https://mycnote.com/resources/2018-state-of-women-owned-businesses-report_FINAL.pdf Erişim tarihi: 20.08.2024

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development-EBRD). (2015). *Helping women in business in Turkey overcome challenges*.

Erişim adresi: <https://www.ebrd.com/what-we-do/country-snapshot/turkey-women-in-business-case-study> Erişim tarihi: 23.08.2024

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development-EBRD). (2023). *Blended finance and women entrepreneurs: Evidence from Türkiye*.

Erişim adresi: <https://www.ebrd.com/documents/oc/blended-finance-and-women-entrepreneurs-evidence-from-trkiye.pdf> Erişim tarihi: 23.08.2024

Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB), Reypens, C., Delanote, J., & Rückert, D. (2020). *From starting to scaling: how to foster startup growth in Europe*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2867/42527>

Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB). (2022). Support for female entrepreneurs: survey evidence for why it makes sense, Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2867/854252>

Ayogu, D. U. ve Agu, E. O. (2015). Assessment of the contribution of women entrepreneur towards entrepreneurship development in Nigeria. *International Journal of Current Research and Academic Review*, 3, 190–207.

Bahmani-Oskooee, M., Galindo, M.Á. ve Méndez, M.T. (2012). Women's Entrepreneurship and Economic Policies. Galindo, M.A., Ribeiro, D. (ed.) *Women's Entrepreneurship and Economics* içinde. (ss. 23-33) Newyork: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-1293-9_3

Bastida, M. (2021). Women's entrepreneurship and self-employment, including aspects of gendered Corporate Social Responsibility. *Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies PE*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27256.98566>

Belet, N. H. (2022). "Kadın" Tematik Başlığında Plan Gibi Bakmak: Türkiye Cumhuriyeti On Birinci Kalkınma Planı ve Kadın Özel İhtisas Komisyonu Raporunun Analizi. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 2(1), 79-98.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD). (2024). *Business e-commerce sales and the role of online platforms*. Erişim adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/dtlecde2024d3_en.pdf Erişim tarihi: 20.07.2024

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD). (2022). *Fostering women entrepreneurship in the digital economy*. United Nations Publications, New York.

Carraro, S. (2019). The Rise of Female Entrepreneurship: Between gender stereotyping and women's empowerment. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Università Ca Foscari Venezia.

Çakıcı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 129-142.

- Deng, W., Liang, Q., Li, J. ve Wang, W. (2020). Science mapping: a bibliometric analysis of female entrepreneurship studies. *Gender in Management*, 36 (1), 61-86.
<https://doi.org/10.1108/GM-12-2019-0240>
- Dolinsky, A.L., Caputo, R.K., Pasumarty, K. & Quazi, H. (1993). The effects of education on business ownership: a longitudinal study of women. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18, (1), 43-53.
<https://doi.org/10.1177/104225879301800104>
- Drucker, P. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*. New York: Harper
- Durceylan Kaygusuz, E., Filiztekin, A. ve Göker, Z. G. (2023). *Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı: Genel eğilimler, bölgesel ve demografik farklar, tutumlar*. Erişim adresi: <https://kadingirisimci.gov.tr/media/ffvjlczc/8-türkiye-de-kadınların-işgücüne-katılımı.pdf> Erişim tarihi: 10.08.2024
- Dünya Bankası (2024). *İşletme anketi*. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/-source/enterprise-surveys> Erişim tarihi: 10.07.2024
- Dünya Bankası. (2024). *Dünya kalkınma göstergeleri*. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> Erişim tarihi: 10.07.2024
- Dünya Bankası. (2024). *Toplumsal cinsiyet istatistikleri*. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/source/gender-statistics> Erişim tarihi: 10.07.2024
- Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü. (2020). *Women and trade: The role of trade in promoting gender equality*. Washington, DC. & Cenevre.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)**. (2020). Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> Erişim tarihi: 20.08.2024
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD). (1998). *Women entrepreneurs in small and medium enterprises*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264162785-en>.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD). (2024). *OECD data explorer*. Erişim adresi: [https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&tm=DF_LFS_INDIC&pg=0&snb=1&vw=tb&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_LFS%40DF_LFS_INDIC&df\[ag\]=OECD.ELS.SAE&df\[vs\]=&pd=2023%2C2023&dq=OECD_REP%2BOECD%2BTUR...M%2BF..&to\[TIME_PERIOD\]=false&lb=bt](https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&tm=DF_LFS_INDIC&pg=0&snb=1&vw=tb&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_LFS%40DF_LFS_INDIC&df[ag]=OECD.ELS.SAE&df[vs]=&pd=2023%2C2023&dq=OECD_REP%2BOECD%2BTUR...M%2BF..&to[TIME_PERIOD]=false&lb=bt) Erişim tarihi: 26.06.2024
- Freedman, E. (2002). No turning back: *The history of feminism and the future of women*. New York: Ballantine Books.
- Galindo, M. A., Ribeiro, D., ve Rubio, J. J. (2011). Women’s approach to economics and firms. Galindo, MA., Ribeiro, D. (ed.) *Women’s entrepreneurship and economics: New Perspectives, Practices, and Policies* içinde (ss. 9-19). New York: Springer.
- Hales, R. ve Birdthistle, N. (2023). The sustainable development goals – SDG#5 gender equality. Birdthistle, N. and Hales, R. (ed.) *Attaining the 2030 Sustainable development Goal of gender equality* içinde, (ss. 1-11), Leeds: Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80455-832-420231001>
- Hanişoğlu, G. S. ve Özgür, G. (2021). Türkiye’de kadın girişimcilerin ve finansman alternatiflerinin analizi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 36-45.
<https://doi.org/10.18221/bujss.911783>

Hechavarria, D., Bullough, A., Brush, C., & Edelman, L. (2018). High-growth women's entrepreneurship: Fueling social and economic development. *Journal of Small Business Management*, 57(1), 5-13. <https://doi.org/10.1111/jsbm.12503>

Hepsiburada. (2024). *Girişimci kadınlara teknoloji gücü programı*. Erişim adresi: <https://www.hepsiburada.com/staticpage/224306451888579> Erişim tarihi: 02.07.2024

Hughes, K.D., Jennings, J.E., Brush, C., Carter, S. ve Welter, F. (2012). Extending women's entrepreneurship research in new directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36 (3), 429-442. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2012.00504.x>

Humbert, A.L. ve Brindley, C. (2015). Challenging the concept of risk in relation to women's entrepreneurship. *Gender in Management: An International Journal*, 30 (1), 2-25. <https://doi.org/10.1108/GM-10-2013-0120>

International Trade Centre (Uluslararası Ticaret Merkezi). (2023). *Women in Trade: New data and new insights*. Erişim adresi: <https://www.intracen.org/file/20240202womenintradewebpag-espdf> Erişim tarihi: 20.07.2024

James L (2006). *The middle class. A history*. London: Little Brown.

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu (KEİG). (2019). *On Birinci Kalkınma Planı'nda kadın istihdamı: Hedef girişimcilik ve kooperatifçilik*. Erişim adresi <http://www.keig.org/on-birinci-kalkinma-planinda-kadin-istihdami-hedef-girisimcilik-ve-kooperatifcilik/>, Erişim tarihi: 23.08.2023

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı. (2024). Erişim adresi: <https://www.kedv.org.tr/> Erişim tarihi: 24.08.2024

Kelley, D. J., Baumer, B. S., Brush, C., Green, P. G., Mahdavi, M., Majbouri, M., vd. (2017). *Global entrepreneurship monitor 2018/2017 Report on women's entrepreneurship*. Babson College: Smith College and the Global Entrepreneurship Research Association.

Kredi Garanti Fonu (KGF). (2024). Erişim adresi: <https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/> Erişim tarihi: 24.08.2024

Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor-GEM). (2023). *GEM 2022/2023 Women entrepreneurship report: Challenging bias and stereotypes*. Erişim adresi: <https://www.gemconsortium.org/reports/womens-entrepreneurship> Erişim tarihi: 07.07.2024

Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor-GEM). (2024). *GEM 2023/2024 Global Report: 25 years and growing*. Erişim adresi: <https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report> Erişim tarihi: 07.07.2024

Long, W. (1983). The Meaning of entrepreneurship. *American Journal of Small Business*, 8(2), 47-59.

Loza, E. (2011). Female entrepreneurship theory: A multidisciplinary review of resources, *Journal of Women's Entrepreneurship and Education*, 1(2), 26-64.

Marlow, S. (2002). Women and self-employment: a part of or apart from theoretical construct? *The international journal of entrepreneurship and innovation*, 3(2), 83-91. <https://doi.org/10.5367/00000002101299088>

McAdam, M. (2013). *Female entrepreneurship*. New York: Routledge.

Meunier, F., Krylova, Y., & Ramalho, R. (2017). *Women's entrepreneurship: how to measure the gap between new female and male entrepreneurs?*. Washington D.C.: World Bank Group.

Minniti, M., & Arenius, P. (2003). *Women in entrepreneurship*. New York: United Nations.

Rekabet Kurumu. (2022). *E-pazar yeri platformları sektör incelemesi nihai raporu*. Erişim adresi: <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/geneldosya/e-pazaryeri-si-raporu-pdf> Erişim tarihi: 02.07.2024

Rinaldi, A. ve Tagliazucchi, G. (2021). Women entrepreneurs in Italy: A prosopographic study, *Business History*, 63(5), 753-775. <https://doi.org/10.1080/00076791.2019.1642325>

Sajjad, M., Kaleem, N., Chani, M. I. ve Ahmed, M. (2020). Worldwide role of women entrepreneurs in economic development. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 14(2), 151-160. <https://doi.org/10.1108/APJIE-06-2019-0041>

Santos, G., Marques, C. S. ve Ferreira, J. J. (2018). A look back over the past 40 years of female entrepreneurship: Mapping knowledge networks. *Scientometrics*, 115(2), 953-987. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2705-y>

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2023). *İstatistik yıllığı sigortalı ve iş yeri istatistikleri*. Erişim adresi: <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4> Erişim tarihi: 05.07.2024

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2024a). *Kayıt Dışı İstihdam*. Erişim adresi: <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/e3f8021f-6c7e-49a7-a51a-51d79a187ada/Genel-Bilgi-2024-01-15-11-17-08> Erişim tarihi: 05.07.2024

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2024b). *Veri uygulaması*. Erişim adresi: <https://veri.sgk.gov.tr> Erişim tarihi: 05.07.2024

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2024). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/duyurular/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2024-2028/> Erişim tarihi: 23.08.2024

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2018-2023/> Erişim tarihi: 21.08.2024

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2021). *"Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi" Projesi başlatıldı*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/haberler/kadinlarin-kooperatifler-yoluyla-guclendirilmesi-projesi-baslatildi/> Erişim tarihi: 25.08.2024

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf Erişim tarihi: 12.08.2024

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1996-2000.pdf Erişim tarihi: 12.08.2024

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf Erişim tarihi: 21.08.2024

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf Erişim tarihi: 12.08.2024
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/izleme-ve-degerlendirme-raporlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planı-2009-yili-birlesik-raporu.pdf> Erişim tarihi: 22.08.2024
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf Erişim Tarihi: 20.08.2024
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikin-ci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf Erişim tarihi: 20.08.2024
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *Orta Vadeli Program (2024-2026)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/09/Orta-Vade-li-Program_2024-2026.pdf Erişim tarihi: 23.08.2024
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2013). *Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023)*. Erişim adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/OodjE+Ulus-sal_Istihdam_Stratejisi.pdf Erişim tarihi 23.08.2024
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf Erişim tarihi: 20.08.2024
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı-Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KadınınKalkinmadakiRoluOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf> Erişim tarihi: 22.08.2024
- T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB). Erişim adresi: <https://www.kosgeb.gov.tr/site> Erişim tarihi: 23.08.2024
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *COVID-19 Bilgilendirme Platformu*. Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> Erişim tarihi: 20.08.2024
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2017). *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE*. Erişim adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birim-i/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari> Erişim tarihi: 23.06.2024
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024a). *Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü*. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/data/66506fa313b87685dc0dbce8/2023%20yılı%20Türkiye'de%20E-Ticaretin%20Görünümü%20Raporu.pdf> Erişim tarihi: 30.06.2024
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024b). *2024-2028 Stratejik Planı*. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5b921d6513b87613646656ac/Ticaret%20Bakanlığı%202024-2028%20Stratejik%20Planı_Ek_Ticaret%20Bakanlığı%202024-2028%20Stratejik%20Planı.pdf Erişim tarihi: 01.07.2024

- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024c). *2023 Yılında Cumhuriyet Tarihimizin İhracat Rekorunu Kırdık*. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/haberler/2023-yilinda-cumhuriyet-tarihimizin-ihracat-rekorunu-kirdik#:~:text=İhracatta%20ulaşmış%20olduğumuz%20bu%20başarının,339%20artarak%20139.830'a%20yükselmiştir> Erişim tarihi: 10.07.2024
- Takay, B.A., Tüzün, İ. K., Kıral, S., Çiftçi, S. ve Batum, U. (2014). *Ankara'da kadın girişimciliği: Örnekler ve yol haritası*. Ankara Kalkınma Ajansı Araştırmalar Serisi-2.
- Türk Standardları Enstitüsü (2022). *Kadın girişimci-Temel tanımlar ve genel kurallar kriteri*. Erişim adresi: <https://www.ihkib.org.tr/content/files/uploads/744/temel-tanimler-202302131131430633-B76DD.pdf> Erişim tarihi: 20.08.2024
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). **Bankaların kadın girişimciliğine özel faaliyetleri**. Erişim adresi: <https://www.tbb.org.tr/faaliyetler/girisimci-kadinlar/girisimci-kadinlar/4566> Erişim tarihi: 25.08.2024
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM). (2021). *TİMReport*, Sayı 193. Erişim adresi: <https://tim.org.tr/files/downloads/Timreport/TIMReport193.pdf> Erişim tarihi: 02.07.2024
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM). (2024). *İhracatta kadını destekleme projesi*. Erişim adresi: <https://tim.org.tr/tr/ihracatta-kadini-destekleme-projesi> Erişim tarihi: 25.08.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *İş Gücü İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> Erişim tarihi: 26.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Girişimcilik ve İş Demografisi İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimcilik-ve-Is-Demografisi-2022-49391#:~:text=Girisimlerin%202022%20yılında%20doğum%20oranı,5%2C5'e%20düştü> Erişim tarihi: 23.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuk-lukteki-Girisim-Istatistikleri-2022-49438> Erişim tarihi: 23.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> Erişim tarihi: 23.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *Gelir Dağılımı İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711#:~:text=Yıllık%20ortalama%20esas%20iş%20gelirleri%20sirasıyla%20işverenlerde%20408%20bin%20174,bin%20334%20TL%20olarak%20hesaplandı> Erişim tarihi: 26.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti*. Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Mikro_Veri Erişim tarihi: 26.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İş Gücü İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İşgücü-İstatistikleri-2023-53521&dil=1> Erişim tarihi: 23.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle Aile*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784> Erişim tarihi: 23.06.2024
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492) Erişim tarihi: 28.08.2024

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *Zaman Kullanımı Araştırması (2014-2015)*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627> Erişim tarihi: 23.06.2024

Türkiye İş Kurumu-İŞKUR. (2024). Erişim adresi: <https://www.iskur.gov.tr/> Erişim tarihi: 24.08.2024

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER). (2024). Erişim adresi: <https://kagider.org/> Erişim tarihi: 24.08.2024

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Kadın Girişimciler Kurulu (2023). *Faaliyet Raporu 2020-2021-2022-2023*. Erişim adresi: https://girisimcilik.tobb.org.tr/lib_faaliyetraporu/FaaliyetRaporu2023.pdf Erişim tarihi: 24.08.2024

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO). (2024). <https://ilostat.ilo.org> Erişim tarihi: 12.08.2024

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO). (1993). Revision of the International *Classification of Status in Employment (ICSE-93)*. Erişim adresi: <https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/classification-status-at-work/> Erişim tarihi: 24.06.2024

Welch, C.L., Welch, D.E. & Hewerdine, L. (2008). Gender and export behaviour: evidence from Women-Owned enterprises. *Journal of Business Ethics*, 83(1), 113-126. <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9652-5>

ARAŞTIRMA EKİBİ

Doç. Dr. Hakan BEKTAŞ

Koordinatör

Hakan Bektaş, lisans eğitimini 2005-2009 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Programı'nda tamamladı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Teknoloji ve Sanayi İktisadı Bilim Dalı'nda sunduğu "Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Güç Derecelerinin İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi" başlıklı teziyle 2011 yılı İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal Tez Ödülü'ne layık görüldü. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Bektaş, 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamladı. Bektaş, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü İstatistik Anabilim Dalı'nda çalışmakta ve aynı zamanda İktisat Fakültesi İstatistik Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevini yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası indekslerce taranan bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunan Bektaş, birçok ulusal bilimsel projede de yürütücü ve araştırmacı olarak görev aldı. Bektaş'nun başlıca çalışma alanları arasında çok değişkenli istatistiksel yöntemler, çok kriterli karar verme yöntemleri, endeks uygulamaları, demografi ve çalışma yaşam kalitesi yer almaktadır.

Doç. Dr. Billur ENGİN BALIN

Araştırmacı

Billur Engin Balın, lisans eğitimini 1998 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini 2001 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı'nda, doktora eğitimini ise 2007 yılında aynı enstitünün İktisat Bilim Dalı'nda tamamlamıştır. Halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yüksek lisans tezinden itibaren çalışma alanı olarak seçtiği çevre ekonomisi ve politikası konularında ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlanmış çok sayıda akademik çalışması bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde lisans ve yüksek lisans düzeylerinde Mikro İktisat ve Çevre Ekonomisi derslerini yürütmektedir. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası Ofis Koordinatörlüğü görevini de yerine getirmektedir.

Doç. Dr. Arif SALDANLI

Araştırmacı

Arif Saldanlı, 1981 yılında İzmir'de doğdu. İlk-orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamladı. Lisans öğrenimini 2003 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde tamamlayan Saldanlı, yüksek lisans öğrenimini 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Yüksek Lisans Programı'nda tamamladı. Doktora öğrenimini 2012 yılında İstanbul Üniversitesinde Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2020 yılında finans alanında doçentlik ünvanı alan Saldanlı, halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İşletme Bölümünde görev yapmaktadır. Saldanlı'nın finans ve bankacılık alanlarında yayınlanmış çok sayıda ulusal ve uluslararası makale, bildiri, kitap bölümü çalışması bulunmaktadır.

EK-1 DÜNYA BANKASI GELİR SINIFLANDIRMASI

Yüksek Gelirli Ülkeler (Kişi Başına GSMH 14,005 \$'dan fazla)

ABD Virgin Adaları
Almanya
Amerika Birleşik Devletleri
Amerikan Samoası
Andorra
Antigua ve Barbuda
Aruba
Avustralya
Avusturya
Bahamalar
Bahreyn
Barbados
Belçika
Bermuda
Birleşik Arap Emirlikleri
Birleşik Krallık
Britanya Virgin Adaları
Brunei Darüsselam
Bulgaristan
Cayman Adaları
Cebelitarık
Curaçao
Çekya
Danimarka
Estonya
Faroe Adaları
Finlandiya
Fransa
Fransız Polinezyası
Grönland
Guam
Guyana
Hırvatistan
Hollanda
Hong Kong SAR, Çin
İrlanda
İspanya
İsrail
İsveç
İsviçre
İtalya
İzlanda
Japonya

Kanada
Kanal Adaları
Katar
Kıbrıs
Kore Cumhuriyeti
Kuveyt
Kuzey Mariana Adaları
Letonya
Lihtenştayn
Litvanya
Lüksemburg
Macaristan
Makao SAR, Çin
Malta
Man Adası
Monako
Nauru
Norveç
Palau
Panama
Polonya
Portekiz
Porto Riko
Romanya
Rusya Federasyonu
San Marino
Seyşeller
Singapur
Sint Maarten (Hollanda)
Slovakya
Slovenya
St. Kitts ve Nevis
St. Martin (Fransa)
Suudi Arabistan
Şili
Tayvan, Çin
Trinidad ve Tobago
Turks ve Caicos Adaları
Umman
Uruguay
Yeni Kaledonya
Yeni Zelanda
Yunanistan

Üst Orta Gelirli Ülkeler (Kişi Başına GSMH 4,516 \$ ile 14,005 \$ arasında)

Arjantin
Arnavutluk
Azerbaycan
Belarus
Belize
Bosna-Hersek
Botsvana
Brezilya
Cezayir
Çin
Dominik Cumhuriyeti
Dominika
Ekvador
Ekvator Ginesi
El Salvador
Endonezya
Ermenistan
Fiji
Gabon
Grenada
Guatemala
Güney Afrika
Gürcistan
Irak
İran İslam Cumhuriyeti
Jamaika
Karadağ
Kazakistan
Kolombiya
Kosova
Kosta Rika
Kuzey Makedonya
Küba
Libya
Maldivler
Malezya
Marshall Adaları
Mauritius
Meksika
Moğolistan
Moldova
Namibya
Paraguay

Peru
Saint Lucia
Saint Vincent ve Grenadinler
Sırbistan
Surinam
Tayland
Tonga
Tuvalu
Türkiye
Türkmenistan
Ukrayna
Venezuela RB

**Alt Orta Gelirli Ülkeler (Kişi
Başına GSMH 1,146 \$ ile
4,515 \$ arasında)**

Angola
Bangladeş
Batı Şeria ve Gazze
Benin
Bolivya
Butan
Cibuti
Doğu Timor
Eswatini
Fas
Fildişi Sahili
Filipinler
Gana
Gine
Haiti
Hindistan
Honduras
Kamboçya
Kamerun
Kenya
Kırgız Cumhuriyeti
Kiribati
Komor Adaları
Kongo Cumhuriyeti
Laos PDR
Lesotho
Lübnan
Mısır Arap Cumhuriyeti
Mikronezya, Fed. Devletler
Moritanya
Myanmar
Nepal
Nijerya

Nikaragua
Özbekistan
Pakistan
Papua Yeni Gine
Samoa
São Tomé ve Príncipe
Senegal
Solomon Adaları
Sri Lanka
Tacikistan
Tanzanya
Tunus
Ürdün
Vanuatu
Vietnam
Yeşil Burun Adaları
Zambiya
Zimbabve

**Düşük Gelirli Ülkeler (Kişi
Başına GSMH 1,145 \$ altında)**

Afganistan
Burkina Faso
Burundi
Çad
Demokratik Kongo Cumh.
Eritre
Etiyopya
Gambiya
Gine-Bissau
Güney Sudan
Kore Demokratik Halk Cumh.
Liberya
Madagaskar
Malavi
Mali
Mozambik
Nijer
Orta Afrika Cumhuriyeti
Ruanda
Sierra Leone
Somali
Sudan
Suriye Arap Cumhuriyeti
Togo
Uganda
Yemen Cumhuriyeti

EK-2 RESMÎ YAZINDA KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında Kadın Girişimciliği (2008-2013)

Hedef 1 : 9. Kalkınma Planı hedefleri dahilinde tüm taraflarca kadın istihdamının artırılmasına yönelik çalışmalara hız verilecektir.		
Stratejiler	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İş Birliği Kurum-Kuruluşları
1.1. Kadınların istihdam edilebilirliklerinin, iş gücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, mesteki eğitim, girişimcilik eğitimi, yetişkin eğitimi ve aktif iş gücü programları ile artırılması, ayrıca sosyal ve psikolojik danışmanlık, kamu kurumlarıyla tanışma, özgüven kazanma, çatışma çözme vb. konularda güçlendirme eğitimi verilmesi	ÇSGB (İŞKUR), MEB, KOSGEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, STK'lar
1.6. Kadın girişimciliğinin eğitim, finansman, danışmanlık hizmetleri ile desteklenerek teşvik edilmesi	MEB, KOSGEB, İŞKUR, GAP İdaresi Başkanlığı	KSGM, Üniversiteler, TESK, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kadın Girişimciler Kurulu, STK'lar, Özel Sektör
Hedef 2: Kırsal kesimdeki kadınların ekonomik konumları iyileştirilecektir.		
Stratejiler	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İş Birliği Kurum-Kuruluşları
2.2. Tarıma dayalı iş kollarında kadın girişimciliğinin özendirilmesi, kadınların kooperatif kurmasının desteklenmesi, mevcut kooperatifler içerisinde üyeliklerinin artırılması ve aktif rol almalarının sağlanması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Meslek kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı (2008-2013), s. 40-41.

Tablo 2. Ulusal İstihdam Stratejisinde Kadın Girişimciliği (2014-2023)

Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması				
1. Kadınların iş gücüne katılma oranı ve istihdamı artırılacak, kayıt dışı istihdam ile mücadele edilecektir.				
Tedbir	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İş Birliği Yapılacak Kurum/Kuruluş	Süre	Açıklama
1.12 Kadın girişimciliğinin güçlendirilmesi amacıyla düşük gelir grubundaki kadınların bilinçlendirme çalışmaları ve mikro kredi sistemi ile desteklenmesi sağlanacaktır.	Hazine Müsteşarlığı (MSİK GM)	Maliye Bakanlığı, ASPB, Kalkınma Bakanlığı, BDDK, Yerel Yönetimler, ilgili STK'lar	Sürekli	Düşük gelir grubundaki kadınların kendi imkânlarıyla gelir elde edebilmeleri için bilinçlendirilmesi ve böylece iş gücüne kazandırılması amaçlanmaktadır. Söz konusu kadınların ihtiyacını karşılamak üzere ülkemizde de uygulama örnekleri olan ve küçük ölçekli mali destekleri içeren mikro kredi sisteminin yasal düzenlemelerinin tamamlanarak bütçe kısıtları dikkate alınarak yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), s. 61.

Tablo 3. Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planında Kadın Girişimciliği (2018-2023)

Strateji 3: Kadınların ekonomik konumunun güçlenmesi ve başta ücretsiz aile işçiliği olmak üzere kayıt dışılıkla mücadelede yönelik ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi					
Faaliyetler	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Süre	Performans Göstergesi	Açıklama
3.7. Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar artırılarak devam edecektir.	Ticaret Bakanlığı (TB) (Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik GM) TOB (Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı)	AÇSHB (KSGM), MEB/HBÖGM, TOB (Tarım Reformu Genel Müdürlüğü), Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), Yerel Yönetimler, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar	2018-2023	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen kadın kooperatifi sayısı Kooperatif ortağı kadın sayısı Eğitim faaliyetlerinden yararlanan kadın sayısı 	Kadın girişimciler tarafından kurulan tarımsal kalkınma kooperatifleri ile üretim ve işletme kooperatiflerine yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler daha da yaygınlaştırılacaktır. Başta yerel yönetimlerle olmak üzere üretilen ürünlerin pazarlanmasına yönelik iş birliği çalışmaları yürütülecektir.
Strateji 5: Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını yaygınlaştırarak kadınların ekonomik konumlarının güçlenmesini sağlanması					
Faaliyetler	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Süre	Performans Göstergesi	Açıklama
5.1. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde başta kuluçka merkezleri olmak üzere kadın girişimciler özelinde çalışmalar yapılacaktır.	STB (Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü)	AÇSHB (KSGM), KOSGEB, Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), TÜBİTAK, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör	2019-2020	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen kadın girişimci sayısı 	Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde, kadınlara yönelik başta patent konusunda olmak üzere farkındalık yaratmak için bilinçlendirme çalışmaları artırılabilecek, mevcut teşvik ve ödül mekanizmalarının duyurulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
5.2. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında verilen desteklerde kadınlara öncelik verilmesi sağlanacaktır.	KOSGEB	STB (Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü), BTK, AÇSHB (KSGM), Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), Hazine ve Maliye Bakanlığı TB, TÜBİTAK, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları	2019-2020	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen kadın girişimci sayısı 	Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında KOSGEB tarafından yapılacak destek çağrılarında kadınlara öncelik verilmesi sağlanacaktır.

<p>5.3. Kadın girişimcilerin e-ticarette güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir.</p>	<p>KOSGEB</p>	<p>TB, Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), AÇSHB (KSGM), Meslek Kuruluşları, STK'lar, Özel Sektör</p>	<p>2018-2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> Düzenlenecek eğitim programı ve seminer sayısı 	<p>Girişimcilik alanında faaliyet gösteren ve potansiyel taşıyan kadınların e-ticaretin sunduğu imkânlardan yararlanarak ulusal ve uluslararası pazarlara erişimlerini sağlamaya yönelik eğitimler ve seminerler düzenlenecektir.</p>
<p>5.4. Kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek etkin bir sistem kurulması sağlanacaktır.</p>	<p>KOSGEB</p>	<p>TB (İç Ticaret GM, Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik GM), İŞKUR, AÇSHB (KSGM), Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Kalkınma Ajansları, TRT, Meslek Kuruluşları, Özel Sektör, Üniversiteler, STK'lar</p>	<p>2018-2023</p>	<ul style="list-style-type: none"> Danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek sistemin kurulması Danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilen kadın sayısı 	<p>Sistem; kadın girişimcilerin iş geliştirmelerine yönelik ihtiyaçlarını belirleyen danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini kapsayacaktır.</p>
<p>5.5. Kadınlar arasında girişimcilik kültürünün geliştirilmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.</p>	<p>AÇSHB (KSGM)</p>	<p>KOSGEB, TB, TRT, RTÜK, TOB, İŞKUR, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör</p>	<p>2018-2023</p>	<ul style="list-style-type: none"> Film ve belgesellerin hazırlanması ve yayınlanması Basılan/dağıtılan afiş/broşür vb. materyal sayısı Düzenlenecek konferans sayısı 	<p>Kadınlar için girişimcilik konusundaki destek mekanizmaları hakkında bilgi paylaşımı toplantıları, spot filmler, belgeseller, broşür, afiş vb. basılı ve görsel materyaller hazırlanacak ve kadınların bilgi sahibi olması sağlanacaktır.</p>
<p>5.6. Kadın girişimcilerin devlet tarafından verilen desteklere ulaşmasını kolaylaştıracak bir sistem oluşturulacaktır.</p>	<p>KOSGEB</p>	<p>TB (İç Ticaret GM., Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik GM), İŞKUR, AÇSHB (KSGM), Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar</p>	<p>2018-2023</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sistemin kurulması Kurulan sistemden yararlanan kadın sayısı 	<p>Sistem, girişimcilik konusunda kadınlara yönelik desteklerin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesini temin etmek üzere bütüncül bir yapıda ve kullanıcı dostu olarak geliştirilecektir.</p>
<p>5.7. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kadın girişimciliğini destekleyen programlara ve projelere öncelik vermesi sağlanacaktır.</p>	<p>STB / Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü</p>	<p>Kalkınma Ajansları, AÇSHB (KSGM), TB, TOB, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör</p>	<p>2018-2023</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kadın girişimciliği alanında desteklenen proje sayısı 	<p>Kamu, özel sektör ve STK'larla iş birliğinde; yerel dinamikler gözetilerek başta küçük ölçekli çalışan kadın girişimciler olmak üzere kadın girişimciliği projeler yoluyla desteklenecektir.</p>

Strateji 6: Özel politika gerektiren kadınların ekonomik hayata katılmaları konusunda çalışmaların artırılması						
Faaliyetler	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Süre	Performans Göstergesi	Açıklama	
6.2. Kırsal kesim kadınlarını güçlendirmeye yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.	TOB, AÇSHB	TKDK, İŞKUR, Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), TB, MEB (MTEGM, HBÖGM), Yerel Yönetimler, Özel Sektör	2018-2023	<ul style="list-style-type: none"> Yürütülen Proje Sayısı Projelerle ulaşılan kadın sayısı 	Kırsal alanda yaşayan kadınların meslek edindirme kurslarından faydalanma oranlarını, istihdamını ve girişimciliğini artırıcı, çalışma koşullarını iyileştirici modellerinin oluşturulmasında başta özel sektör olmak üzere iş birliği içinde projeler yürütülecektir.	
6.3. Tarıma dayalı iş kollarında, özellikle teknolojik imkânlardan ve gelişmelerden yararlanarak kadın girişimciliğinin özendirilmesi sağlanacaktır.	TOB	STB, TKDK, İŞKUR, AÇSHB (KSGM), Cumhurbaşkanlığı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), MEB (MTEGM, HBÖGM), işçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Yerel Yönetimler, STK'lar	2018-2023	<ul style="list-style-type: none"> Etkinlik sayısı Ulaşılan kadın sayısı 	Tarım sektöründe çalışan kadınların, teknolojik gelişmelerden yararlanarak girişimciliğe yönelik bilgi, yetenek ve imkânları geliştirilip, tarımsal alanda güçlenmeleri sağlanacaktır.	

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Güçlenmesi Eylem Planı 2018-2023, s. 44-51

Tablo 4. Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında Kadın Girişimciliği (2024-2028)

EKONOMİ-4. Strateji: Kadın girişimciliğinin her alanda desteklenmesi ve kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi amacıyla çalışmalar yapılması					
Faaliyetler	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Süre	Performans Göstergesi	Açıklama
4.1 Kadınlar tarafından yönetilen işletmeler özelinde, başta dijital araçlara erişimlerinin kolaylaştırılması, altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi, çalışanlara gerekli teknolojik yetkinlik ve becerilerin kazandırılması için örnek projeler oluşturulacak, finansal destek verilecektir.	STB (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü), KOSGEB	ASHB (KSGM), Ticaret Bakanlığı, TOB, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen proje sayısı Desteklerden faydalanan kadın girişimci sayısı 	Bilindiği üzere, kadın girişimcilerin değişen iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik özellikle finansal olarak desteklenmeleri önemlidir. Bu kapsamda; başta deprem bölgesinde ihracat yapan ve kadınlar tarafından yönetilen işletmeler özelinde, öncelikle dijital araçlara erişimlerinin kolaylaştırılması, altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi, çalışanlara gerekli teknolojik yetkinlik ve becerilerin kazandırılması için, iş birliği protokolleri imzalanacak, örnek projeler oluşturulacak, finansal destek verilecektir.
4.2 Özellikle kırsalda kadın girişimciliğini destekleyen projelere öncelik verilmesi sağlanacaktır.	STB (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü), TKDK	ASHB (KSGM), Ticaret Bakanlığı, TOB, ÇSGB, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Kooperatif Üst Birlikleri, Özel Sektör	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Kadın girişimciliği alanında desteklenen proje sayısı 	Kamu, özel sektör ve STK'lar bir araya getirilerek; yerel dinamiklere uygun olarak başta deprem bölgesindeki küçük ölçekli çalışan kadın girişimciler olmak üzere kadın girişimciliği projeleri yoluyla desteklenecektir.

<p>4.3 Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.</p>	<p>ASHB (KSGM)</p>	<p>Ticaret Bakanlığı, TOB, ÇSGB, STB, KOSGEB, TRT, RTÜK, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör, Uluslararası Kuruluşlar</p>	<p>2024-2028</p>	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan bilinçlendirme faaliyeti sayısı Faaliyetlerden faydalanan kadın sayısı 	<p>Ülkemizin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için ekonomik değer yaratan kadın girişimci sayısını artırmak, var olan kadın girişimcileri güçlendirmek ve onları dünya ile bütünleştirmek önem arz etmektedir. Bu kapsamda; girişimcilik kültürünün geliştirilmesi amacıyla girişimciliğin önemi, finansal destekler, patent, markalaşma, kooperatiflik, finansal okuryazarlık, mevcut teşvik ve ödül mekanizmalarının duyurulması, iş sağlığı ve güvenliği vb. konularda bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.</p>
<p>4.4 Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar artırılarak devam edecektir.</p>	<p>ASHB (KSGM), Ticaret Bakanlığı (Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü), TOB (TRGM, EYDB)</p>	<p>CB (SBB), MEB (HBÖGM), Kültür ve Turizm Bakanlığı, STB (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü), ÇŞİDB (YYGM), TOB TKDK, TBB, Yerel Yönetimler, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Kooperatif Üst Birlikleri, Uluslararası Kuruluşlar</p>	<p>2024-2028</p>	<p>Desteklenen kadın kooperatifi sayısı</p>	<p>Kadın kooperatiflerinin ticari hayatta sürdürülebilir ve rekabet edebilirliği yüksek kurumsal işletmeler hâline gelebilmesi amacıyla bu alanda proje, program ve faaliyetlerin desteklenmesi; kooperatiflere eğitim ve danışmanlık başta olmak üzere teknik destek sunulması; üretim, satış ve pazarlama konusunda desteklenmeleri amacıyla çalışmalar yürütülecektir.</p>
<p>4.5 Kadın teknoloji girişimcilerine yönelik özel çalışmalar yürütülecektir.</p>	<p>STB (Milli Teknoloji Genel Müdürlüğü)</p>	<p>ASHB (KSGM), Ticaret Bakanlığı, TOBB, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar, Kooperatif Üst Birlikleri, Özel Sektör</p>	<p>2024-2028</p>	<p>Gerçekleştirilen faaliyet sayısı</p>	<p>Kadın teknoloji girişimcilerinin sahip oldukları potansiyeli açığa çıkarmaları için eğitim programları düzenlenecek, network imkânları sunulacak ve kadın teknoloji girişimci adaylarının rol modellerle buluşturulması sağlanacaktır.</p>

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2024-2028, s. 127-131.

ISBN: 978-605-72719-2-1